
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES
1817

HRVATSKA POUČNA KNJIŽNI

U KORIST

KLUBA „ĆIRILO-METODSKIH ZIDARA“

U ZAGREBU.

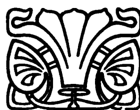

KNJIGA PRVA.

CHERUBIN ŠEGVIĆ:

PRVO PROGONSTVO EUGENA KVATERNI

1858. 1860.

U ZAGREBU

TISAK C. ALBRECHTA (MARAVIĆ I DEČAK)

1907.

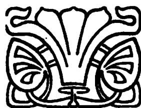
CHERUBIN ŠEGVIĆ.

PRVO PROGONSTVO
UGENA KVATERNIKA

GODINE 1858.—1860.

PRILOG ZA NAJNOVIJU HRVATSKU POVIJEST.

PO NJEGOVU DNEVNIKU.

U ZAGREBU
JE KNJIŽARE I PAPIRNICE U KORIST „KLUBA ĆIRILO-METODSKIH ZIDARA" (ŠIMUNIĆ I DRUG).
1907.

UVOD.

Primiče se trideset i šesta godina, što Eugen Kvaternik pade kod Rakovice, žrtva svojeg „poduzeća“, kojemu bješe posvetio sav svoj mukotrpni život. On pripada povijesti u svakom smislu ove riječi. Davno strunuše njegove kosti u zemlji, a da mu se ne zna ačno ni za grob. Ustrijeljena baciše u grabu, zatrpaše zemljom, koja je danas obrasla trnjem i divljom dračom.

Ono pokoljenje, što je s njime odraslo i općilo, to ga je gledalo na ulici i u sabornici, što ga je vidjelo u hramu crkve i u hramu obitelji, danomice gine, ostavlja pozornicu ovoga svijeta novom naraštaju, da glumi stare uloge u novom odijelu. Svijet bo, kako reče Rohrbacher na koncu VIII. sveske svoje velike crkv. povijesti, nije drugo nego velika pozornica, na kojoj se avljaju ljudi duže ili kraće, da odigraju svoju ulogu. Kada ih smrt makne, da dadu mjesta drugima, kojim e porazdijelila iste uloge. Na toj pozornici života neko odigrava tužnu, tragičnu ulogu, a neko veselu i smiješnu.

Kad je pala zadnja gruda zemlje na lijes pokojnika, za mnoge i mnoge svršilo je za uvijek odjekivati ime na svijetu megju onima, koji su preostali na pozornici, ali ime mnogih čuva se dugo i dugo u srcu danih potomaka, spominje se sa harnošću i dubokim

pietetom, jer su ostavili za sobom bogatu baštinu lju bavi, baštinu požrtvovnih djela za dobro i sreću svoj bliži, za bolju budućnost one grude, koju domovino zovemo. Djela požrtvovnosti, izvedena samoprijegorom sreću naroda, najbolje čuvaju uspomenu pokojnikâ.

A da slučajno stade blijediti uspomena na tako djela, uspomena na taj požrtvovan rad, onda u tom pametni ljudi vide očit trag veoma pogibeljne boles na tijelu naroda.

Danas s nehaja ili zlobe uspomena Eugena Kv ternika nije jasna, nije bistra, nije opredijeljena srcu i pameti osobito mlagjega naraštaja. Njegov l ne blista u hrvatskom narodu, jer oni, koji ga ži „norcem“ nazivahu, uložiše sve svoje sile, da narod doznade, tko je bio i što je bio Eugen Kvaterni Mržnja na toga pobornika hrvatske slobode ostala živa i preko groba, nije mu dala mira ni u zemlji.

No uvjeren sam, da se je danas ta mržnja nešto s šala. Trideset i šest godina je dosta dugo razdoblje, a svaka strast, koja ne prima novih poticala, pane, da u sebi uduši. S toga danas je dužnost svakog otačb nika, svakog poštenog Hrvata doprinijeti svoju, a da digne sa lika tako čestita muža svaka mrlja blata, je mogla još ostati, od one velike množine, što su na nj nabacivali.

Eugen Kvaternik leži bez groba, bez spomeni bez križa! Kada čitatelj pročita ovaj njegov dnevnik, obuhvaća samo prvo njegovo progonstvo, uvidjet kolika je i u tome nepravda učinjena takovu mužu

Imade veoma malo ljudi, koji znadu točno, što bio za Hrvatsku Eugen Kvaternik. Poslije njego tragične smrti veoma se je malo ili ništa o njemu salo. Jedan hrvatski pripovjedač ga je parodirao u nel pripovjesti!

Godine 1884. počeo je o njemu izlaziti podlist

u zadarskom „Steklišu“ pod naslovom: „Kvaternikova smrt“, ako se ne varam iz pera prof. B. Poparića. No taj podlistak bi zaplijenjen. Akademska mladež u Beču izdala je još prije (god. 1880.) u svom Almanaku „Hrvatska“ kratak životopis o pokojniku. Kasnije se je spominjalo njegovo ime, isticala se njegova djela po novinama i u saboru. No to spominjanje, ako nije tendencijozno iskrivljeno, bilo je nepotpuno. O njemu, o njegovim odnosima prama blagopok. dru. Anti Starčeviću vlada potpuna zbrka i neznanje. Mi ne ćemo ovdje iznositi sve, što se je krivo o Kvaterniku iznijelo budi u saboru, budi po novinama, da ne bi tko mislio na zlo. Reći ćemo samo bez uvrede, da klub stranke prava, koji je redigovao „djela dra. A. Starčevića“, nije znao za odnos svoga vogje naprama Kvaterniku. U uvodu tim djelima piše: A. Starčević „na hrvatskom saboru upoznao se s Eugenom Kvaternikom“. A oni su bili prije otvora sabora g. 1861. znanci i prijatelji. Kvaternik radeći g. 1860. u tugjini za slobodu Hrvatske, dopisuje sa Starčevićem, koga nazivlje pobratimom. Grehota, što ta korespondencija nije nam sačuvana! Mnoge točke kasnijeg rada A. Starčevića i Eug. Kvaternika bile bi nam jasnije i potpunije.

Htjelo se je u zadnje vrijeme stvoriti nekakov antagonizam izmegju A. Starčevića i Eugena Kvaternika. Ne treba ovdje spominjati ni svrhu isticanja toga antagonizma, ni njegovu netemeljitost. Iz ove knjige kao iz svega ostaloga rada E. Kvaternika jasno je jedno, da ga je Starčević ljubio i štovao, da ih je spojila zajednička ljubav prama nesretnoj Hrvatskoj.

Tko bude pisao povjest stranke prava, stranke bogate literaturom, radom i odlučnošću svojih članova, stranke, koja se može podičiti veoma velikim uspjesima na polju narodnoga osvješćenja, taj mora početi sa Starčevićem i Kvaternikom i prikazati čita-

telju vjernu sliku tih dvaju muževa. Jedno ih je spojilo i sprijateljilo: program politički: uspostavljenje starodrevne kraljevine Hrvatske. Taj svoj program crpahu iz povjesti, iz diplomatičkih spisa, iz svečanih ugovora; crpahu ga iz neotugjiva prava hrvatskoga naroda.

Raditi za to oživotvorenje držahu svojim državnim stvom, to im bijaše svrha života. Pošto je tugjinac gazio ta prava Hrvatske, jedan i drugi gojahu neobuzdanu mržnju proti „hrpi bečkih ulagah i licomeracah".

U svemu drugome ta se dva muža potpuno razilaze. Razilaze se u karakteru. Kvaternik se podaje previše čuvstvovanju, odatle njegov pijetizam; sanja, a te svoje sne drži realnošću. Starčević je hladan, pozitivan, razum u njemu vlada nad svakim čuvstvom. Za to je i pesimista u prosugjivanju dogogjaja. Kvaternik misli oživotvoriti taj program ustankom i potporom vanjskih faktora. Za to on putuje i piše, radi, ugovara najprije u Rusiji, pa u Italiji, za tim u Franceskoj. Traži dodira sa Engleskom, najposlije sa Papom. Kad ga sve to izdade, onda se vraća na dinastičko hrvatsku politiku od g. 1848. Starčević naprotiv je uvjeren, da nijedna buna ne može uspjeti, da su bune kovačnice okova za narode, da se iz vani ne smijemo nadati pomoći. Jedini način, da se oživotvori program, jest uvjeriti vladara, da je to njegova dužnost, koja niče iz njegova prava. On je legitimista, ismjehava Kvaternikove ponude hrvatske krune Čartoriskom i princu Napoleonu. Ako zakoniti vladar ne će, ili ne može, da taj program izvede, onda valja raditi oko toga, da se narod osvijesti i da osviješćen slomi sve zapreke, koje se stavljaju izmegju naroda i vladara.

Tko je imao pravo? Kvaternik ili Starčević? Pokazali su dogogjaji g. 1871. Nije trebalo te kušnje, kad je Poljska pružila toliko poučnih primjera?

Tko pomno pročita ovaj „dnevnik“, uvidjeti će, ıko je došlo do Rakovačke bune i kako je moralo ɔći, jer je Kvaternik snivao o ustanku. Kako se je alija ustancima oslobodila, izazvav posredovanje Napoona, i ujedinila se, tako je mislio da će i Hrvatska.

Iz ovoga „dnevnika“ će čitatelj uvidjeti i Kvaterkov karakter, strogo religijozan. On je držeći se čvrsto ıčela o božjoj providnosti zabludio u fatalizam pod ıenom predestinacije. Dugo se je to čuvstvo u njemu zvijalo, dok je do zablude došlo.

Prema svojem čistom vjerskom uzgoju i osvjedonju sudio je sve u životu po načelima vjere. Iz toga vjedočenja niče njegova ljubav prama otačbini. On ıbi Hrvatsku i za nju se pregara, jer tako Bog od nas htijeva. On je u tome pravi asketa, kao što je asketa u svakom drugom radu života. Kada mu je birati izegju vjere i političkog uspjeha, on se drži vjere, jer a, da to ne bi bio nikakov uspjeh uz cijenu prevjere. egovim osnovama u Rusiji najviše je smetala vjera, je se nije htio odreći.

Vjersko čuvstvo ga je bodrilo i jačalo u najtežim ilikama života. Gladan je i žedan, bez pristojna odia, uz mučenicu ženu, ali ne zdvaja: vjeruje u božju ovidnost. Ta vjera ga čini i ponosnim: ne će se poziti, da primi ma čiju milostinju u najvećoj bijedi.

Neuspjeh s jedne strane a bijeda s druge više puta valjuju na njega, hoće da ga sklone na praktičnije sli, da se pozabavi i sa materijalnom stranom života. ɔovijeda i on te svoje borbe i muke, te nam se čini, da klonuo duhom, da je podlegao, ali on se opet diže ɔkoljen svježi i bodriji za novu borbu. Oskudnost ɛgova življenja vidi se iz jedne bilješke na prvoj strai I. knjige njegova „dnevnika“: „Jedno poglavlje moga ota bit će upisano: dvadeset forintih! Žudije Kr.“ ısnije je to sam izbrisao.

Naći će čitatelj u ovom „dnevniku“ amo i tamo štokod, što će mu se činiti da se ne slaže sa katonskim značajem, sa uzvišenom krepošću Kvaternika. Baš sam i to donio, da uvidimo potpuno čovjeka, da mu zavirimo u dušu, da se osvjedočimo, kako nije bio bez strasti, bez boli i ako se na te malenkosti njegove može protegnuti što piše Renal: „Dans les plus sublimes passions il se recontre encore quelque chose de vil, de speculativ, de trop terrestre en fin, comme de l'alliage dans l'or le plus pur“. (U najuzvišenijim težnjama nagje se nešto nisko, proračunano napokon previše zemno, kao troske u najčišćem zlatu).

Iz ove knjige crpsti će čitatelj mnogo pouke za svoj javni rad. Vidjeti će, što se je i kako se je radilo za hrvatsku slobodu otrag četrdeset i osam godina, da se stavi na tapet pred velike vlasti uz talijansko pitanje i pitanje Hrvatske.

Taj ogroman rad pao je na jednog samog čovjeka na Kvaternika. On je imao informirati javno mnijenje Europe, on je preuzeo zadaću, da se dogovara i da pregovara sa državnicima Cavour-ova imena i renomeja.

Ako tomu čovjeku nije uspjelo sjediniti i oslobodili Hrvatsku, tri su uzroka:

1. On je bio sam. Kad ga je pitao princ Napoleon: Tko ste vi? U čije ime govorite? Tko je za vami? Kad k nami dodje Kossuth, mi znamo, da je on bio diktator Ugarske, ali tko ste vi? Kvaternik se nije imao na koga pozvati.

2. Hrvatska je u to doba mučala i trpjela jaram njemačkog apsolutizma, spremna da ga zamijeni sa magjarskim apsolutizmom.

3. On je bio intranzigentan. Za ljubav ma koje slobode nije htio žrtvovati ni pedlja hrvatske zemlje n

Talijanu ni Nijemcu. Cavour je bio spreman, da poduzme korake, ali je zahtijevao Istru i Dalmaciju za Italiju.

Još bi se mogao nadodati i četvrti razlog, što je on naime bio prepošten, previše iskren, iskren do naivnosti. Nije znao — ne ću reći — lagati, ali ni hiniti, ni pretvarati se. A za politiku se znade, da tih „mana" ne trpi.

*

„Dnevnik" imade četiri sveske, gusto napisane. Dvije prve obuhvaćaju prvo progonstvo od god. 1858. do 1860., a dvije druge drugo od g. 1864.—1867. On je ovaj „dnevnik" i pisao, da pruži daljim potomcima materijala za povjest borbe za hrvatsku slobodu, kako sam kaže. Mnogo je pisao svojim alfabetom. Sam ga je izumio veoma oštroumno, te se je htjelo napora, da mu nadjem ključ. Tim je alfabetom pisao one stvari, koje su mogle kompromitovati njega i njegove prijatelje. Danas je prestao razlog, da se sve to krije, jer svi ti ljudi leže u grobu.

Hvala veleuč. g. dru. Ivanu Ružiću, koji mi je dao ovaj dnevnik, da ga obradim, da ne ostane još dalje u tmini lik muža, koji je žrtvovao sve, osim poštenja, za slobodu otačbine.

Zagreb na Tripunj-dan 1907.

Cherubin Šegvić.

U Rusiju!

Što je išao tražiti Kvaternik u Rusiju?

Poslije nesretnog rata, što ga g. 1848. Hrvati na-
ijestiše Magjarima, u kojem se odlikovao i Eug. Kva-
ernik, kupeći narod požeške krajine na oružje, jurišajuć
a Krndije-planine na Magjare, što stajahu na Vučin-
rdu, sudjelujuć u zauzeću Osijeka, za tim radeć u
anskom vijeću u Zagrebu, položi odvjetnički ispit u
5 godini.

God. 1851. namjesti se u Brodu na Kupi za ad-
okata, i oženi se sretno sa Ružicom Homotarićevom
z Karlovca. Uz to gusta tama ropstva prikri cijelu Hr-
atsku. „Tugjinci bijahu poplavili zemlju, skučivši je u
eške okove birokracije. Slobodu su mirno u zametku
ušili, a teško svakomu, tko je snivao a kamo li go-
orio o pravima Hrvatske". A Eugen nije mogao mu-
ati. Govorio je svagdje narodu o njegovim pravima
otlačenim, o ugovorima bezdušno pogaženim. A za nje-
ovu riječ u doba špijunstva znali su dušmani, te hoće
la ga učine neškodljivim. Upoznali su brzo njegovu
labu stranu, materijalnu oskudicu, te udri da ga unište
te strane. Počeli su nepravednim odmjerivanjem po-
eza, ali nisu uspjeli. Onda nije preostajalo nego lišiti
a izvora življenja, advokature. Dadoše naredbu, da
vaki advokat mora ponovno polagati advokatske ispite

pod prijetnjom gubitka prava advokature. Tim putem je lako najpametnijega i najučenijega advokata uništiti. Eugen se prikaza na ispit, ali na njegovu nesreću s punom bradom, a to je za ispitače bila provokacija i baciše ga na ispitu! Kad se je htio prikazati drugi put na ispit, oboli na očima. Na 19. siječnja 1857. piše u svom „dnevniku“: „Prvi korak, poduzet za sredstvo moje bolje budućnosti, sretno ispao za rukom dignuvši liječničku svjedodžbu o bolesti očiju u svrhu oslobogjenja advokat. ispita. Qui habet tempus, habet vitam“. Na 21. siječnja: „Podnio banskom stolu moju molbenicu radi nedošašća k ispitu za 26. o. mj. i radi oslobogjenja istoga ispita i premještenja u Rijeku. Pomoz Bog! drugi korak k nakani od 19. ovoga“.

Na 22. piše: „Od danas do 28. o. mj. do podne pakleni dani radi na 27. spadše mjenice od 200 for.“. Kako je siromašan bio taj advokat! Nije imao da plati 200 for.

Na 18. ožujka piše: „Opet jedan novi nesretni dan nove tek. godine. Danas primih dekret definitivnog zabranjenja odvjetovanja i to — horrendum dictu — uslijed moje molbenice, podnešene na 21. siječnja banskomu stolu za produljenje ispitnog termina radi bolesti očiju. Bože, ne bi li i ta nesreća bila k putu sreće moje namjeravane! Isti taj dan imadoh i nevolju veliku u kući radi nužnih novaca. Dinarić mi uskrati pomoć od 10 for. Pomogo ga Bog!“

Na 19. ožujka iste godine 1857. piše: „Danas, na dan sv. Josipa, poslije podne bio sam u crkvi riječkih opatica, te mišlju na nesreću jučerašnjeg dana molio se Bogu. Gdje budem na godinu u to doba? Što i kak će mi biti? Dao Bog sreću meni i supruzi mi!“

Što će sada započeti taj čovjek bez sredstava, be zanimanja sa još jednim bićem uza se? Ljubav za otač binom učinila ga je prosjakom, ali on joj ne će te lju

vi otkazati, jer otačbina nije kriva, što bezdušni tuinci gnjave njezinu najbolju djecu.

Ogleda se malo na okolo, što će početi, da uzmogne ˙jeti i za Hrvatsku raditi. U domovini mu nije bilo stanka, valja ju svakako ostaviti, valja tražiti drugih oješnijih puteva do konačnog cilja. Rat g. 1848. nije mogao, zgnječio je pobjegjene i pobjeditelje. Švaba platio Hrvatima plaćom zmije. Hrvati valja da traže igdje saveznika i prijatelja, a gdje, ako ne u bratske venske Rusije?

Za to je sada bila najbolja prigoda.

Poslije krimskoga rata Rusija je režila na nezaılnu Austriju, koja se stavila na stranu zapadnih sti proti svojoj spasiteljici iz g. 1848. Rat svrši sa iškim mirom (18.6.), a Austrija se osjeti osamljenom. ık je na nju gledao kivnim okom. Franceska se stala iti sa Rusijom, da izvede ono, što je Napoleon III. naštao svojom nazdravicom od 12. travnja 1856., kad je ostio diplomate za sretno uspostavljenje sloge izmegju lara. „Dao Bog, bila trajna! reče tada. I biti će, ako bude uvijek osnivala na pravu i pravičnosti, i na avim i zakonitim interesima narodâ". Ta nazdravica smela osobito austrijskoga poslanika ol-a, jer Austrija još ne zna, što su to interesi naâ. Napoleon će je poučiti!

Kvaternik je bio svijestan svoga znanja, svojih ısobnosti, te odluči dati se u diplomatičku službu Ru-, da na tom polju uzmogne raditi za Hrvatsku U ime proda sve, što je imao, preda odvjetničku pisarnu jatelju odvjetniku Thierry-u na Rijeci, tako skuca) for. i izljubivši se sa ženom, koju preporuči nje u bratu u Karlovcu, krene na 4. ijećnja 1858. usred ıte zime na put u Rusiju.

U Rusiji ne pozna nikoga, s toga se prije svrati Prag, gdje obigje nekoliko znanaca, da dobije prepo-

ručnih pisama, za tim se zaustavi i u Varšavi u istu svrhu. I u jednom i u drugom slovjenskom prijestolnom gradu bio je lijepo primljen. Dobi nekoliko pisama veoma odličnih muževa za ruske odličnjake.

Put u Petrograd.

Sa svojim preporučnim pismima, študentskom prtljažicom krene kolima dne 26. siječna iz Varšave put Petrograda. Sa tim danom njegov „dnevnik“ počinje bilježiti sve boli ovog uprav križnog puta, koji ga je nužno doveo do rakovičke kalvarije.

„Danas u 9½ sati u jutro krenuh u priličnom zdravlju iz Varšave u St. Petersbourg, k ovoj Meki budućnosti i nada mojih. Bože daj sretan put i sretan uspjeh momu poduzeću, na koje se već dugo spremah... Po Poljskoj putujući sve me na milu moju domovinu sjećaše: telegraf, kupovi batude na cesti, šterne na zajimač kao kod nas: kuće, birtije i t. d. Bi reć kao da smo glede običaja jedan isti narod“.

Putujući misao mu se vraća u otačbinu. „Misleći uvijek na moju milu Ružicu, s kojom se svaki trenutak u duhu zabavljah, letim sve to dalje od svega, što mi je milo i drago u neizvjesnu budućnost.“

Treći dan stigne u Kovno prešav preko smrznuta Nijemena. U Kovnu se zaustaviše putna kola 4 sata „U Kovnu posjetih katoličku crkvu. Nu i tu nagjoh sve mnogo različnije nego u nas. Čim dalje tim sve tugjije za mene siromaha!“ Ako prispodobim dogogjaje ovih triju dana u raznim godinam, vidi se, da sam ovaj dan siromah mnogo patio! Ali Bog sa mnom, tko proti meni?!“

Četvrti dan predje Dünu takogjer smrznutu. „Dünuburg je tvrdjava te zadnje mjesto, gdje smiju Čifuti u Rusiji obitavati.“ Tu zamijeniše kola saonicama.

Šestog dana se je vozio iz Luga preko Gačina, gdje objedova, i prispije u 11 sati u večer u Petrograd. Odsjede kod samoga konduktera. Bilješku toga dana završuje sa „laka noć bila meni i miloj mojoj supruzi, koja onaj trenutak nije mislila, da je njezin Eugen prispio u ovaj grad Slava i hvala dobromu Bogu“!

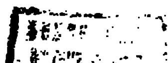
I. Mjesec u Petrogradu. Veljača 1858.

Obijanje pragova za namještenje.

Sada počinju teške muke obijajuć pragove raznih ruskih ličnosti sa preporučnim pismima. Sa relativno malom svoticom u džepu prva dva dana uze izvoščika, da ga vozi k dotičnim adresatima. No na sreću se sjeti, da to preskupo stoji te odluči ne voziti se, dok bude u Petrogradu. „I pametno učinih, nadodaje u jednoj bilješci dne 28. lipnja i dobri Bog dobro to uredi, inače glad bi me brzo bio otjerao iz Petrograda.“

Prvi posjet bi odregjen profesoru Sreznjevskomu i to na 4. veljače, ali bi upućen na slijedeću subotu. Sutra dan uredivši konačno putne listove otide k profesoru Dubrovskomu, „koji me, piše dnevnik, pročitavši pisma gosp. Kuharskoga ljubezno primi, obeća mi preporučit me g. grofu Bludovu, te poslije duljeg razgovaranja kaza mi, da se svakog ponedeljka i srijede nalazi kod kuće od 11—12 sati.“ Na ovo je dne 28. lipnja iste god. nadodao bilješku: „Moj Bože! Prva ova vizita, na koju u Hrvatskoj nikad ne sanjah i ne mišljah, po tajnom putu providnosti božje ne samo da jest uzrok sadanjem sretnom mome položaju, no bez dvojbe u posljedicah svojih imat će odvažan upliv da i najveći za cijeli život moj. Oh pak da nije dobroga Boga“!

Na 6. veljače 1858. u subotu piše: „Danas, kako mi bi rečeno, bijah učiniti posjet g. prof. Sreznjev-

s k o m u sa pismi i b i l l e t i. U njemu upoznah ljubljena čovjeka, što se smatram za sretna, da slučajno samimi dobrimi ljudmi posla imadem. Razložio sam mu uzrok moga došašća u Petrograd i k njemu; obećao mi, da će mi u svakoj prigodi i u svačemu na ruku ići; obeća mi, da će grofu Bludovu za mene govoriti, kad se prvi put s njim sastane, što će valjda biti tečajem dojduće sedmice. Malo po malo dolazaše više gostiju. Upoznah se pobliže s gosp. Vladimirom Ivanovićem L a m a n s k i m, vrijednim mladim čovjekom, Rusom poprieko, koji me pozva k sebi za drugi dan k objedu. Nu ja ga ne razumijeh, te će se vidjeti rezultat sutra (jer to kasnije pišem). Ostadoh pri čaju kod Sreznjevskoga, upoznah mu ljubeznu gospogju, i nakon odulje zabave u ugodnu društvu, nakon što mi domaćina obeća, da će nastojati, da me smjesti na kvartir u koju rusku kuću, otidoh vozeći se sa Lamanskiem kući."

Sutra dan otide u posjete k Lamanskomu, koji je stanovao u zgradi financijalnoga ministarstva. Tu mu upozna majku i braću i dozna, da ga se čeka na objed, ali on ne pripravljen se izvinu.

Na 10. veljače posjeti savjetnika A l e k s a n d r o v i ć a. Zanimiv je taj prvi posjet. Piše u svom „dnevniku", kako je tražio nekoliko sati stan toga gospodina namjerom da vidi stan i da ga tek sutra posjeti Napokon nagje stan pomoću nekog gospodina. „Idem u kvartir gore, pozvonim, prispije jedan čovjek, ja mišljah da je bedinter, pita, šta ću? A ja: „Kada bih mogao sutra najpriličnije govoriti sa g. Aleksandrovićem." To sam pitao ruski. Taj čovjek mene malo grubijanski zapita njemački: „Was wollen Sie? Was? valjda me razumio nije, a ja kažem, što želim. Na to taj kaže: Ich bin Aleks. Sada moju smetnju! Niti sam za vizitu obučen, niti imadem pri sebi list dra. Dvorn."

„On poslije moje svestrane e x c u s e odvede me

u sobu, sjednemo, te ja stanem razgovarati, sve kazivati o sebi, o nakani svojoj. Bog mi je proti mojoj navadi otvorio usta. Pošto bi mi Aleksandrović razne poteškoće s prvice stavljao, sve me većma obljubi. Bio sam četiri sata kod njega. Pridrži me na čaju sa mnom o mojoj budućnosti planirajuć. Na Hubea me uputi. Riječju: audijencija bedasto začela, ali, hvala dobrom Bogu, sretno dovršila. Obeća mi govoriti sa Hubeom i toplo me preporučiti. U ljubeznoj sklonosti odprati me do vratiju, naloživši mi, da dojdem kada hoću k njemu."

Na 11. veljače otide k preuzviš. Hube-u. „Žalostan, piše, što ne mogah pristup dobiti taj dan, ponesav sobom knjigu danu mi od g. prof. Macijevskog za Hubea, da ju ne moram opet sobom nositi, dadem službeniku knjigu sa pismom Macijev. da ju izruči Hubeu. To djelovaše! Uslijed toga dobijem pristup isti dan. Mila bijaše Hube-u knjiga, milo pismo, a kroz to i donositelj. Koliko sam sretan sa tako dobrimi ljudmi imati posla! U osobi gosp. Hubea najdem najmilijeg čovjeka. Izručim mu preporučno pismo; billet gosp. Hankea, kojeg malne se bojah pokazati A taj mi pribavi potpunu sklonost g. Hubea, jer pročitav ga izusti mi ove riječi: Sie sind ein wahrer Fund für mich. Mišljaše na ugarsko-austrijsko pravozvanje. Koliko za mene ohrabrenje! Izjasnim u kratko uzrok moga došašća. Najkrasniju mi nadu stavi u izgled. Kaza mi da će Bludovu govoriti za mene isti dan, ako bude možno, jer Bludov taj dan sa carem radi. Odredi mi da drugi dan opet dojdem u 11 sati, da čujem rezultat. Ostavio sam kod njega za probu originalne svoje dokumente, te preporučivši se njegovoj visokoj zaštiti ljubezno od njega otpraćen kroz dvije sobe, odem."

„Naučio sam se kroz današnji dan, da više puta zadnji sluga zasijeca u sudbinu ljudsku koliko i najveći gospodin. Dakle nije ga treba zaboraviti.

„Naučio sam se i to, da ne imade slučaja, već Svemogući premudro sve kao kakvi lanac preplića k postignuću njegovih odluka!"

Na večer toga istoga dana otide k savjetniku Aleksandroviću, da mu ponese pismo dra. Dvor. i da mu javi uspjeh posjeta u Hubea.

Sutra dan, 12. veljače, priredi se otići grofu Bludovu. Ali prije, po dogovoru, otide k Hubeu da čuje, je li pripravio Bludova za taj posjet. No „Hube niti s grofom Bludovom niti s kćerju njegovom nije mogao jučer govorit: te radi fašinskih zadnjih dana, koji sav petrogradski svijet zanimaju, imat ću odložit vizitu za koji dan. Nakon što me pozove na čaj za sutra u 7 sati, razgovarajuć se nešto o našem arhivu, ostavih dobrog tog gospodina, koji se sa mnom rukova i do predsobe sprovede."

Na 13. veljače: „Na večer bijah kod preuzvišenog Hubea na čaju. Razgovarasmo mnogo i mnogo, megju govorom mi navede, da je s Bludovom govorio o meni, nu da glede službe u izvanjskom ministarstvu bude slabo išlo. Ja sam ga pokušao protivno uvjeriti. U ostalom mi kaza, da će još opširnije govoriti s grofom, česa radi naloži mi da tečajem dojduće nedjelje dojdem opet k njemu, da saznadem, što šta o opredjeljenju vizite."

Ovdje počinje razočaranje idealnog sanjara. Kosnuo se je časom, pa zaključuje bilješku ovog dana :

„Ova vizita učini me malo turobnim, te mi bude nauk, da prije treba preskočiti jamu, pa tada viknuti hop!" — „Govorio mi je takogjer Hube, da bi se valjda mogla VIII. klasa za mene isposlovati, ako bi ostao u Petrogradu". Ovo je melem nade!! varave nade."

Na 16. veljače: „Bijeh posjetiti po drugi put g prof. Sreznjevskoga. On mi kaza, da nije imao prigode govoriti jošte sa grofom Bludovom. Zamolih ga da to

učini, jer preporuka toli slavna muža može mi samo koristiti Ostavih mu da čita Vaslikovu brošuru o Crnojgori Poslije razgovora ostavih ga Obeća mi da će u petak kod zasiedanja akademije govoriti sa Bludovom."

17. veljače: „Mnijah danas za shodno poći do Hubea da nešto saznadem, eda li budem mogao učiniti posjet kod grofa Bludova. Običnom ljubezljivošću me primi, dajući mi na znanje, da za ovaj tjedan, budući se Rusi pripravljaju k ispovjedi, niti primaju posjete niti .h prave. Toga radi da se do buduće nedjelje strpim. Tom prigodom ga zamolih, da za iskazati mu ma samo i kako malu zahvalnost za dobročinstvo i trud, što sa mnom imade, da mi, velim, dozvoli, da za njega prevedem krasno djelo dr. Paulera: enciklopediju državnih i pravnih znanosti. Taj moj predlog primi sa zahvalnošću moleći me, da mu sastavim samo to se tiče posebnih ugarskih odnošaja i prava crkovnog izvadak. Tom prigodom pokloni mi svoje djelo: Antiquissime constitutiones synodales Gneznenses na ugodnu uspomenu. Napokon pokaza mi svoja djela i važnu knjižnicu, pozva me jedan put za uvijek, da dogjem, kad hoću, k njemu na čaj. Doista krasna poziva! Valjda moja misao o prevodu nije bila najgošija!"

„Isti dan posjetih po drugi put prof. Dubrovskoga, koji mi takodjer obeća u petak govoriti o meni sa grof. Bludovom. Kaza mi da Sreznjevskomu ne treba mnogo vjerovati... Tako opažam, da imade svagdje megjusobnih neprijateljstva, a treći bi se megj takovim imao smijati! Dobri je Bog tako htjeo, da mi je Hube pokazao Paulerovu knjigu. Bog zna u kakovu to savezu stoji sa mojom budućnosti?"

20. veljače: „Danas bijah opet kod preuzv. Hubea u posjetu. Megju ostalim kaza mi, da je opet sa grofom Bludovom o meni govorio, da ću po svoj prilici u doj-

duću srijedu dobiti audijenciju, ali mi naloži, da se u ponediljak svratim, da konačno štogod doznadem."

22. veljače: „Danas na večer bijah polag naloga opet kod preuzviš. Hubea. Dakle moja vizita kod grofa Bludova jest napokon stalno ustanovljena na srijedu 24. veljače, a tada što Bog dobri dade i sreća junačka. Mal ne mjesec dana sam u Petrogradu, a tekar postignuh audijenciju, a koliko će vremena proći do konačnog postignuća svrhe, to samo dobri Bog znade. Samo daj Bože sreću i blagoslov!"

24. veljače: Audijencija kod grofa Bludova. „Danas dakle bijaše odvažan dan za moju budućnost! Noćas na dan sv. Matije snivah o mom pokojnom pobratimu Matiji Čopu i o miloj mojoj Ružici. Zar ne bi to bili znakovi sretna uspjeha? — U 12 sati odvezem se grofu Bludovu. Budem prijavljen i odmah pripušten. Grof je prijatan čovjek. Kaza mi, da me je i profesor Dubrovsky takogjer njemu preporučio. Izručim mu preporučno pismo Hankea sa billetom na kćer groficu, za koju mi kaže, da je indisposée. Tečajem kratka razgovora napomene mi, da imade peu d' esperance da ću moći reussirati. Govoraše mi, da će govoriti generalu Kovalevskomu za mene, da dobijem audienciju. Ostavih mu billet na potrebovanje; preporučih mu se u pokroviteljstvo i odem. Kakovo bijaše držanje moje, kakve će za mene posljedice imati važni ovaj dan, to samo Bog znade. Ja sam sobom i u sebi ne bijah zadovoljan niti sa načinom svoje predstave, niti sa rezultatom vizite."

„Posjetih odmah za tim i Lamanskoga. Za moju još veću smetnju, tečajem razgovora kaza mi, da je Bludov preporučivao već nekoga generalu Kovalevskomu nu bezuspješno! Tak i to bijaše još nužno znati!"

„No u duši mojoj ustanovih uprijeti se sam o sebe, puklo kud puklo sa planom izradbe djela za Gorčakova! Vederemo!"

25. veljače. „Dakle za ružnim vremenom lijepo, za žalošću mora slijediti radost. Tako i sa mnom biva. Život moj priliči uzburkanom moru, sad je talas visok kao kakov grad, sada se izgubi u pučini mora. Jučer pun melanholije, a danas pun radosti. Evo kako i zašto. Idući po dogovoru u 1 sat k Lamanskomu, da pogjem u biblioteku carsku sa Hankeovim pismom, susretem na putu vrijednog gospodina savjetnika Aleksandrovića, koji opazivši me nagovori me: Sie vernachlässigen mich ganz. Nu ja se u hitnji po mogućnosti ispričam i kažem mu, da sam tekar jučer dobio audijenciju kod grofa Bludova sa prilično dvojbenim rezultatom. No Aleksandrović samo se smijaše, dok mi na posljetku ne kaza: „Ich gratulire Ihnen, es ist wegen Ihnen schon alles in Ordnung.“ Ne htjedoh ga opširnije pitati, kako „in Ordnung.“? Nu obećah, da ću ga u subotu posjetiti, nebi li tada što opširnije saznao. Bog dao! Pita me, jesam li kod grofice bio i odgovorivši mu, da nisam imao čast, odvrati mi, da ću jur i to postignuti. Za Bludove riječi peu d' esperence kaza mi, da je i tim već mnogo kazao i tad je sigurno.“

„I Lamanski mi kaza ugodnu političku vijest o padu ministarstva Palmerston.“

„Taj dan pisah i miloj supruzi mojoj javljajuć joj svanuće naše sreće. U to ime Bog pomozi!“

27 veljače. „Tečajem dana dobijem pozivno pismo od Dubrovskog za večer 8 sati, da me upozna sa akademikom Kunikom. Odlučio sam obavivši posao (djelo za Hubea), posjetiti Aleksandrovića, za tim Hubea sa djelom i da ga izvijestim o posjetu kod Bludova, napokon u rečeno doba k Dubrovskomu. Idući k Aleksandroviću susretnem ga te vrativši se š njime razgovarasmo o mojoj sudbini, nešto o politici, o padu Palmerstona i t. d. Opomenu me na strpljivost na putu mojih poduzeća. Oprostim se s njim. Hubea ne nagjoh kod kuće.“

„Pod večer bijah kod Dubrovskoga. Cijelu uru se razgovarah s njime o mojoj sudbini. Zahvalih mu, što bješe tako dobar preporučit me Bludovu. Kaza mi, da mu je dvaputa za mene govorio, jedan put bivši kod njega na objedu. U 9 sati dogje Kunik, akademiker. Čovjek izobražen i pun duha. Razgovarasmo o raznim predmetima, napokon o mojoj budućnosti. Razni su predlozi učinjeni; učinjen je i predlog o ispitu: napokon bi ustanovljeno, da bih mogao postati dragomanom. Kunik će me predstaviti ili bolje preporučiti Norovu. Pozove me k sebi i kaza adresu. Pismo čaj i tako ugodno sprovedosmo večer.“

1. ožujka. „Danas na večer htjedoh učiniti posjet Hubeu, da ga izvijestim o audijenciji kod Bludova. No, jer je bio kod večere, ne htjedoh ga iščekivati: odložih za drugi dan. Došavši doma nagjem obznanjenje od ureda pošte, da imadem preporučeno pismo. Pomislim na moju milu Milkicu, da piše to ona. Tu imadoh dvostruku radost: što dobih pismo od nje, i što sam siguran da je moje prvo pismo, prosto pisano, u istinu dobila. Teško ću izgledati sutradišnji dan.“

2. ožujka. „Danas opet jedan mio i žalostan dan za mene: mio, što primih pismo od premile moje supruge, žalostan što iz tog pisma saznadoh za tužno njezino stanje. Daj Bože da se nesretnom tom stanju već jednom učini konac. Ufanjem i pouzdanjem u Boga 3. svibnja tek. god. krenut će moja Milka na put k meni, da se već onda nikad ne rastanemo. Vidit će ta mila duša, kolikom brižljivošću i njegovanjem ću je ljubiti, onom ljubavi, kojom ju ni prvi dan našega braka nisam ljubio. A i zaslužuje ta moja mučenica, da bude ljubljena angjeoskom ljubavi. Mnogo bo pretrpi sirota radi mene. Bog nek nam dade bolju i sretniju budućnost.“

„Iz lista doznadoh o namjeri magarca Pollačeka, te da je plaćen od Milkice Raduje me i to,

što će moja Milkica dobiti za koji dan moje drugo pismo, pismo toli nužno joj za obodrenje i lakše podnošenje sadanjega njezina stanja."

3. ožujka. „Danas u jutro bijah posjetit akademika Kunika. Š njim mnogo razgovarah imenito i o mojoj budućnosti. Rek bi da idea o položenju ispita sve se bolje razvija. Poslije podne posjetih i Aleksandrovića, koji me običajno lijepo primi. Pismo čaj, te on izrazi želju, da bi bilo željeti, da ja ostanem u Petrogradu gledeć na moje sposobnosti. Meni je sve jedno, što sa mnom sudbina odluči. — Napokon u večer toga dana posjetih i Hubea, koji mi se zahvali na magjarskom djelu, obeća mi opet govoriti Bludovu radi mene. Izvijestih ga o audienciji i t. d. Mislim, da je danas nešto hladniji bio napram meni; moguće i radi premnogih posala. Ranije ga ostavih. — Na večer bile su po svemu Petrogradu lampice po zemlji postavljene."

II. Mjesec.

Borbe i poteškoće rastu.

4. ožujka. „Danas je dakle mjesec dana, što sam ovdje u Petrogradu, a o mojoj budućoj sudbini ništa izvjesna nit neizvjesna ne znadem. Valja imati poštenu porciju strpljivosti, da čovjek duhom ne klone. Daj Bože danas mjesec dana da mogu sretnije pisati! Platih kvartir sa 7 rubalja srebra."

6. ožujka. „Bijah kod Sreznjevskoga. Da kako! bijaše govor o mojoj sudbini i budućnosti. Teškoće, te teškoće! Nepovjerenje oda sviju strana, bez da bi se prigoda dala to nepovjerenje uništiti i oprovrgnuti! Naprama Slavjanima nepovjerenje neiskorjenivo, a izdajice Grci oda sviju strana maste bradu na ubitak ruske države i naroda!

Kaza mi, što je o meni mislio; bijaše u cenzure jedna magjarska knjiga, pjesmarica, mogao sam bio što zaslužiti, ali ne znadijaše za mene. Ostavih mu za budući slučaj moju adresu. Malo se uhva u uspjeh u konsularnoj struci."

Za slijedeća 4 dana nema bilježaka u dnevniku, jer je po cio dan bivao kod kuće radeći na djelu za Hubea. Svršivši to djelo odnesem mu ga.

13. ožujka. „Danas u $11^1/_2$ pr. p. posjetih preuzv. H u b e a. Još me tako ljubezno nije primio, kako danas. Izručih mu radnju, dovršivši pravo ugarsko. Zahvali mi na trudu. Za austrijsko mi reče, da ga ne interesira. U kratko mi nešto kaza, pa me upita, kako moje stvari stoje, a ja mu odvratih; kako prvi dan, t. j. nikako, i valjda što je preuzv. gr. B l u d o v u množini državnih posala svojih i zaboravio na mene. Tad mi reče, da on radi otpremanja supruge u inozemstvo i opterećen obiteljskim poslovima nije mogao sa Bl. govoriti i posjetiti ga. No da će danas na večer ići k njemu, gdje će po svoj prilici biti general Kovalevski. Tu će opet o meni povesti riječ i preporučiti me. Pozva me da dogjem po večeri k njemu. Dade mi da čitam novo djelo I d e D ü r i n g s f e l d: „Aus Dalmatien." Razgovarasmo o njemu i o poslovima njegovim. Pokaza mi knjige, s kojim se zabavlja; htjede mi još jednu dati, nu ja se preporučih za nju, kad pročitam onu, što mi dade. Te da mu ne dosadim, oprostim se s dobrim ovim gospodinom, koji me do predsobe sprovede i rukovah se s njim."

„Odem u osobitoj radosti od njega najviše s toga, što neugodnost audijencije od 3. marča bijaše kroz ovu dignuta. Za radošću neradost! Na večer posjetih S r e z n j e v s k o g a. Kaza mi, da je bio kod B l u d o v a na objedu. Grofici o meni iskazivao, što misli, i za ponašanje K o s t i ć a ili K r i s t i ć a Srbina. Malo nade ili ništa kod konsulatâ. Kako imam tumačiti na-

njeru o Bosni, Hercegovini, Hrvatskoj i meni sub rosa kazanu? -- Bože sav život jest jedna zagonetka! Radi se o tom, da dobijem subsistenciju. Ustanovljeno, da bih mogao postati prevoditeljem, pisati članke u Magjarsku i Hrvatsku iz Rusije.

„Upoznam se tu večer s jednim Rusom iz Kitajske granice. Bože! ja od mora Jadranskoga, a on iz Chineške granice! — Pod večer dodje stari Hilferding. Govorio je š njim o meni i mojoj želji. Kaza mu, da nema nade! Tako dan veselo započet ljutošću i nezadovoljstvom dovrši. Takov je sav život čovječji. Moji plani u duši mojoj..."

14. ožnjka. Bilježi danas nekakav požar u blizini: izgorješe 4 drvene kuće.

15. ožujka. „San noći med 14. i 15. ožujka. Bi reć da sva moja nakana bijaše ovu noć riješena. Prěmda bijaše vatra sinoć, niti mislih na sebe, ipak po dva puta, dakle pretrgnuto, snivah o mojem opredjeljenju. Bio sam kod Hubea. On mi pokaza nekakvu vizit-kartu, te govoraše da on vidi, da mu je Bludov dužan jednu vizitu, ali da on ipak ide k njemu. Kaza mi da ću imati 800 for. plaće. Budući da to ne bi bilo dosta, još nešto gori; no koliko se sjećam reče mi, da dogjem k njemu sutra na večer. Još sam jedno uglasto pismo primio, na kojem se sjećam, da je bilo naročito pritisnuto „Petersburg". Dakle pismo i još ina, na koja se ne sjećam više. — Zbudim se. Prema jutru opet zaspim. Snivam da sam s Bludovom i da mi kaziva nešto o meni. Što? Ne znam više. Nu na koliko se sjećam, povoljno za mene."

„Ja sam naročito ovaj san zabilježio, da motrim, hoće li ima ti kakove posljedice, tako bijaše jasan; ne bude li, tad nijednomu snu više ne vjerujem. Vederemo!"

Čovjek u očajnosti i sanja se hvata! Ova bilješka u dnevniku pokazuje očajno stanje prognanikovo. Čeznuo

je za ma kojim namještenjem, a od nikud izgleda! Kolik duševni nemir!

16. ožujka. „Bože moj! Tko pozna putove volje i odluka tvojih. Jučer jošte dvojih o posljednjem snu, te ga samo kao kakav curiosum opisah, nu danas jedna mala čest, ali važna, ovog sna već je ispunjena. To je i uzrok; što prije nego opišem rezultat jučerašnjeg sna, hoću ocrtati san od 15.—16. što ne bi bio učinio, da se jedan dio jučerašnjeg neispuni; jer toga radi i opisah ga na posebnoj cedulji. Evo što snivah odmah drugu noć za prvom.

„Da sam bio sa Hubeom na šetnji ili putovanju nekakovu, na koliko se sjećam; a da smo govorili o meni dobro se sjećam, a osobito ovo: k njemu dogje u kvartir jedan strani gospodin, s njim je dugo nešto čitao; a ja, ne htijući ga svojim prisućem uznemirivati. preporučim se. On me primi za ruku i stisne, kao što običavamo činiti, kad koga trećega pozorno slušamo, kad čita ili govori, a onoga, koji nas megjutim ostaviti hoće, stisnemo tako za ruku, da mu damo znak, neka ostane i počeka, jer mu imamo još nešto kazati ili dati. Ja taj tisak ruke nikada ne ću zaboraviti, a po tom mi reče njemački. da se postrpim malo, da mi imade nešto pokazati ili dati i pridoda sa osobitim akcentuiranim glasom, da nešto dobra za mene. Tad ustane, otide k svomu pultu, otvori ga i izvadi nekakov čudnovati billet, koji s jedne strane bijaše cifrasto napisan, a s druge strane nekakovim cvijećem kao ispikan i izmaljan. Izruči mi taj billet, kažući — na koliko se tamno sjećam — da je to kao nekakovi dekret za mene. S tim dekretom ja odem . . . Isto jutro nadalje snivah, da sam bio s mojom milom Ružicom, i njoj naročito kazao, da nisam njoj badava pisao devizu u posljednjem pismu: „Dosta bješe nevolje itd.“ kao da je moja stvar gotova. Ako se ovaj san megjusobno i sa onim juče-

·ašnjim izvodi i prispodobi, bi reć kao da je objavljenje božje. Evo što se tiče ispunjenja jučerašnjeg sna:

„Danas megju 11. i 12. sat. pr. p. nekoliko minuta, nakon što sam napisao privitu cedulju, pozvoni na vratih i unigje gradski listonoša, izruči mi pismo gosp. prof. Dubrovskoga, u kojem me za sutra k sebi zove, želeći se sa mnom podivaniti. Bože moj! ako se ovaj slučaj s jučerašnjim snom o listu iz Petersburga prispodobi, ako uzmem u obzir, da je Dubrovski kroz P. u sav moj plan budućnosti upleten, što da mislim o ovom snu i njegovim posljedicama glede i ostalih tačaka? Opet kažem: vederemo!"

17. ožujka. „Danas imadoh dakle razriješiti čvor sna dviju posljednjih večeri. Pozvan k Dubrovskomu, htjedoh tom prigodom posjetiti i Hubea. O pol 8 sati na večer dojdem tamo. Nekoliko časova prije mene, Hube dojde kući od Bludova. Krasno me je primio, te se nešto sna ispuni, nu za mene najvažnije nije. Zbilja mi je kazao u snu vidjene nekakove billete. To bijahu grbovi starih poljskih obitelji, što je uzeo van iz svoga književnoga ormara. Bijah kod njega više od dva sata, tako da sa svim na Dubrovskoga zaboravih skoro. Tako dugo još nisam bio u njega; zadržao me je na čaju; kazivao i tumačio statut poljski, te se napokon razgovarasmo o stanju sadanje Rusije i njezine budućnosti. Po čaju se oprostim. Sprovede me do u predsobu. Dok sam se tu oblačio, reče mi, da nije imao prigode sa Bludovom divaniti. Dva puta ga tražio, ali mi reče: Tražit ću ga opet ovih dana, te mu govoriti za vas. Bog uzdrži tog dobrog gospodina u zdravlju i životu dugo vremena!"

Kako je naš Kvaternik naivan! Zna da je Hube te večeri došao od Bludova, a ipak mu vjeruje, da ga nije našao! —

„Dogjem na ulicu, vidim da je već 10 sati? Kuda

-ću? Mislim: ako je Kunik u Dubrovskoga, kako mi piše, naći ću ih još zajedno. Leti ja tamo, najviše da čujem, što je glede mene. Dojdem ja tamo, on već u negligè-u. Ispričam mu se, toliko, da ga pozdravim. Pita me, za mene. Ja kažem: Onako kako prvi dan: ništa te ništa. Sad mi stane kazivati, da je od Bludova mogao razumjeti, da radi vjerozakona teško će bit moje upotrebljenje. Meni već dodijavaju ta nezrela primjećivanja od strane upravo nezrelih Rusa. On mi za tim stane govoriti o Moskvi, da bih tamo mogao dobiti službu i t. d. Nu ja mu na to prekinem riječ te kažem: da počitujem Moskvu, nu da ja tamo za ništa ne idem, tad volim ostaviti Rusiju. Sto godina natrag živjeti ne ću. No on na tu moju kategoričku izreku stane govoriti, da se bude već za mene učinilo sve. P. m. v.! pomislim si. Pute božje tko pozna? Ja odem. Pokušat ću još cum indice mojih „Misli". Ne pogje li to za rukom, imam sukno i škare. Dakle glede moje budućnosti san se ne ispunio za sad, pače protivno.

Danas odpremih pismo Ateljeviću radi produljenja mjenice."

19. ožujka. „Prošlo je jučer godina dana, od kada mi bi oteto pravo odvjetovanja. Godinu dana evo se okrenu, kolike nepogode progjoše preko moje glave od ono doba! Pred kolikim povodima nesreće već bijah, te me ruka Božja ne htijaše uništiti; je da li me čuva za veću sreću ili nesreću? To stoji u njegovim premudrim odlukam. Neka se vrši volja božja. Danas godinu dana u to doba gledah lice božje u crkvi riječkih opatica moleći se Bogu, a evo danas nalazim se u Petrogradu ulici Galernoj br. 71. razi zemlje, pišući i radeći na djelu „Pensées", koje sam odabrao, da pripomognem mojoj sreći ili mojoj boljoj budućnosti. Ali ovaj hip ako ne tijelom, a ono dušom i okom blizu sam Rijeke imam bo kip bl. Djevice Marije trsatske pred sobom

dok to pišem, gledam na Majku Božju i na Trsat, kojega vidjeti je, mjesto, gdje lani u sih dob i o sam. Zar nisu čini čovjeku tajnom nekom silom redom prepleteni? — Za moju bolju budućnost do-ıše ništa još nije opredjeljeno, nu hitivši oko ı jučerašnji dan prijašne godine, ako promislim, gdje m danas, vidjet je što čvrsta volja čovjeka čini. olim se dakle sada Majci božjoj trsatskoj, da se oni i miloj mojoj supruzi smiluje, te nam od Boga prosi bolju budućnost!... Gdje ću biti danas go-nu dana? I kako će mi biti? Sv. Josipe riječki, moli ›ga za nas!"

20. ožujka. „Danas bijah kod Sreznjevskoga, ı ga zamolim za „Neven" radi izvatka Hilferdingove ·eke o Hrvatima. Samo malo vremena bijah kod njega. ı me pita, kako moje stvari. Ja odgovorim: Kako prvi ın, tako i danas, nu krasno. Poprimit ću tu rolu sada. jedni prolaze kao dani, a ja tamo s mojom stvari ne očim ni za pedalj. Oh da mi je žnati dan, da mi ı je u knjizi čitati i viditi napisana, kada će moja sud-na okrenuti na konačno zlo ili dobro. Dao bih ·vi moje za to."

Pojavi se u Petrogradu cholera. Kvaternik se laši za svoje zdravlje te prati svaku pojavu u sebi. lo ništa zanimiva.

26. ožujka. „Danas pisah mojoj Milkici, da od 3. lo 15. maja bude spremna na put. Ako se do tada tvar ne riješi, ne će nikada." — „Današnji dan bi-aše za mene veoma tužan. Pod večer bo čitah u „Ru-kom Invalidu" od 14. marča po rusku, da je mjesto bana Jelačića, otpuštena radi zdravlja, imenovan banom, general. zapovjednikom i guvernerom riječkim ld. Šokčević. Lijepo li će biti sada tužnoj mojoj Hrvatskoj! Imenovanje renegata za bana više će na-odu nesreće prouzrokovati nego bi svi magjarski bani

i švapski Statthalteri mogli učiniti! Lijepa zaista budućnost!“

27. ožujka. „Danas bijah kod Sreznjevskoga. Ostadoh malo vremena, jer mi se ne ljubi biti u njega. Taj čovjek čini mi se da je fališan; barem nema ništa u sebi, što bi moglo poroditi povjerenje. Prije odlaska kao obično zametnemo razgovor o meni. Kaza mi, da je bio ovih dana u Bludovih, te tom prigodom grofica ga sama, i to prva zapita o meni, je li za mene kakovo mjesto nagjeno. Ovi ljudi jedan drugoga samo ispitivaju, a ja pri tom ćutim kako Turopoljac! Ja prekinuh taj govor, jer bi me mogao razjariti. Odoh neizrečeno ljut nad svojom sudbinom. Kad se krv utaloži, promislih ipak na to, da se visoke osobe za mene interesiraju, ako i beskorisno.“

„Idem raditi na mojem djelu za mladu groficu. Nekakovi mi nutrnji glas kaže, da će biti to djelo odlučno za cijeli moj život, jer i za one, koji se za mene interesiraju, jest laglje, kad se imadu na što nasloniti.“

28. ožujka. „Prekrasan dan. Danas je Cvjetnica; bijah se Bogu pomoliti u crkvi. Inače radih na mojim „Mislima“.

29. ožujka. „Dovrših moje „Misli“, naime „Predgovor“ i „sadržaj“ na franceskom jeziku. Mrskog me truda stalo! Sutra idem s njima k Dubrovskomu, da ih dostavi na opredjeljeno mjesto.“ Vrijeme je veoma ružno.

30. ožujka. „Utorak, ominozni dan. Danas bijah sa mojim „Mislima“ kod profes. Dubrovskoga s molbom i naputkom, kako da ih uruči grofinji Bludo[...] Dubrovski je sporazuman s mojom ideom. Obeća mi da će ovih dana uručiti spis grofici. — Danas pri po[...]lasku k Dubrovskomu kihnuh tri puta. Da vidimo po uspjehu toga koraka, jeda li na dobro ili zlo kihnuh. Danas je ružno vrijeme.“

II. mjesec u Petrogradu.

Očajno očekivanje

1. travnja. „Danas je osam godina moga presret-›ga braka s mojom preljubljenom Milkicom, presretnog ljubavi, nesretnog glede zemaljske naše sreće. Daj, ›že dobri, da nova ova godina našega braka bude etnija, te kao zora ljepših dana naše budućnosti i di materijalne sreće naše. Dosta bijaše nevolje, ›sta tuge, neka jednom i pred naša vrata sunce bolje ›će sine! A rek bi da će biti tako ufanjem u dobroga ›asitelja."

„Danas učinih poslije dugoga vremena vizitu aka-miku Kuniku. Kazah mu, što je sa mnom, moju kanu za budućnost, preporučivši mu se, da gleda što d za mene. Kaza mi po svom mnijenju, da kod izvanj-ih poslova skoro je nemoguće, da se ičemu nadam, grofica Bludov slabo bi mi ovdje mogla pomoći; go, da buduć ministar prosvjete Norov odstupa u djelju od ministarstva, to bi Kovalevski, koji je d Bludova dobro primljen, mogao sada za mene nešto initi, te i Bludov bi se za takovu službu za mene ›lje zauzeo nego za izvanjsku, jer ondje uspjeha vidi, ne. Dakako, sada ćemo raditi kod Dubrovskoga na tom ›lju. Valjda sreća za mene, što Norov odstupa. Danas takogjer dva mjeseca, što sam u Petrogradu, a evo ›ko se koleba sudba moja. Još ništa izvjesno! Dajože, danas mjesec dana bolje i sretnije!"

4. travnja. „Danas je sveti blagdan Uskrsa. Pre-›asan dan! Bijah u crkvi dobromu se Bogu pomoliti. oslije podne u kafani čitah novine. Megju ostalim čitah jest: oglašenje parobroda. Od 3. do 15. aprila po-vši dva će parobroda ruska: „Vladimir" i „Pruski el" uzdržati općenje ljudi i robe med Petrogradom i etinom. Svake subote odlazi parobrod iz Petrograda.

Ako do 7. aprila ne bude se mogao parobrod odtisnuti, tada prije 17. maja po rusku neće otputovati iz Petrograda. Na taj način moja mila Milkica moći će svakako tečajem mjeseca maja biti za uvijek moja.“

5. travnja. „Danas bijah na večer kod Aleksandrovića. Pita me i on, kako idu moje stvari. Ja mu se pošteno izlamentarim Kažem mu moje poduzeće glede grofice Bludov i on potvrdi moje mnijenje, osim riječi perfidije, to da promienim ... Kaže mi i on, da je malo ili ništa ufanja, da bi mogao išto pri konsulatu polučiti, nego da je grof Bludov mogućan pri akademiji znanosti, te da imade tamo nekoliko mjesta praznih. U tom smislu bi i ja najvolio biti upotrebljen, ako mi nikako ne bude moguće postignuti izvanjsku službu. Danas htjedoh i Hube-u posjet učiniti, ma ga kod kuće ne nagjoh.“

6. travnja. „Danas opravih pismo M. Rajevskomu i Bužamu. Vidjeh Njeg. Veličanstvo prvi put pri paradi Garde Korpusa, isto tako vidih Konstantina i Nikolaja Nikolajevića, velike knezove. Opet htjedoh učiniti posjet Hube-u, nu ne nagjoh ga kod kuće.“

8. travnja. „Pred podne bijah u Hube-a; razgovarasmo razno, o meni mu ništa ne govorih, videći da imade posla, ostavih ga. Nu on me pozove k sebi na večeru, gdje ću se moći upoznati sa moskovskim učenjakom R. Od istoga išao sam k Dubrovskomu. On na moju žalost jošte nije izručio grofici „Moje misli“ i umolih ga, da to učini čim prije.“

„Poslije podne bijaše pravo nevrijeme za mene. Prem sam po sto puta predobro upoznao gadni, prosti karakter moje gazdarice, nu danas bijaše prekinuto za uvijek med nami. Nastade cijela raspra radi učenja francuskog jezika, kod koje mrsko ispsovah tu bestiju, groju, tata i k ..., ona mi kvartir otpovjedi i htjede odmah da se udaljim, nu nije na blunu naišla:

ı joj to na priječac odbijem, nu novce za koštu mi vrati, ; ja od toga dana jedem vani. Nikada toga prokletoga kota ne ću zaboraviti.[1]

„Na večer bijah u Hub. Bili smo do 11 sati skupa. ıa mene ništa mu ne govorih, jer ne bijasmo sami. Zaıoli me, da bi zajedno radili na Dušanovu zakoniku i akonu Vinodolskomu, što mu ja sa radošću obećam. — Iegju ostalima mi kaže, kad sada ne bi bio nervozno ıolan, da bi š njim išao u Moskvu. — Tako se taj dan ıovrši.“

10. travnja. „Danas na večer bijah kod Sreznijevkoga. Bili smo sami. Ja mu otkrih očito sve moje tanje, te ga zamolih, da mi bude na ruku za postigıuće ma koje službe ili zaslužbe, što ovako ivjeti mi više nije moguće. Razna pretresosmo. ›redloži mi oglas putem novina, da se nudim za se:retarijat. Napokon stade govoriti o spekulaciji knjižnoj, :od koje bih mogao i bogatim postati. Ja mu govorah › nužnom kapitalu. On kaže da bi se glede toga lako ıstanovilo i pomoglo. — Kasnije prispješe mnogobrojni ;ostovi, izmegju ostalih jedan, ali ga ne poznam. Kasıije doznadoh, da se zove Popov, kojemu me predstavi Sreznjevski i kaza moju nakanu. On odmah predloži lužbu u ministarstvu izvanjskih posala, kod konsulata to kada bi djelovati mogao u mojih krajevih. Ja ću e sa Sreznjevskim prvi put o tom gospodinu razgoarati. Vidim u njemu razborna čovjeka. Napokon upoznao sam se pobližje i sa vrijednim Sibircem Guljaevim, :oji me i potraktira, te pozove k sebi u svoju obitelj. Jvidjeh u njemu poštenu, nepokvarenu i čisto slavjansku lušu. Njemu Sreznjevski pri rastanku govoraše radi

---

[1] Bože, kako me budućnost naučila, da strašni taj dan nadijaše **premnogo** sreće u posljedicah svojih i radi novaca, ašuša itd. I zlo Bog na dobro svraća 28/6. 1858.

mog kvartira. Napokon mi Sreznjevski opet ponudi svoj. Tako i taj dan progje. — Zbilja, Sreznjevski mi obeća govoriti s bogatim redaktorom ruske Besede za mene i za knjižarsku špekulaciju."

15. travnja. „Danas opet bijaše jedan jasan dan mog petrogradskog smućenog i tmastog života. Moguće da će sinuti sunce bolje budućnosti iz današnjeg dana za mene. Evo uzroka. Hotivši sve skrajnje mjere poprimiti, da ustanovim moju budućnost, uzmem zanemarenog do sad Ljevšina naprvo, te odlučim učiniti mu posjet. U 11 sati odpravih se dakle k preuzv. gosp. Levšinu. Javim se, oružan pismom poštenog Hanke-a. Budem odmah pripušten, te imadoh čast upoznati uljudnog tog i doista prekrasnog čovjeka. Kažem mu uzrok moga dolaska i uručim pismo Hanke-a. On ga pročita, te se ruski sa mnom stane razgovarati, kazavši mi u kratko, da buduć sada ne imade vremena sa mnom dalje se zabaviti, neka dogjem k njemu na objed u 5 sati po podne, gdje ćemo se opširnije prodivaniti. Prvi dakle od velike gospode, koji me odma k sebi na objed pozva. — Valjda imadoh polag devize[1] današnjeg dana sreću u džepu, a ja je se užiti ne znadoh, ili bolje — slučaj ne dopusti."

„Poslie podne u 5 sati dogjem na objed, gdje nagjem sakupljeno lijepo društvo. Gospodar mi predstavi obitelj: svoju staricu suprugu, koja me poljubi, sanskritskog jezika profesora i djecu: lijepe gospodične. Obeća mi sa Kovalevskim govoriti odma sutra, te me opet pozove za nedjelju t. j. 18. o. mj. k sebi na objed, da saznadem štogod o sebi Starija kći, izobražena mlada djevojka, upravo slavjanski se sa mnom prodivani. — Ostavih L-u u prepisu moje atestate za porabu. Mnogo

---

[1] Deviza je glasila: „Dankbar bezeichne den Tag, den Gott dir segnend bezeichnet".

se razgovarasmo i tako ja odem, očekujuć u nedjelju moju sudbu. I premda malo ili ništa ufanja ne imadem, ipak mi bijaše ugodan dan. Vidjet ćemo, što Bog dade."

16. travnja. „Danas dobih pismo od profesora Dubrovskoga, kojim mi javlja, da je izručio grofinji Bludov moje „Misli", koja je iste „velikim učašćem" primila. Kod prve prilike saznat će njenu misao o tom poduzeću i javiti mi. — Pozivlje me drugu nedjelju k sebi. — Sve sam dakle sile postavio u tečaj; da vidimo uspjeh. Ja se nadam u dobroga Boga, da ću ipak postignuti moju cilj."

„Danas cio dan bijah veoma turoban. Daj Bože, u nedjelju bio bolje volje."

17. travnja. „Današnji dan opet bijaše za mene dan gorka kolebanja. Naime s početka velika radost, a po tom nezadovoljstvo i žalost! Kolika bijaše radost, kada opazih poslužnika Hube-ova pred mojim vratima. Sto dobrih i prekrasnih misli i nada u jedan trenutak proletiše mojim duhom i umom. Javi mi sluga, da me prof. Hube k sebi zove, i to odmah, čim prestane snijeg padati (jer bijaše pravo g...... vrijeme danas), to će reći odmah."

„Pun veselja pripravljah se odmah na posjet, kombinacije praveći siguran, da je za mene konačno udario sat spasenja. Ah, ružna vremena, mili Bože! Pravo se kaže, da ružno vrijeme ne može biti sa dobrim glasom. Ja dogjem k Hubeu. On me po običaju, da i još uljudnije i radosnije nego obično, primi i pozdravi, te ujedno se eskuzira, da se krivnjom sluge badava trudih, budući me danas zove na objed k sebi, te slugu posla najprije izviditi moj stan. Našavši ga, on mi odmah poruči, da dojdem k Hube-u. Moli me dakle za oproštenje, te da bi došao poslije podne u 5 sati na objed, a kod kuće da ću naći pismo istog sadržaja. Ja ga ostavih. Kaže mi, sprovodivši me, da je jedan Srbin

i to fanatik — t. j. takov, koji tvrdi da imade samo 200.000 Hrvata — takogjer na objedu i t. d. Koliko zamišljen i neveseo otidoh od Hube-a, ne mogu izraziti, tako na jedan put bačen iz radosti u žalost. Takav poziv bio bi mi nekad velika radost, a danas gorčina. — Poslje podne u 5 sati idem na objed, spoznam se sa tim Srbinom, koje sve i onako mrzim iz dna duše, te u njemu nagjem sprokšeno i u dobru prežderano derište od 22 godine. Čudih se familjarnom općenju H. s otim derištem. Po objedu, ugrabivši priliku, kažem Hube-u za Ljevšina, te takogjer otvoreno nešto za mene: koliko me pečali toliko duga moja neizvjesnost. Nije bilo Hube-u najmilije to moje očitovanje, dapače kao da ga je razljutilo, jer mi kaza, zašto si nisam mogo misliti i sam, da to tako hitro ne će ići? Da je tu prepreka o rangima, o službi i t. d. Mi prekinemo tada razgovor, te poslije čaja odem sa Srbinom. Na polasku mi H. kaže, neka ga posjetim."

„Taj dan, ili bolje večer, otidjem s Kostićem k Medakoviću, s kojim se upoznah. Različno razgovorismo. — Te tako s velikom radosti započet dan, ludo za mene dovrši."

18. travnja. „Danas bijah dakle opet kod objeda kod dobroga Ljevšina, koji me ljubezno primi i kaza mi, da je govorio za mene već sa Kovalevskim i sa Hilferdingom. To je čovjek od radnje i blagočinstva, koji, ako može i hoće učiniti, odmah čini. Tako veliki gospodin u roku od dva dana govorio je za mene i audijencije mi priskrbio. Ja od tog koraka malo ili ništa skoro se ne nadam, toliko što si ne ću moći predbaciti, da sam što propustio učiniti za moje poduzeće. U ostalom, Bog znade! Moguće da upravo ona rekomandacija, do koje ništa ne držah, može ustanoviti sreću moju. Po objedu se jošte razgovarasmo s obitelju, te pri odlasku napiše mi Ljevšin dva prijavna pisma:

na generala Kovalevskog i na Hilferdinga, s kojima se moram predstaviti ovoj gospodi i pri uručenju ljupko mi kaza da mi želi, da bi mi ova pisma bila „polezna“ k mojem cilju, na što mu ja odvratim, da ne dvojim, da mi pisma toliko važnog gospodina ne će nužnu sreću priskrbiti. Zahvalivši se dobrom ovom gospodinu na ljubavi i zaštiti, otidem.

„Gospodični kćeri na njezinu molbu ostavih moje „Misli“.

„Buduć sam naumio priopćiti generalu K. moje „Misli“, to sam, ako bude božje volje, odlučio u srijedu obe vizite učiniti. Što Bog dade i sreća junačka.“

„Ja ovako kombiniram: Da su ova gospoda Levšinu kazala, da ne može iz njegove preporuke nikako ništa za mene biti, to on mene ne bi badava k toj gospodi šiljao, stranom radi uzaludnog ufanja, stranom da se ne kompromitira pred menom. Tom zgodom on bi mi kazao: Brate, nije ništa moguće. Tako mi i Bludov i Hube svojim putem javiše. Nu valjda mu dadoše barem malo ufanja, pa me šalje k toj gospodi. Vidit ću, je li me kombinacija prevarila. Ja ufam u Boga! Spasi me ti!“

19. travnja. „Danas pisah cio dan moje „Misli“ za generala Kovalevskoga. Daj Bože, ne bilo ufanje badava! — Tužan sam, što od moje Milke, mile Milke, ne dobivam pisma!“

20. travnja. „Danas skočih k Sreznjevskomu, da ga upitam za kvartir Kovalevskoga i Hilferdinga Za Kovalevskoga ne znadijaše, za Hilferdinga dade mi adresu. Upravo se spravljaše k objedu s obitelju, kad ja stupih u hodnik. Zadržavao me k objedu, i prem mi je Bog svjedok, da bi veoma rado primio radi tužnog mog džepa i praznog želuca, ali milostinje ne ću, ma krepao. Kad me nije vrijedan navlaš pozvati, na sreću ne ću biti pozvan. Govoraše mi, da je i on

dobro poznat sa Hilferdingom, i da bi me i on mogao preporučiti. P . . . ga v . . t, magare, mislim si, kad drugi što radi, sad se svaki narivava za pomoć. Prvi put kad H. govoraše, lijepi mi pozdrav donese!

„Od Sreznj. brzo k Medakoviću, da saznadem za kvartir Kovalev. Taj mi explicira, te od njega odoh odmah iskat kvartir, da sutra ne budem još brige imao s tim . . .

„Našavši kvartir odem kući, žalostan, što od mile Ružice, nema te neima pisma. Što bi to moglo biti? Da nije, za Boga! kakova nesreća!"

„Sutra se ima riješiti moja sudbina simo ili tamo ili ću inače posijediti!"

„Ah! danas prviput ne vidih nikoga kroz Nevu prolaziti, O! da se ta prokleta ledena kora već jednom makne!"

21. travnja. „Danas je dakle bačena kocka valjda života moga! Danas imat će se odlučiti, ili bolje rekuć, današnji dan bit će uzrok odluke moje budućnosti: jer ja se oboružah strpljivošću za dva mjeseca, od današnjega dana računajuć za kakov rezultat, ako je još koji rezultat moguć, jer ja se ničemu ne nadam, niti više očekivati ne ću, prevaren toliko puti u očekivanju. Danas imadoh dakle dobrotom i preporukom senatora Ljevšina audienciju kod generala Kovalevskoga i Hilferdinga i to najprije kod Kovalevskoga. Prijavljen budem odmah pripušćen. General bijaše boležljiv u spavaćoj haljini, do njega dva oficira. Posjede me uz sebe, nagovorih ga franceski, predadem mu pismo Ljevšina. Pročitav ga, pita me hladno: „Que avez vous ancora" ? uz priličan govor predadem mu po naputku Ljevšina za pregled moje dokumente. On ne htjede primiti govoreći: Preporuka Ljevšina više vriedi nego sve ostalo. Tad stanemo govoriti, ja bezobzirno, ali odvažno kazući mu sve, što mi bijaše na srcu. On mi stavi pred oči poteškoću vjerozakona.

„Tada mu ja izručim „Moje misli.“ On ih ımi s učešćem, opetovano mi obeća, da će ih upo- ›biti i čitati sa „attention“ i da će ga zanimati. ›k bi, da sam hladnog tog čovjeka na svoju dobio; jer . obeća, da će govoriti knjazu Gorčakovu za ɘne; kada još pročita moje misli ili će biti sasvim mene ili protiv mene. Ufam se za mene. Pri od- ɜku pruži mi ruku govoreći, da se nada dobrom us- ehu.. Hladan je taj čovjek, kako mi ga opisivahu, a ›lest ga hladnijim još učini. — Ovdje dakle mašina tečaju.“

„Tad izravno k Hilferdingu. Tu doček bijaše ıbezan proti nadi mojoj, gledeć na izjavu toga muža oz Sreznjevskoga. Predam mu pismo Ljevšina te i emu sve iskažem upravo iz srca. Dokumente ni on ne jede. O vjerozakonu mi govoraše i on, a ja emu stadoh govoriti o „Mojim mislim“, dapače .molih ga, da mi dozvoli jedan istisak i njemu dosta- ti. Privoli na to. S njim govorih i „ruski“ misleć na župka Lekovanića t. j. odvažno. Imadjaše dobar uspjeh. ɪda se već sa Hilferdingom zametne govor, uda samnom? Austrija bi protestirala proti mojoj ›obi. Ja odvratih: To upravo najvećma govori za mene, za moje namjere Bi ustanovljeno u Bukarešt (da ɔg da!) On to obrazlagaše time, što ne bi bio u Austriji, ipak blizu Austrije. — Napokom obeća govoriti . mene Kovalevskome. Ljubezno me otpusti, te odoh. Ufam se da je mašina prilično u tečaju; sada smeno i pametno zahvaliti Ljevšinu i podbosti ga za ıljnju preporuku.“

„Napokom za moju konačnu sreću početkom ına primih pismo od mile Milkice. O za što nije ona 'dje, da se porazveseli sa mnom. Daj Bože kasnije veselili u istinu! Daj Bože ispunila se jučeranja i da- šnja deviza: Keime werden zur Pflanze, die blühende

Pflanze zur Früchte. — Lerne von der Natur, wie Früchte wachsen und reifen."

22. travnja. „Danas bijah prviput u poštenih Guljaevih. Proveo sam tamo cio dan i noć. Mili Bože! uredne, čestite i sretne obitelji, svi redom dušom i tijelom slavjanskog značaja. Za nedelju me opet k sebi pozvaše.

„Danas htjedoh pisati Milkici pismo, nu radi današnje ekscursije odgodih na sutra. Prevalio sam s gospojam tri ostrva."

24. travnja. „Danas od Dubrovskoga primih pisamce, kojim mi javlja bolest grofa Bludova. Raduje se mojim uspjesima kod Kovalevskoga i Hilferdinga. Žao mu bijašo, da ga ne nagjoh doma. Za ponedeljak me želi vidjeti."

„Danas otpravih pismo preljubljenoj Milkici i Simihovima. — Isto tako napisah i dostavih vrijednome Ljevšinu zahvalnicu, kroz njega će valjda moja sreća k meni.

„Htjedoh posjetiti Sreznjevskog i izvijestiti ga o dosadanjim uspjesima, nu kod kuće ga ne nagjoh.""

25. travnja. „Danas sprovedoh sav dan kod vrijednih Guljaevih. Bio je kod njih i jedan Malorus i dva Poljaka, takogjer i prenoćih kod njih. Prije polaska tamo posjetih u hitnji izložbu u Akademiji. Zbilja prekrasna. Slučajno saznadoh u Guljaevih, gdje se može za 20 kopejaka dobiti objed i kvartir za 7 rublja; čuh o paradama od ponedeljka i t. d.

26. travnja. „Došav od Guljaevih otigjoh najprije k Dubrovskom. Kazah mu, što i kako je sa mnom. On se razveseli nad tim vijestima. Saznadoh od njega da od Hilferdinga zavisi imenovanje konsula.

„Od njega idoh poslije dugog prestanka posjetiti Vl. Lamanskoga. Kazah i njemu u kratko, kako moje stvari stoje. Tečajem razgovora naznači mi, da ja priredim „Moje misli" za direktora velikog ruskog parobrodarskog društva, koje imade cilj po-

tički; jer će me i on njemu preporučiti. Da sam dobrim agonom danas Lamanskomu učinio vizitu!“

„Čitah zatim razne zanimive političke vijesti. Naokom poslije podne idoh k Sreznjevskomu. Nagjoh a kod kuće i izvijestih ga potanko o svemu, što je a mnom. Razgovarasmo se razno. Obeća govoriti a mene Ljevšinu, Kovalevskomu i Hilferingu. Izvijesti me potanko o žalosnom stanju naodne stranke u Ruskoj. Ja mu darovah Ollendorffovu ancesku slovnicu, on meni izviješće imper. Akademije djeljenja jezika i slovesnosti ruske. Davši mi dobre avjete, kako da se sada vladam, goneći moju stvar, a sretno uspijem, ostavih ga.

27. travnja. „Danas začeh pisati „Moje misli“ a Hilferdinga. Bio sam cio božji dan doma pišući jedoh s gazdaricom.“

28. travnja. „Danas dovrših „Moje misli“ za ilferdinga. Sastavih popratnicu na njega sa izrama za njega laskateljnima. Po gradu se čine priprave a sutrašnju svečanost careva rogjendana.“

29. travnja. „Danas je rogjendan velikog Aleksandra ara svih Rusa, kojeg na slavu ruskog naroda i Slavanstva da Bog uzviši mnogaja ljeta.“

„Pismeno zamolih Dubrovskoga za adresu Hilrdingovu, koju i dobih po podne, te oko o 7 ure odesoh „Moje misli“ Hilferdingu, ali ga ne bijaše doma, a to ih ostavih poslužniku, da mu ih uruči. — Što obri Bog dade! Duša mi i nutrašnjost kaže, da e bit od velike koristi za mene ovaj korak, nu mi aže i to, da jedino samome sebi ću imati zahvaliti voju budućnost, koju, uslijed preporuke, samo kao zvizdu zapazih, te mojim silama ostade, da ju postignem.“

„Ista priroda danas blagdanuje, jer je lijep proetan dan, vjetrom samo rashlagjen.“

„Danas je Petrograd sinuo u svoj svojoj ljepoti.

Bože! što ja sve ne vigjeh! Kelmuke, Baškire, Čerkeze i t. d. Nevigjena za mene čuda! Ele samo Hrvata manjkaše. Ovaj put on bijaše samo u hrpi prostih gledalaca, nu još malo vremena, te će biti i ogledan! Samo strpljivost. Sat je navijen, valja da isteče."

„Vidjeh treći put danas cara i caricu."

„Na večer bijaše rasvjetljenje. Za Petrograd moglo bi biti stoput ljepše. Valjda je tako samo običaj. Daj Bože! ovaj dan bio izvorom moje sreće! Vederemo!"

30. travnja. „Danas začeh pisati „Moje Misli" za Novoseljskoga, direktora Vel. parobrodarskog družtva ruskog: (Vidi dan 26. o. m.) Na večer posjetih Hubea poneŠto boležljiva. Kazah mu, kako sa mnom stvar stoji — što ga obradova. Za Bludova mi kaže, da je pogibeljno bolestan, nu da će se za ovaj put izvući. Ponudih mu se za drugi tjedan, da ću s njim raditi o Serpskom zakoniku. Pri odlasku mu kazah očito moje političko mnijenje kao Hrvat: kako sada Hrvatska na mene gleda: kako budem ja primit, tako će biti po svoj prilici i držanje Hrvata prema Rusiji u budućem."

1 svibnja. „Bože Svemogući prekrasnog 1og maja! Ne znam, jesam li na Rijeci ili u St. Petersburgu! Taka milina, taka toplina vremena, samo što ovdje zelenog nije vidjeti, uzprkos jagodama, groždju, črežnjama i t. d. izloženim u Petrogradskim dućanima."

„Danas dovrših „Moje Misli" za Novoseljskoga. Prije podne dobijem pismo od dobrog Guljaeva, koji mi javlja, gdje ću naći koštu po 20 kopejaka na dan. Zatim me pozivlje k sebi u srijedu k objedu, budući godni dan njegove vrijedne supruge. Opet jedan ugodan dan za mene."

„Poslije podne, kada igjoh sa „Mojim Mislima" k Lamanskomu te stupim na Englesku obalu, kolika mi se milina pokaže! Neva bi jučer ledenom, rek

ekovitom korom pokrita, danas u svom veličanstvu
če bez ltda prama moru, samo santami leda gdje
je pokrita! O koliku radost oćutih nad tim prizorom,
mogu izreći, ko da je ledena kora pala sa mog srca
negju mene i mile moje Ružice! Ja se tomu prizoru
mogoh nadiviti, a i Petrograd je danas veličanstven!
uće je tako, da se može u fraku ići."

„Lamanskog nadjem kod kuće i izručim mu „Moje
isli". Nekoje članke čitasmo skupa, očevidno ga ugodno
nu moje djelo, te navali na mene, da ga čim prije
svetim Vel. knjazu Konstantinu. Obeća mi čim prije
uručiti Novoseljskom, mene upoznati s njim i to
pismeno javiti! Čitasmo članke junački neprijateljske
otiv Austrije u „Nordu". Dugo se razgovarasmo, te
odem k Sreznjev, kojeg kod kuće ne nagjoh,
sada doma. Prvi maja mi se veličanstveno pokaza.
j Bože! i moja osobna sreća bila u njemu sadržana
pokom danas je treći mjesec mog boravljenja ovdje
premda ne znam ništa izvjesna o mojoj sudbini, ipak
me je posijano, iz kojeg ima niknuti klica bolje
dućnosti. To mi duša kaže."

IV. Mjesec.

Neizvjesnost i borba za život.

Našao „tajnu knjigu".

2. svibnja. „Današnji dan se razvi u svoj ljepoti
irode. Vrućine imadosmo na suncu 20 gradi. Za prvi
it objedovah, polag pisma Guljaeva, u naznačenoj mi
rtiji. S objedom od 20 kopejaka bijah posve zado-
ljan. Ujedno se upoznah s mladim Sibiriancem Be-
aminom Evgenijevićem Abramovim, mladićem
nim duha."

„Ali kako god prije podne bijaše prekrasno vrijeme,
ko po podne se promijeni u svoj užasnosti ljetne spar-

nosti: grmljavina, bliskanje i strašno lijevanje kiše. Ja se noću pobojah, da se Neva puna leda ne razlije."

3. svibnja. „Danas vidjeh rusku slavu, kamo sreće da mogu kazati i slavjansku slavu! Bijaše bo revue petrogradske vojske, držana pred carem i caricom. O, moj Bože, prekrasne slike, koja se razvi pred mojim očima! A za uho Slavjana kakova slast, čuti u srebru i zlatu blistajuću armatu slavskim jezikom ne samo nagovarati, kao u nas brata prema bratu, nego takogjer i zapovjedati joj! Bijaše do 80.000 vojske sabrane na Caričinom lugu. Dobrotom Guljaeva dobih mjesto na balkonu Pavlovske kasarne. Izgled prekrasan, ali moje oko slabo. Za moći pregledati sjajnu sliku, na velikom tom polju razvitu, potrebno je oko sokolovo. Ali ipak većom stranom vidjeh sve. Kakova radost vidjeti Tatare, Mahometane, Gorce (Čerkeze), Kozake iz svih prijedjela carstva primati komandu na slavjanskom jeziku i slušati. Prvi put u mojem životu vidjeh ne Slavjana Slavjanu podložna! Običaj pozdravljati od strane zapovjedajućih vojake i nj'h odvjet „hura!" mnogo mi se dopada."

„Ali uz to slavlje Slavstva i srce me zaboli. Uvidjeh bo danas, da smo mi Slavjani europejski Indijanci. Na balkonu ona gadna francuzomanija, da italomanija iz prokšenosti i preziranja svoga, u duši me rani. Nas švapština tare; ako hoćemo živjeti, moramo, da tako reknem, biti Švabe, ili barem njihov jezik upotrebljavati, ali ovdje da članovi naroda, koji tako rekuć svijetu zapovijeda, svoj jezik iz prezira taje, to je ruglo, znak moralne pokvarenosti duše i tijela, izrod čovječanstva. Ako kada koji narod može preći u oduševljenje za svoje, to onda biva, kada vidi razvito vojničko veličanstvo svoga naroda, ali u tih zvjerih ni taj prizor nije mogao proizvesti ni minutnu povrženost oduševljenja za svoje. Začudo ženčad kadka

:oji Vot! i koju riječ rusku prozbori, ali na tu slaboću, lakako žensku, muškarci odgovore francuski. Kamo sreće la ove svinje konsekventno nikad ni riječi ruski ne go- 'ore. Barem bi tugjinci mislili, da su Francezi, te bi iam barem ruglo bilo prištegjeno! Mnogo bi se dalo › tom pisati, ali uvjeke duša boli. Indijanci smo, In- lijanci. — Danas bijah u Guljaevih pozvan, nu ni tamo lanas iskrenosti ne nagjoh. No, ne ću da pišem, mo- ;uće se prevarih."

4. svibnja. „Danas mi donese sam Lamanski „Moje nisli" natrag, govoreći mi: da Novoseljski u tom for- natu ne može za svoju porabu, po njegovom mnijenju, iikakove koristi crpiti, s toga da ih istomu nije ni lao, nego neka pitanja odnoseća se dunavskog pa- obrodarstva ispravim u posebnom članku, te bi e moglo to dati ili generalu Kovalevskom ili No- 'oseljskom. No, moj Bože, to neš ti za sada vi- ljeti. Iz svega uvidjeh, da se tom suhom čovjeku ne će nati brige sa mnom, za to je samo izgovor, kao i ono e laž, da Novoseljskog nikad nije moći naći doma. 'oznamo se, ptice! S tim dakle posvema na stran. Bog ıajbolje znade, što radi sa mnom! Isto tako o Ser- 'ežu prilično se strogo i žestoko razgovarasmo. Rek bi a ga nešto uputih, nu bolje je tim ljudima o tome ne zboriti."

5. svibnja. „Danas bijaše u Petrogradu rasvijetljenje rada na čast godovnog dana carice. Nešto malo pro- etah se sa gazdaricom po gradu, idući nazad na boule- ardu neizreciva me žalost spopade, što moje preljubezne ene ne bijaše sa mnom. Tad mi na um pade trenutak ıžnog rastanka od nje u Karlovcu, kada me poljubi, : se plačem odvrati od mene. O, mili moj stvore, zašto : danas ne imadoh uz sebe?! Kojekakve misli probiše 'ce i dušu moju, ali dobri i veliki Bog ne će pustiti, a se obistine. Teško se opet u duhu umirih. Ali i je

moj položaj gorak i neveseo! Danas u jutro čujem trubiti u rog i pitam, što je to? te mi bi odgovoreno, da, budući je danas Jurjevo, blago se prvi put na pašu goni. Neizrečeno me taj običaj razveseli, te me prenese u duhu u milu domovinu, imenito u Brod, gdje nekad sretno živih, i sjetih se mile kćerke Hondreje, koja trubljanje u rog zvaše „muzika za krave“.

7. svibnja. „Današnji dan htjedoh posjetiti Ljevšina. 'Nu neprijatna pogoda kiše ne dopusti mi udjelotvoriti tu misao. Bijah u crkvi, da se dobrom Bogu pomolim, da me u dobroj mojoj nakani, koju danas poduzimljem (9./5. 1858. svršena žalibože) utvrdi i ojači svojom svetom pomoći.“

8. svibnja. „Danas opet jedan turoban dan u životu mome. Sva moja nada, da ću postignuti službu kod konsulata, čestito propala. Nu ujedno o fališnosti ljudih dobih najbolju sliku. Evo kako: danas, kao u subotu, bijah po običaju u Sreznjewskoga. Bijasmo sami. Kažem mu, da ja o sebi još ne znadem ništa. Na to mi on kaže, da je već po dva puta o meni govorio Hilferdingu, nu da mi bez okolišanja upravo kaže, da za mene nade na tom polju ne imade. Mladi Hilferding, koji se je prije malo vremena vratio, da je sasvim za mene, da se meni podijeli konsularna služba, nu da stari ne vidi kuda i kamo sa mnom.

„Nu da je on govorio opetovano za mene, da mi se podijeli službu prevodnika za magjarski i srpski jezik pri ministarstvu izv. poslova, i da je za to izgleda, da će ispasti povoljno. Nadalje mi kazaše, da je Ljevšin sasvim za mene, i neka mu slobodno blagodarim za to. Isto tako mi kazaže, da moje stanje kao činovnika bit će mnogo povoljnije, nego urogjenika ruskih, jer sa mnom će postupati posve inače, nego s ruskim činovnicima. Napokon da je meni vazda moguće istupiti iz podanstva, što urogjenikom, ili djeci mojoj ne bi bilo moguće.“

„Na to prispješe gosti. Ja htjedoh poslje čaja ostaviti Sreznjevskoga, umolivši ga za nekoliko savjeta. U kratko opet mi ponudi svoj kvartir, ali za nekoliko dana samo, kako razabrah iz njegovih riječi. Tu ponudu ja ne htjeh primiti, isto tako izravno izjavi mnijenje protivno mome, da bi ja po suprugu išao do Beča. Pri odlasku dakle pred vratima sastah se sa prispjelim Hilferdingom mladim i starim, kojima me Sreznjevski predstavi i natrag u sobu povuče. Ja bih volio, da se s njima ne sastadoh. Stari mi kaže, da je s zadovoljstvom čitao „Moje misli". Ja mu odvratim, da bi bio sretan, da imadem prigodu i istu materiju mu predložiti. Poslije malih govora ostavim Sreznjevskoga i Hilferdinga."

„Odlučio sam tri prva dana upotrebiti, da se moja sudba konačno jednom riješi. To je nedostojno, kako je do sada išlo. Čudim se gluposti i neslavjanstvu ruskome. Imat priliku, a ne držat ju! Eto dakle rezultat dana i trotjednog čekanja. Oh, kako mi pri duši bijaše!"

9. svibnja. „Danas je prošnja nedjelja! Bijah pomoliti se dobromu Bogu, da se smiluje meni i miloj Ružici mojoj, te da nas već jednom izbavi iz zla i nevolje naše. Sutra i tri slijedeća dana upotrebit ću, da saznam za svoju budućnost. — Jučer, megju ostalim, kaže mi Sreznjevski, da konsularno mjesto ne mogu mi podijeliti. Dobro, neka mi dadu manju službu za prvi mah, ja bi i teško primio konsulat, to je strašno poduzeće, ali Sreznjevski se time ne slaže, kažući, da kad čovjeka kamo hite, zaborave na njega i tako ništa se ne može računati za budućnost."

„U ostalom ja bih volio kao kanceljer živiti u inostranstvu, nego u Petrogradu ne znam s kakovom plaćom, jer me je strah za moje zdravlje. Moguće da velike i grozne brige to čine. Vederemo. Sutra na posao.!"

10. svibnja. „Danas je prvi prošnji dan t. j. ponedjeljak. Odlučih da se što sa mnom riješi. Zato preduzeh dvije vizite. Prije svega otidoh u crkvu Bogu se pomoliti za sretan uspjeh, nu crkva bijaše zatvorena. Ali ja imadoh štit u sebe, sliku majke božje trsatske i žalostne, koja me ne ostavi do sad nikada! Prvu vizitu odlučih učiniti Ljevšinu, a drugu Hilferdingu. Prvoga ne nagjoh kod kuće, nu bude mi kazano, da je i na večer oko 7 sati kod kuće. Zatim odoh k Hilferdingu. Nu ni njega ne bijaše doma, te mi takodjer bijaše rečeno da dogjem u 7 sati. Na to bijah ljut, ali nepravo. Bog dobri najbolje znade, što radi s onim, koga nije mislio za prosjaka odrediti. Bolje je, da nisam Hilferdinga našao doma. — Pod večer odoh opet k Ljevšinu. Mal me kiša ne zafati. Izvinim se Ljevšinu, što ga uznemirujem, i kažem mu po prilici, što mi Sreznjevski kaza o misli Hilferdinga glede francuskog jezika, glede konsulata i t. d. Ljevšin mi obeća govoriti još jednom za mene Hilferdingu i Kovalevskomu, nu mi kaže, da ne jamči za uspjeh. Ja ga s otim ostavim, preporučivši mu se. Pri odlasku mi kaza, neka Bludova umolim, da i on za mene štogod radi. No to ne će biti. Taj čovjek mi se ništa ne dopada. Bludov, koji bi mogao, a ne će! Ubio Bog čovjeka, koji bi mogao što dobra učiniti, pa ne će.“

„Od Ljevšina htjedoh k Hilferdingu, ali mrska kiša i vjetar ne pusti me i ja idem u „Restauration“ popiti čašu čaja, dok kiša prestane. Ali ta ne će prestati ko prokleti zid mojoj sudbi, pa odlučih ići kući. Nu kiša prestane, sunce iza oblaka sine i ja brzo k Hilferdingu. Stari me ljubezno primi, ja mu kažem moju misao u pogledu parobrodarstva dunavskog i političkog upliva Rusije na Ugarsku i Hrvatsku. On bijaše sasma mog mnijenja, da bi mogao kao tajni politički agent, na oko kao trgovački, djelovati po Ugarskoj

i Hrvatskoj. Obeća mi govoriti s Novoseljskim, direktorom parobrodskog društva ruskog, kao i s Ljevšinom, koji ima upliv na Novoseljskog. Bože moj, zar nije bila sveta tvoja volja, da sam ja danas čitao „Allg. Zeitung", koju nikad do danas ne vidjeh. Tu piše u pogledu Entrepoota, dozvoljenih po Austriji uz Dunaj a imenito u Ugarskoj: u Požunu, Pešti, Gjuru, N. Sadu i Oršovi O tom pitanju mogoh govoriti Hilferdingu. Mladi je spavao, izručim mu moj naklon i odem pun ufanja u duši. — Zbilja, kod Hilferdinga mladog vidih Hercegovca, kojemu iskre radosti iz očiju sijevahu s toga, što opazi mene, svog zemljaka, naše gore list, kako se taj djetečko izrazi. Vidi se, da smo svi Hrvati jednaki. Tako zaključim prvi prošnji dan. Bože daj dobrim urodio!"

11. svibnja. „Današnjemu motto[1] shodno molim se Bogu, da mi dade strpljivosti sve teškoće i bijede podnositi, te da me u velikoj svojoj dobroti i dobrim slučajem posjeti. Oh, moj Bože, da mi je moći od slijedećih dana do konca godine znati dan, kada ću što stanovito dobro saznati za sebe i svoju budućnost. Ali sve je prikrito u tami budućnosti[2]."

12. svibnja. „Danas je treći prošnji dan. Prekrasno vrijeme. O, kakova radost šetati po obalam Neve. Koja radinost, koje kretanje i miješanje! Parobrodi plove amo tamo, ljudi i stvari se ukrcavaju i izkrcavaju, riječju i trgovina je život. Tu vidiš već inostrane lagje, inostrane ljude. Ja sam sada uvijek na Nevi, kao što bijaše

---

[1] Immer willkommen sei dir dein Schicksal, weil es von Herrn kommt.

[2] Bože svemogući, tko bi mi bio kazao, da odmah drugi dan t. j, 12./5. jest taj dan sretan u posljedicam, ja bih bio poludio od radosti, a tko bi mi 13./5. to kazao, ja bi mu reko da laže, ili da je budala. Ipak je budućnost pokazala prvo kao istinito. 28./6. 1858.

Edmund Budčić u Rijeci na molu. Meni je laglje sada moju sudbinu očekivati nego dosad, dok mi prokleti led ubijaše budućnost. Oh, mila moja Ružice! Daj mi Bože još jednom te ogrliti, ja ću biti najsretniji stvor ovoga svijeta."

„Danas sam hotio učiniti posjet Hubeu, nu kod kuće ga ne nagjoh. Tada Dubrovskomu. Moje vizite priliče sada više oprostnim vizitam, nego običnim posjetima Iz današnjega razgovora sa Dubrovskim mogoh se uvjeriti, da od Bludova nikakove u nijednom obziru pomoci nije očekivati, a Dubrovski sam izrazi se, da mu je teško, da ne zna sam, što mi savjetovati. Znam, on je rad mi pomoći, ali ne može. Nu proklet bio koji bi mogao, a ne će, mnogoga će slijediti moje proklestvo, a mnogoga blagoslov. Mnogo govorih Dubrovskomu o slavjanskoj megjusobnoj neharnosti. Sramota je, kad svoj svojega ostavlja, tako da čovjek mora za moralnu dužnost držati, da se takovo pleme čovječanstva zatere, a i zatrti će se, zatrti samo megju sobom, štono Švaba kaže: sich aufreibend. Rus je ubio Poljaka, brata si, a kroz Poljaka ubit će se on, a kroz trećega svi ostali megju sobom. Mora biti to Slavjansko pleme Kainovo pleme, Bogom prokleto. — Savjetova mi Dubrovski posjetiti Kunika radi savjeta, i moguće da bi ne Slavjan Slavjana pomogao."

13. svibnja „Prokleta biše noć od jučer na danas. Cijelu noć moj san bijaše prekidan kroz strašne misli o svojoj situaciji. O, moj je život gorak, Bog mi je svjedok. — Danas se nešto oporavih. U uzbudjenosti mojoj moram misliti dalje od nosa, naime, ako ne uspijem u Rusiji mojim nakanama, da drugdje potražim svoju sreću, a to će biti Sardinija, Franceska, Anglija i napokon Turska! Valjda će biti tugjinac mekši od Slavjana! Ali ću ga i vjerno služiti kao pas, već iz zahvalnosti k čovječanstvu i iz milosrgja! Ovi dani moraju

odlučiti moju budućnost. Takova prokleta neizvjesnost pojeda mi dušu i tužno tijelo.“

„O Rusijo, Rusijo, gorko ćeš platiti nehajstvo i neslavjanstvo tvoje.“[1]

„Bijah u Katarinenhofu sa Benjaminom Evgenijevićem i drugim Sibirjancem. Pol milijuna ljudi u sreći i zadovoljstvu se kretaše, samo ja jedini bijah nesretniji od onoga, koji drži ruku pruženu za darak milosrgja od jedne kopejke! Bez domovine, bez obitelji, sâm bez budućnosti stalne tumarah kao izgubljena duša. O mila moja suprugo! da si ti uz mene, moja gorkost bila bi slatka!“

„U duši učinih plan za svoju budućnost.“

14. svibnja. „Danas jedan plan života budućnosti jurve je ispunjen. Prema današnjoj devizi: sve s Bogom ničesa bez njega, tko pozna tajne puteve premudrosti njegove? što ako njegova premudrost odluči, da ja ne djelujem u Rusiji nego izvan nje prema njegovim vječnim odredbama? Zar onda mogu uspjeti moja poduzeća u Rusiji?[2] — Ja danas dakle napisah pismo Ljevišinu tumačeći njemu uspjeh posljedne vizite Hilferdingu, te ga molih, gledeć na prokleto vrijeme ladanja, da bi nastojao visokim svojim uplivom isposlovati, da bi ja do to doba postigao temeljito ufanje, da ću uspjeti u poduzeću. Moje sile ne dopuštaju, da opet proživim ovdje čekajući, dok se ljudi vrate s putovanja ili s ladanja.“

---

[1] Kako to profetičnim duhom, Bože moj, pisah! I to odmah poslije jučerašnjeg dana sasvim na koncu. Pak da nije Boga! Danas sve tumačim. 28./6 1858.

[2] 12., 13. i 14. maja 1858. Ovdje posve profetnim duhom opisani dogodjaji života mog, a po meni *posve razumljivi*, zar nemogućnosti Boga ne dokučuje? zar neispuni podpuno profetičko kazanje predvečer 3. dana. O! Bože! dobar i milostiv si ti. 25. lipnja 1858., a 15. maj 1858.

„Vidjet ću uspjeh toga pisma. Ako je Ljevšin plemenita duša, sada će poduzeti nešto; nije li, tada sto mojih vizita bilo bi badava!"

„Posjetih i Aleksandrovića, koji bijaše presenećen mojom vizitom, kojom se na pola praštah. On me razno svjetova, kako ovdje ne broje na dane, nego na mjesece, kako i on morade nekoč 9 mjes čekati, a 2 ljeta badava služiti, dok postignu, što je danas. On preporuča strpljivost, te strpljivost. U njega bijaše stanoviti vlastelin Bogdanović iz Kovn. gubernije. Aleksandrović me umoli, da ga prije odlaska iz Rusije moram posjetiti, a iz inostranstva pisati. — Tada ga ostavih i htjedoh posjetiti Hubea, kojeg po 3 put ne nagjoh doma."

15. svibnja. „Danas učinih dvije vizite. Kunika kod kuće ne nagjoh, nu glas, gdje ga mogu naći, naime u ruskoj biblioteki, koju tom prigodom i vidjeh. Tražeći rusku biblioteku susretem Dubrovskoga. Kunik mi obeća govoriti s jednim svojim drugom kod pomorskog odjeljenja. Utorak će mu govoriti. Njega je Dubrovski sasvim obavijestio o stanju mojih stvari. Obećao mi dati jednu knjigu, kojom bi se mogao okoristiti, i to sutra."

„Od Kunika odem k Hubeu, kod kojeg nagjoh Aleksandrovića. I tome otkrih moju misao o mojim nakanama. Pozva me k sebi na Daču. Moguće samo tako. Dobro jučer A. opazi, da ako što postignuti mislim, neka nikomu ništa ne govorim, da odlazim, jer svaki će reći: Hvala Bogu, sada imadem mira od jednog napastovatelja. No kad odlučim, odlučit ću."

„Dubrovsky govoraše za mene Kuniku i to je jedan od rijetkih, koji barem dobru volju kažu, ako i ne mogu pomoći"

„Mene već sve ostavlja, roba i sve, tako da je već skrajna nužda, da se simo ili tamo stvar rieši, a duh moj uz sva kolebanja i neizvjesnost kaže mi, da ću postignuti cilj! Vidjet ćemo.

„Na večer htjedoh k Sreznjevskomu. Vatra se silna pojavi na Vasiljevu ostrvu. Sreznjevskoga ne nagjoh doma, nego poruči, da će doći u 10 sati.“

„U opredijeljeno doba dogjem kući Sreznjevskoga, bilo je više gospode. Otvoreno mu kazah grozotu, koja me hvata nad odlaskom gospode na Dače Zamolih ga, da kod Hilferdingovih isposluje čim skorije riješenje sa da ili ne prije odlaska na Dače. Kažem mu sve potanko o starom Hilferdingu glede agencije kod društva parobrodarstva, glede Novoseljskoga i Ljevšina. Za Novoseljskoga kaže, da je s njim dobar, da će me preporučiti, neka mu adresu priskrbim“.

„Na nekoliko minuta dogje ml. Hilferding, nu odmah ode, ne mogoh s njim govoriti. Poslije stanke od jednog sata ostavim Sreznjevskoga moleći ga još jednom za pomoć. Tako se dovrši i ovaj dan.“

16. svibnja. „Danas bijaše dan pun trčanja, sve obavih. Najprije k Lamanskomu za adresu Novoseljskoga, i kazah mu u kratko, što je sa mnom i Novoseljskim. Ako postignem tim putem srećni cilj, jedinomu Lamanskomu bit ću zahvalan, nu samo u toliko, u koliko mi dade ideju parobrodarstva ruskog, jer mi nije sam što htio ili mogao učiniti. On bijaše mašina u ruci providnosti.

„Bijah još prije u Kunika, koga dva puta tražih, polučih što mislih. Obeća mi u ponediljak govoriti za me svojim drugovima.“

„Od Lamanskoga kući. Napisah list dirajuć u srce Sreznjevskomu, te ga odnesoh u kvartir. Od onud već kasno po podne k čestitim Guljaevim, gdje sam do ponoći bio. Šetali smo u društvu mnogih po ostrovima. Oh! poslije dugo vremena vidjeh obožavano more prvi put u Petrogradu. Ah! koliko stotina mislih proleti mi glavom kod tog prizora! Vidio sam Ruse, gdje plešu i pjevaju. Badava, prosti narod je ljepših običaja. Mišljah,

da vidim Hrvate u surkama [1]. Upoznah se s Aleksandrom Petrovićem, koji mnogo putuje, nu svojeglavi Rus. Napokon blizu po noći vratih se u moj kvartir s Benjaminom Evgenijevićem i veselim Sibirijancem."

„Današnji dan je za stalno bačena kocka svega života i svršila se misija moja u Rusiji ili ne. Tada mi je svejedno, cijeli svijet mi je otvoren. Samo mi moja Milka fali! Oh da mi je nju zagrliti! Danas ne ćutim se najbolje u zdravlju."

17. svibnja. „Danas radih cijeli dan na djelu, koje mi ima na svaki način sretniju budućnost otvoriti. Nije mi dobro bilo, rano legoh spavati. Ah! ali je nemirna moja duša nad mojom sudbom."

*

Ova nova misao ili ovaj novi plan njegov, što mu ga možda diktuje i potreba samoodržanja, razjašnjena je radom u god. 1860., kada mu Rusija otkaza. Ovo se odnosi na tajnu knjigu ruskih osnova na istoku. Ta je knjiga bila čuvana u rukopisu. On ju dobi od akademika Kunika.

*

18. svibnja. „Danas radih na djelu kao i jučer do 2 sata po podne, pa otidoh k Guljaevima na objed. Sve se dade sakriti samo nezadovoljstvo ne. Opazih, da Aleksandra Filipnja bijaše nezadovoljna mojim dolaskom; imadjaše pranje. Ne zamjeram joj i moguće da se i s drugim rasrdila. Ja sam nekriv, on me je pozvao k sebi za danas."

„Po objedu otidosmo na Krestovski ostrov šetati. Tamo bijaše muzika i rusko narodno pjenje, koje me veoma ushiti. Imadu te ruske pjesme u sebi nešto neizrecivo ugodno. Ples ruski sasvim priliči na ugarski.

[1] Ovaj dan je najvažniji života moga u svojim posljedicam, koje sada jasno a prije nikako ne razumih. Veliki je Bog i velika milost njegova! 28. lipnja 1858.

Vidi se, da su Magjari uzeli i nošnju i običaje i ples od Slavjana, te se sada nepravo zove njihovom svojinom. Tom prigodom opazim, da još u gdjekojem srcu ruskom nije ugasnula iskra samosvijesti i ljubavi k svojemu; jer pjevačima jedan gospodin, ushićen narodnim pjenjem, darova više rubljeva. Tada pomislih: zašto nisam i ja bogat, u takovu svrhu mnogo bih žrtvovao — ali tako — moram ići kuda na objed, da 25 kop. prištedim! — hvala Bogu! Zar ne će biti toj bijedi kraj? — Mene Guljaevi ne pustiše kući spavati, prenoćih u njih, mnogo politizirajući sa Stjepanom Ivanovićem. — Ah! kako moja duša bijaše vesela nad zelenilom ostrva! — Danas u jutro ustah u 3 sata, jer mi cijelu noć bijaše slabo."

19. svibnja. „Moja sudba orijaškim se korakom približuje koncu, bilo što i kako mu drago. Evo dogogjaja. Došav oko 11 sati od Guljaevih kući, nagjem pismo od K u n i k a. Pomislih, da me po dogovoru izvješćuje o uspjehu govora sa svojim prijateljem. Ne bi tako. Javlja mi dolaz M i h a j l a P e t r o v i ć a P o g o d i n a iz Moskve. Ko je to i što meni može, ne znam. Piše mi, da je on i Sreznjevski s njim o meni govorio, i da mi je nužda njemu se predstaviti. — Bože moj! kako i što će biti iz toga, i kako su dogogjaji po providnosti tjesno složeni! Neki dan ne htjedoh skoro ni ići k D u b r o v s k o m u, a evo kakove posljedice za sobom imade ta vizita i njegov savjet, da posjetim K u n i k a."

„Malo zatim donese mi listonoša pismo od D u b r o v s k o g a, kojim mi javlja svoj odlazak na Daču i daje adresu, želeći da ga posjetim. To je dakle prvi i z g u b l j e n i poštenjak. — Poslije podne iz šetnje vrativši se na večer, nagjem pismo L j e v š i n a, kojim mi na moje pismo odgovara, da nije sa Novoseljskim toliko poznat, upućuje me, da se za postignuće moje

svrhe obratim na Ministarski izvanjski odiel, i da žali, što ništa za mene ne može učiniti. Dakle drugi izgubljeni poštenjak, od kojeg se najviše nadah. Moja drama se razvija pošteno, tim većom revnošću radih na novom planu, koji će riješiti moju sudbinu. Aleksandrović pravo imadjaše, da ne govorim o odlasku! Tako dan današnji pogje a posljedice sam Bog znade!"

22. svibnja. „Prije podne radih na novom planu. Poslije podne idoh izvijestiti se, je li došao i gdje stanuje Mihail Petrović Pogodin. Saznah za kvartir, i to da je prije u grofa Tolstoja običavao odsjedati. Iz toga sam vidio da je Pogodin ličnost, koja kroz takova poznanstva duboko zasijeca u sudbinu Rusije. Sada stanuje kod poznatog agitatora Kokoreva."

„Na večer bijah u Sreznjevskoga. Ja mu kazah, kako sa mnom ne ima ništa. — Tad mi on kaže, da je govorio i sa Hilferdingom, Kovalevskim, Ljevšinom i pisao Novoseljskom. Glede Ljevšina mi kaže, da poslije nego mu je po običaju govorio o meni, da mu je kazao, da sam mu ja opširno pismo napisao, i da mi je on otpisao. Nu usljed govora Sreznjevskoga, da mu je kazao, neka ja dogjem koji god dan k njemu u 11 sati. Sreznjevski se mnogo od tog nada, a ja ništa, jer kod inostrane službe ne mogu dobiti mjesta, a biti činovnik ruski ne ću; tad volim biti nosac tereta u Tunisu. Barem sam čovjek, a ovdje plaća, da ne možeš živjeti, a k tomu rob onih, koji bi me mrzili. — Megjutim ja idem toliko, da mu nekoliko istina kažem. Moj duh je sada preporogjen, ja sam drugi čovjek nego sam bio, a i vidno je, da od kad je moj duh drugi, i stvari bolje idu "

„Što se tiče — fanatika pravoslavnih — kaže, da ništa ne će biti. Nu pomislih u sebi: samo ako bi ja hotio! — Napokom o Pogodinu. Kaže mi, da me je vruće njemu preporučio on i Kunik. Imenito reče da bi

ɔkorev, čovjek od 8,000.000 imetka, jednu hiljadu ru-
ılja žrtvovao za mene Pogodinovim zagovorom. Nikada
bi bolje uložio novce nego, kad bi to za mene učinio.
Ja mu kazah, da sam ga bio potražiti i da će doći
ponedjeljak ili utorak kući."

„Napokon pisat će Sreznjevski dvojici urednika
tova u Moskvi, da mi se tamo nagje kakovo mjesto,
oliko je istina, da od kad se moj duh i um slobodnije
eće, i Sreznjevski se bolje za mene zauzimlje, kao da
u se ne da izgubit me. Ali mu i kazah opširno svoje
nijenje i sve kako mislim. Opet mi ponudi svoj stan
Milku, te me pozove, da češće prigjem k njemu a
samo u subotu. Nu ja ne idem, znam, kako stvari
oje, meni je sve jedno! Sad sam kratko privezan. Do-
ora ću odlučiti! Postat ću iz ludog **idealiste čisti
aterijalista,** u Boga se ufajući."

*

Koliko li gorke ironije u ovim zdvojnim riječima!
ıjplemenitiji čovjek hoće da radi za najplemenitije
rhe, ostavljen je od svakoga, gladan i žedan, gô i bos,
najvećoj bijedi prisiljen je, da ne skapa na, ove gorke
eči: idealizam je ludost!

*

24. svibnja. „Danas prije svega otidoh k Kuniku, da
ı vratim **što ja znam**![1] Mnogo divanismo. Prije svega
Pogodinu. Moja misao ne bijaše netemeljita o
n važnom mužu! Kaže, kako bijaše primljen kod cara
kole. Njegovo dopisivanje mal ga ne unesreći.
egov odnošaj napram caru Aleksandru jest bolji. On
slaže s njegovim mislima. Dao mu je ruku još kao
sljednik. Radošću saznah, da je on sastavitelj pisana

[1] Tajnu knjigu prepisanu, koja imade veliku znamenitost u
nijem radu Kvaternikovu.

djela, koje ja čitah. Moći ću to dobro upotrebiti. Riječju sve mi to ide na ruku. Pogodin je i Gaju u Moskvi pribavio 15.000 rubalja. Ne manje i Šafařiku po 1000 rubalja po više puta. Nezahvalnost Gaja, koji pisaše samo iz Lübeka ili Zagreba nešto malo. Za Kokoreva saznadoh, da je bio nekad mužik; kasnije spekulant, zaboravih s čim; a sada je agitator silni i straš·o bogat. U ostalom stalni je član ruskog društva parobrodarskog i trgovačkog. Mnogo troši na politička poduzeća. — Kazivaše mi Kun., da je Sreznjevski prvi počeo Pogodinu o meni govoriti, a za njim Kunik koji bi bez i toga o meni riječ bio poveo. Razgovarajući se svašta iz česa je Kunik mogao uviditi, da nešto i ja znadem probesjediti. kaza mi da će Pogodin putovati u Novgorod. S tim ga ostavih. Ovaj posjet o mnogim me stvarim obavijesti, te će mi dobro služiti u budućnosti."

„Od Kunika, preobukavši se, otidoh k Ljevšinu. Kazah mu u kratko mnijenje o sadašnoj ruskoj politici kao fališnoj. Glede mene kaže mi, da može i hoće pisati barunu Korfu pismo, da dobijem mjesto pri Biblioteci. Kazah mu da sam u Austriji odviše kompromitiran, a da se mogu vratiti. Savjetova mi, da gledam i od Bludova dobiti pismo na Korfa. Ja mu obećah slušati savjet, no od toga slabo će što biti."

„Idoh gledati, je li došao Pogodin. Nije. Ostavih mu kartu. Ne znadoše mi kazati, kada će doći. Hubea kod kuće ne nagjoh."

„Na večer bijah u Hubea. Kazah mu za Ljevšina. Obeća mi sam govoriti sa Korfom i Bludovom za me. Govorismo o politici, imenito što je telegrafirao car Aleksandar u Beč, da će biti poslanstvo opozvano, ako Austrija ne učini ništa. Napokom došav o $^1/_2$12 doma nagjem pismo Hubea, a u njem ono Rajevskoga iz Beča."

27. svibnja. „Danas se obukoh, da učinim posjet Lj e v š i n u, a učinih P o g o d i n u. — Hvala Bogu, da dobih prigodu tim mužem se prorazgovoriti. Ili on ili nitko u Rusiji nije kadar moju budućnost ustanoviti! Evo posljedak o v e v a ž n e, da, valjda i n a j v a ž n i j e v i z i t e. Ne uspije li ona, tad će me svirati! Prije nego idem k Ljevšinu, htjedoh saznati, je li došao Pogodin? Idem tamo, nagjem ga. Slava Bogu, pomislim si! Budem prijavljen, dobijem odmah dopust. Antichambrirajući upoznam K o k o r e v a. Lice puno značaja, istine i karaktera. Ja mu kažem, da bi želio s Pogodinom divaniti. Počekam malo; evo P o g o d i n. Malo šepav, obraz pun značenja i istine! Odvede me u drugu sobu, gdje mu se predstavim. Tu ja njemu sve ispripovjedam, otprto, odrešito. Što mislim o politici ruskoj, kuda ona vodi Rusiju i Slavjanstvo, o mojem bezuspješnom djelovanju ovdje, o cilju i svrsi mojoj. Rečem sve po mogućnosti, što bijaše moguće u kratko vrijeme, dok nas nadošli jedan oficir ne razluči.“

„P o g o d i n se savršeno sa mnom slaže. Sam uvigja, kuda vodi ta politika, koju slijede ljudi praviteljstva itd. itd. Napokom napomenem mu i to, da sam dotične zapiske sastavio i podnio raznim ličnostima. Tada mi on naloži, da izručim i njemu jednu zapisku toga mog djela, kao i jednu o m o j o j o s o b i, kako mislim biti upotrebljen, ako ne bi nikako mogao postignuti politički cilj. Dodao je i to, da odlazi, te da će se vratiti u ponedeljak ili utorak, a ja da dogjem u srijedu u jutro k njemu s timi zapiskami. Tako ostavih i ovo novo poznanstvo, od kojeg će zavisiti moja sudba. — Vederemo. Nikada zdvojiti i u Boga se dobrog valja ufati.“

28. svibnja. „Za jučeranje dogodjaje popuniti danas primjećujem. Bio sam u krevetu, dvornik mi donese od pošte objavu lista s novcima, te tako nad prispjelim

poslije 34 dana, veseo u mislima usnuh. O da mi je bilo još onu večer čitati pismo!“

„Prije svega išo sam u posjet k Ljevšinu i tamo sam do 2 sata čekao, dok je Ljevšin pisao pismo na baruna Korfa, da mi dade službu u Biblioteci. Primivši taj list pohrlim na poštu, da dignem novce. Ali tad me šalju od Iruda do Pilata. Bog me oslobodio mnogo posla imati s novcima u Petrogradu. Obašao sam barem 13 osoba prije nego se dočepah mog novčanog pisma. U 3 sata po podne idoh k objedu, nu gorak mi bijaše nad Milkinim listom! Ah ova sirota i nehotice meni uvijek toliko žalosti uzrokuje. Ja joj ne zamjeram, mnogo je uz mene patila, ta moja mučenica! O! kako je grozan moj položaj, to sam Bog znade. Ja njoj premda u velikoj i sigurnoj nadi srećne i skore budućnosti — ipak, da je utješim, moram lagati u toliko barem, što opredjeljujem rok, za koji stalno samo Bog znade! Ali Bog u milosti svojoj pogledati će na muke naše, te će moje riječi ispuniti. To mi duša kaže! O Rusijo, Rusijo, ili ćeš biti uzrok potpune moje sreće ili nesreće.“

„Turoban nad listom, mišljah o promjeni novaca. Dok to polučim, išo sam pisati list Milkici, tako mi Bog posljednji iz Petrograda, dok ju ne zagrlim. Išao sam Hubeu. Tamo sam našao dva Poljaka. Razgovarasmo koje šta. Po odlasku ovih razgovarali se o meni. On pita, bi li htio služiti u Biblioteci, i na literarnoj struci. Ja se s njim složih, ali mislim, to je na vrbi svirala. — Pozva me na nekoliko dana k sebi na Daču. Dade mi adresu. On odlazi po svoj prilici u utorak. — Time ga ostavih došav okolo po noći doma. Nastavim pisati Milkici i ujaku i dovršim, te u $^1/_2 3$ legnem spavati, sam sobom nezadovoljan.“

29. svibnja. „Danas promjenih novce u Stiglica, izgubih 9 f. 35 nov. na 115 f. To je prokleti agio.“

„Zatim sam odnio pismo na poštu za ljubezn

lilku, da se utješi njezina duša i tijelo. Bože usliši ıolitvu moju, da mi bude zdrava i utješena! dok ju agrlim, i za uvijek k duši pritisnem."

„Došav kući, stavih se na zapisku za Pogodina, od :oje će zavisit moja sreća. — Bože pomozi!"

„Po dva puta mi iz ove knjige izpade billet dobrog lruga Stjepana Guljaeva. I neho ice se sjetim — pišući Pogodinu — nije li i to prst božji, što am se kod Sreznjevskog spoznao s tim dobrim ovjekom, da od njega polučim tajna pisma Pogoıina pisana ministru Uvarovu g. 1839. 1842., koje ıpotrebih kod podsljedne vizite Pogodinu. To je jedno, to me tješi u mukah mojih, jer vidim nad sobom nilostivi prst božji! i ja ću sigurno nadvladati."

„Tu misao bilježim naknadno k onima od 2 ı. m. da služi sastavljenju mojih memoira, jer i to ıije slučaj. Tom prigodom bilježim, da ne zaboravim u noru briga, korist pisama Pogodinovih, ako učinim :od M. korake, u svrhu podplate, da se sravni i ıradim za nj isto, a drugo, što ću se moći koriititi tajnom meni znanom, ako koraci kod M. ne uspiju. Bijah napokom danas, kao u subotu, u Sreznjevskoga na kratko vrijeme, da ga izvijestim o uspjesima nedjelje. Njega ne bijaše doma, nego gospoja. Ona mi kaza, da je Lamanski pisao list Sreznjevskomu, da je Korfu i još nekome za mene govorio. Dakle sad se svi za mene zauzimlju. — Sreznjevski mi kaza, da je pisao za mene u Moskvu, te dokle ne dogje odgovor od onud, da Korfu neće govoriti, nu ja da mogu Korfu slobodno ići."

„Zamolih ga, da još jednom govori Pogodinu o neni. On ima ufanja u Moskvu, a ja ne znam bi li se ome radovao ili ne? — Riječju sada je sve u tečaju. što Bog dade!

*

Na koncu četvrtog mjeseca uzaludna lutanja i bolna obigravanja pragova po Petrogradu. Kvaternik se je namjerio na čovjeka, na Pogodina. Ovaj je bio prof. na sveučilištu u Moskvi, državni savjetnik, pa ruski izaslanik u Evropu, koju proputova svu, a osobito se zadrži u Austriji i u Turskoj. Njegova pisma ministru vanjskih posala pisana su g. 1838.—1842. Znamenit je ovaj ulomak iz jednoga pisma: „Od vaše preuzvišenosti stoji, da od cara, oca svih Slavjana, dobijete svoticu, koja bi svijetu slovjenskih učenjaka i književnika dala nov život ter bacila sjeme, koje će s vremenom roditi plodom za pokrenuti svijet."

God. 1860. izagjoše ta pisma tiskana. To je bila prava bomba u političkom svijetu osobito u Austriji. Tu se megju inim kaže: Carstvo austrijsko ne može ni korak naprijed, svaki čas drhće za svoj opstanak. Narodi Austrije se mrze megju sobom i neustrpljivo čekaju, da se rastave. Austrija je poput pomazana groba ili stara drveta, koje je unutri gnjilo, prem izvana ima lišća i prvi će ga vjetar s korjenom iščupati. Austrija hoće da Slavjanim otme jezik. Tko u Austriji ne zna njemački, ne može ni desetnik postati. Kod Slavjana je općenito mnijenje, da austrija mora propasti. Najsigurniji je način uzeti Slavjane pod zaštitu Rusije. Austrija leži na smrti. Nju će Bog pedepsati, dani su joj odbrojeni. Ona će propasti ili skupa sa Turskom ili odmah za njom. Ona će se raspasti naravnim rasućem svojih uda, t. j. naroda. U svakom slučaju bolje nam je imati Austriju za neprijatelja nego za prijatelja i dok ona nije proti nama, Bog nije s nama. (Vidi djela A. Starčevića, rasprava: „Na čemu smo" iz god. 1878.)

Pisma ova odaju Pogodina veoma vrsna poznavaoca prilika, čovjeka u velike izobražena, kojemu nije bilo dlake na jeziku.

Sreća za Kvaternika, što se je namjerio na pravog čovjeka, inače bi bio skapao od gladi i nevolje.

V. Mjesec.

Rusija prima Kvaternikove osnove.

1. lipnja. „Slava Bogu moj memoire za Pogodina je gotov. Ufam se u Boga za sretan uspjeh. Ruka me čestito serbiše pri dovršenju posla i kroz sve dane radnje. — A sutra u ime božje k Pogodinu djelom! Današnja deviza mi kaže prst božji. Oh! da bi moja Milka vidjela i mogla slijediti moju borbu i nadu! Što bi ona sirota kazala, kad uz sve moje utjehe tako zdvaja! Ali ufam se u Boga, bit će poslije ovog pisma konac našem stradanju."

2. lipnja. „Danas je morao biti odlučan dan kod Pogodina, nu sudba inače odredi. — U jutro poslije 10 satih uzmem izvoščika, bijaše bo vrijeme blatno i kiševito, malum omen — te hajd u ime božje k Pogodinu. Ne nagjoh ga kodkuće, te tako i trošak i trud badava. Da sam zapiske kod kuće zapečatio, mogao bi ih ostaviti poslužniku, te poslije podne prištediti trud i trošak. Poslužnik mi kaza, da dogjem poslije podne oko 3—4 sata. Sav nezadovoljan odem doma, nu Bog zna, čemu je i to dobro?"

„Oko 3 sata ja opet k Pogodinu. Ne nagjoh ga doma, nego glas da dogjem sutra u 9 sati. Nu sada bijah pametniji, jer donesoh zapiske, zapečatih i ostavih poslužniku za izručenje te odoh nazad pješke i tako 24 kopejke ostaše u džepu. Tad idoh k objedu t. j. 4 kobasice smotati."

„Idući od Pogodina kući, sastanem na Nevskom Hubea. On nije jučer išao na Daču, radi ružna vremena. niti je sa Korfom govorio. Ja se od toga ničemu ne nadam."

3. lipnja. „Danas je dan presv. Tijela Gospodnjeg t. j. Brašančevo."

„Danas još prije 9 sati bijah u Pogodina. Starac

jošter spavaše, držeći u ruci moje zapiske. Bijaše moje „Misli“ prilično već pročitao, a ja bih volio bio da je zapisku o mojoj osobi čitao. Sad se stanemo razgovarati. Kaza mi da je s Kova'evskim govorio i da mu je po običaju odgovorio, da pri konsulatima radi vjerozakona nikako ne mogu biti upotrebljen. Ja mu otvoreno i bezobzirno odgovorih o toj ludosti i ludoj predsudi, te ga uvjerih kao privatna čovjeka, o ludim posljedicama takove politike. Tom prigodom, Bog tako htjede, da mi na um pade. imao sam list „Svetovid“ i mrski članak srpskog duha protiva Rusije. Iz toga se najbolje vidi luda politika. Pogodin me zamoli, bi li mogao taj list priopćiti. Pristanem, a ta okolnost — bez dvojbe voljom božjom — i na drugi način veoma mi u prilog dogje. Iz razgovora bo sa Pogodinom razabrah, da on sutra ili preksutra odlazi u Moskvu. To bijaše za mene nož u srce. Zapisku o meni neće čitat, nu mi obeća, da će govoriti velikom Slavjanu (ime sam zaboravio) i toplo preporučiti me njemu i moje mu zapiske uručiti. Kao munja proleti mi glavom misao, da u pismu, kojim ću mu „Svetovid“ poslati, izrečem u kratko koju misao iz zapiske o mojoj osobi i kažem, da ću još malo moći boraviti ovdje. Zapita me Pogodin o zapiski i o mojoj osobnosti i budućnosti u Rusiji. Ja mu tada otvorim 5 točaka mojeg plana, koje on pročita u hitnji. — Sad stanemo politizirati u brzo radi kratkoće vremena. Ja razlagah moje mnijenje o politici, koju bi Rusija morala slijediti prama Magjarima i Hrvatima. No počeše dolaziti gosti i uznemirivati nas. — Kaza mi Pogodin u hitnji, da je i gospodaru kuće (Kokorevu) već o meni govorio, nu ne mogoh uspjeh toga nikako razumjeti. Obeća, da će mi poslati pismo u moj kvartir o rezultatu dogovora, što će ga imati s gore imenovanim Slavjanofilom. Govorismo o Gaju, o Magjarima i t. d. Ja se s njim

ostih. Hoću li ga još vidjeti ili ne? Ne znam, čini se da hoću."

„Odoh na fruštuk, te u Crkvu Bogu se pomoliti. žio je sam mitropolit. Bio sam pod cijelom službom jom, gdi mi dobri Bog mnogu dobru misao dade, da etnem u pismo na Pogodina. U crkvi mi se taj dan odi nešto, što će po svoj prilici ostati vječna tajna. godom procesije po crkvi, pod čitanjem sv. Evanja, jedna priljetna žena s dvoje dječice stajaše pred nom pod cijelom misom. Pod sv. Evangjeljem odleje djevojčica od kakih 8—10 godina prolazeći no mene, pogleda me, te kad je već prilično daleko šla, vrati se, te mi dade jedan list, te mi nešto oraše, što ja ne razumih. Mislih: Bože moj! što znači? i to nije bez uzroka; hotjela je valjda milo- ju ili što drugo. Bog zna! Svi ljudi na me gledahu. ah zbilja u smetnji. — Kasnije htijah tražiti po crkvi bi li našao tu familiju, da makar popitam, što znači čin djeteta, nu ne odoh nigdje. Te tako ostat će to na nerazriješiva. U ostalom tog trenutka nikad zaboit ne ću. Čudan utisak učini na mene."

„Iz crkve odoh kući. Sastavih pismo na Pogodina, ložih „Svetovida" i „Pesti Naplo" te mu odnesoh u 6 sati. Ostavim pismo poslužniku na uručenje. U mu po mogućnosti sve ispričah, što se tiče moje be, te da se radi o momentu glede mene, i ja ne budem znao do 11 lipnja ništa pozitivno za e i svoju budućnost, da ostavljam Rusiju. Oprašćam s njim, ko da ga više ne ću vidjeti razloživ u kratko je stanje. Ja se nadam, da će ovo pismo imat kakav av uspjeh."

„I nehotice mi ovdje na um pade put providnosti je. Zar je lani Boroj. u čitaonici badava čitao taj nak na glas, te ostavio u čitaonici list? Ja sam ga o sebi, radi ruske korespondencije, što se u njemu

nalazi i pridržah ga. Zar nije neki tajni užasni savez u naravi? Čitanje članka u čitaonici na glas, dočim taj časopis čitaonica i ne drži, te da sam se ja upravo taj put nalazio. Nije li to skopčan sa današnjom vizitom kod Pogodina, da dobijem priliku, da moje političke nazore faktično potvrdim!"

4. lipnja. „Čudim se, da danas ne primih nikakova pisma od Pogodina, kako mi jučer obeća."

5. lipnja. „U ovaj čas — okolo 9 sati — dogjoh od Sreznjevskoga. Danas je prvi dan u Petrogradu i u Rusiji, što mogu pisati ozbiljnije i svršiti radosno o uspjehu mojega poduzeća. Sreznjevskoga ne bijaše kod kuće. Nu on ostavi supruzi glas i nalog, da mi kaže ovo: Iz Moskve došli su za mene radosni glasovi. Svi, kojima je Sreznjevski pisao, veseljem se odazvaše njegovu pozivu. Redaktori obećaše čestito nagragjivati moje članke o Ugarskoj. Nadalje, jer meni nije moguće živiti iz zraka, dok budem pisao te članke, to se Sreznjevski opetovano obrati na nekoje mecenate u Moskvi, valjda, da me novčano pomognu. Ja nisam dobro razumio nju, koja mi i mecenate imenova. — U ponedjeljak obećao sam posjetiti Sreznjevskoga."

„Dakle energičan postupak ipak je valjan. Da ne zaboravim: Mladi se Hilferding takogjer za mene zauzimlje — on je i listove onamo (u Moskvu) ponio. Moja slutnja će se po svoj prilici ispuniti, što Milki pisah, naime da će najdalje 25 dana po primitku pisma na put krenuti. A i ne ću prevariti tog angjela, ma i dušu ispustio! Danas, ako me račun i slutnja ne prevari, primila je ona moje pismo, pa imadem samo 25 dana, da održim čast pred najmilijim stvorom."

„A Pogodin? O njem ni riječi! Kako da si tumačim njegovo čutanje? Ili veoma dobro, ili veoma zlo. Ne mislim da bi zadatu riječ pogazio. Vidit ću i to! Moguće, da će sada udarci sreće najedanput začeti po-

je tolikogodišnjih muka i trpljenja. Daj Bože i velika egova milost!"

6. lipnja. „Danas bijah u Guljaevih poslije duge ınke s B. E. Abramovim. Prije toga išao sam čitati ›vine, u kojima, osim ugodne pobjede Crnogoraca, ah u „Sjevernoj pčeli" poziv na sabiranje za uregjenje lobnosti poklonika u sv. Mjestima Sve uregjenje toga sla sasvim je u duhu „tajnoga pisma", iz česa se vidi, je upravitelj sasvim suglasan sa mnijenjem i nače- ıa, izraženim od auktora tajnoga pisma, što je meni lo znati. To ja sada sve bolje razumijem. Poziv je ıovinama od subote t. j. 24. maja po rusku. Zname- :o je konstatirati istinitost ovog poduzeća."

„Od tud igjoh k Benjaminu Abramovu, da vidim mik P e t r a V e l i k o g i vrijednosti historične istoga. oma me ugodno dirnu cio predmet, jer me svetinja storička osobito zanima, samo po mom mnijenju ustro- ıje u prizemnoj sobi molitvene sobice, kao i spavane be u prodavaonicu pića sasvim ubija historičnost, jer samo, što su time dvije sobice lišene sasvim historične ijednosti, no i vika i pjenje ubija i vrijegja svetinju i šinu nužnu za takov predmet. Kapelicu su mogli ustrojiti izu domika, a služba božja morala bi se obavljati tiho, barem samo mrmljajuć, što bi uzvisilo sasvim potrebnu etinju mjesta. Znamenit je takodjer D e d o š k a r u s k o j o b o d i t. j. p r v i r u s k i č a m a c ili b a r k a, koju m Petar Veliki ustroji. On takogjer sam zgradi sav ›mik, rijedak doista um čovječanstva!"

„Po objedu bili smo na Krestovskom ostrvu. Tu me enje rusko osobito zanimaše, i slučajno se upoznadoh M e n j č i k o v o m, učenim i čestitim čovjekom."

„Okolo ponoći, ili bolje rekuć, oko po dana oblačna gjosmo kući, te ja prenoćih u Stjepana Ivanovića."

7. lipnja. „Drugi ugodni dan u Petrogradu! Može , te će Bog dobri dati, da će se sreća iskrpati!"

„Došav kući pred podne, nagjem pismo. Od koga? Od P o g o d i n a. Sa strahom ga otvorih. Dakle kombinacije me ne prevariše! Moje pismo od četvrtka — Svetog Tjelova — imadjaše uspjeha! 1. Jer je Pogodin pročitao sve moje zapiske, što mi više vrijedi nego sve ostalo, jer tako znamenit muž može se pobliže upoznati s mojim mislima. 2. On se sasvim slaže s mojim mnijenjem, što mi je još milije. 3. On je govorio sa Č u č e v i m, koji će se za mene ozbiljno brinuti, što je u mojim okolnostima takogjer važno. K o k o r e v će mi dati na razpoloženje stanovitu svotu. Hvala tebi, Bože dobri! više i ne očekivah za ovaj par. Pogodin pravo zaključuje pismo: Patientia victrix. Dati će dobri Bog, da bude sve bolje! O da je moja Milkica uz mene te da vidi sada, kako nikad ne valja zdvajati, nego raditi, moliti, nastojati uz ufanje u dobrog Boga, te će se sve sretno riješiti.“

„Za večer idem k Sreznjevskomu, da se za dalje posavjetujem, kako sada logor urediti, da se konačni uspjeh postigne.“

„O moj Bože! da sam znao n. pr. prve dane mjeseca veljače, kada prispjeh pun nada u Petrograd, da ću tekar 5. i 7. junija nešto ugodna pisati o mome cilju, ja bi po svoj prilici bio zdvojio! Ali s druge strane ovih 5 mjeseci koliko iskustva za mene! Kako malo ja znadoh cijeniti sam sebe — a i kako malo znadoh u opće! Što sve ne otkrih, što sve ne iskusih! Tako da punim pravom može se pitati: tko pozna tajne putove providnosti božje? Velik je Bog; velika milost njegova! J a s a m u S t. P e t e r s b u r g u g l a d p a t i o, a B o g z n a d e, v a l j d a ć u j o š - u n j e m i s r e t a n b i t i.“

„Dakle Sreznjevski je od providnosti odregjen, da me vazda ruši iz neba mojih nada. Kod njega se mogoh osvjedočiti, da sva radosna pisma iz Moskve

sastoje u tom, da me redaktori žurnala primaju za korespondenta, nu za sad ništa ne mogu opredijeliti niti o honoraru niti da ja dogjem u Moskvu, nego da sastavim članak i onda će se ustanoviti nešto. I u tom je sve ustanovljeno. U takove ludorije ja se ne upušćam. Badava Sreznjevski sa svojom dječurlijom sastavljaše plan tog članka, to je ispod moga dostojanstva. Megjutim, dok mi pisasmo taj plan, dodje Sreznjevskomu pismo od Novoseljskoga na odgovor za mene. Novoseljski me želi vidjeti. Nisam list dobro razumio. Čini mi se, da sad nema mjesta. Vidit ćemo. Dakle sav uspjeh u tom se sastoji: da mi je Kokorov odlučio dati jednu svotu da čekam. Upotrebiti ću ju na . . . ja ću se držati današnje poslovice : „Nur ein einziger Pfad führt sicher zum Ziele der Freude", i božjeg puta!"

8 lipnja. „Polag Pogodinova lista išao sam da posjetim Čučeva. Čestiti starac s prva mi predloži, nebi li ja htio služiti kod kakove znanstvene struke? Ja pristanem, nu razložim istodobno uzrok, zašto prije svega tražim političku struku. Tada bude i on moga mnijenja. Mnogo se razgovarasmo o politici, obeća mi odmah govoriti sa gen. Kovalevskim za mene, da se još jednom porazgovorimo i da se što ustanovi. Na to dogje Kostić. I on se sa mnom složi u politici, koju bi Rusija morala slijediti. Tako govorismo starcu, te ga sasvim u tom obziru zadobismo. Ostavim Čučevu billet i sa Kostićem odem. Kostić me sprovede tako, da je i meni u pohode došao. Tu se razgovorismo o mom poduzeću. Sami Rusi ne znadu cijeniti svoje dobro i snagu svoju upotrebiti itd. Pozove me i on k sebi na fruštuk i objed, te moradoh s njim cijeli dan. Izmegju svih fanfaronada srbeža tog neiskusnog mladića, najznamenitije su dvije izreke, koje bilježim, da ga jednom u laž utjeram. Prvo: da će za 2 ljeta kra-

ljestvo srpsko kroz Crnugoru biti obnovljeno i priznato po svoj Europi. Hercegovina i Bosna da su srpske zemlje — dade meni pod nos na „Moje Misli“, — koje će tomu kraljevstvu spadati. Nad argumentacijom toga bezumnika i nad željama morao sam se u sebi smijati. Drugo: U pogledu J o z e kaže, da će za dva ljeta najdalje biti štranguliran, „to je sveto, tako mu sv. Petra“. Kojom sigurnošću taj fanatik srpski tvrdi, da će se to ispuniti! Najsmješnija je misao, da će Magjari sa S r b i m a složno raditi, te opet mi oholo budalasto stade govoriti o „u n c o u p c o n t r a l e s C r o a t e s“. Megjutim naučit će Hrvati opet koga pameti! Jer budalu lupi po glavi, da ćuti, razlozi su u njega ludost! Ludjak ili fanatik takogjer je dobar etnograf. Kaže, da je u Dalmaciji većina p r a v o s l a v n i h! Nu dosta o tomu.'

„Idući kući na Nevskom me jedan gospodin pozdravi švabski i zapita za zdravlje. Pitam ga, ko je? On mi njemački kaže, zaboravio sam ime, i da je u Hubea s menom bio. Pita me, kako moji posli. Nešto mu kazah. Savjetova mi dati molbu na cara za n o v č a n u p o m o ć, ili nastojati to kroz velike osobe isposlovati. Isto tako neka sam predložim, za što bi me mogli upotrebiti. Savjeti dobri. Vidit ću ga u Pavlovskom, gdje će biti na ladanju. Odvede me u conditorei i plati mi sladoled, ne htjede da ja platim. Čudan čovjek, regbi da je dobra srca. Oko po noći dogjoh kući više nego osvjedočen, da mi samo jedan put stoji do svrhe. Sutra k Novoseljskom, pak ću odlučiti.“

10. lipnja. „U jutro htjedoh posjetiti K o k o r e v a radi novaca, ali ga doma ne bijaše, tekar će se za 5 dana vratiti. Mišljah novce imati u džepu, a kad tamo pro mare! Isto tako tražih Novoseljskog, te ga čekah do 4 sata, dapače ga tražih opet u 8 sati, te tog stepihleba ne nagjoh kod kuće proti zadatoj riječi. Danas bijah u otvorenoj našoj svetoj crkvi. Molih se Bogu, da

ıi pamet rasvijetli, te da mi u velikoj milosti svojoj ıvi, što ću učiniti obzirom na moje nakane, koje on ım i ja znadem. Imadoh sekaturu za pašuš. Pozvan nadziratelju, kazah mu, za što sam ovdje i da sam odanik ruski a ne austrijski. On me uputi u neki bu-ɘau, gdje mi se zaprijetiše sa 4 mjesečnom kaznom, apokon kao ruskom podaniku dopušta i nadalje ostati.)sim svih tih neprilika, očekujući prasce, koje doma isam našao, potrošio sam preko rublja na jelo i piće."

11. lipnja. „Jučer sam molio u crkvi sv. Katarine - u imen crkvi, u kojoj počiva i moj otac, Bog mu aj duši lahko! —, da mi Bog rasvijetli pamet kroz san, a znam, što imadem učiniti u kritičnom i tajnom ıom položaju. Bog mi je svjedok i spas duše moje, a nisam poslije o tom ništa mislio. Danas prama jutru ınjao sam o mojoj premiloj Ružici. Bijaše lijepa i una, te se na put spravljaše s Julijom, bratom, koji ıhaše bijela konja. Za tim sastadoh se s pokojnim cem, koji me pita, kako stoje moje stvari u Rusiji? udna sna! Ja mu odgovorim: nikako. Ja idem svojim ıjnim poslanjem (meni samom poznatim, dok živim) •eću iskati."

„Danas velika parada. Sva vojska izmarširala, sva atna carska kola i kočije u kretanju, šizmatično po-ovstvo u odeždam; stotine hiljada ljudi se kreću uli-ıma, a zašto? Jer je grčko posvećenje prvoga i zad-jega Doma grčkoga sv. Isaka Delmatskoga. Tomu na ast grme topovi, blista se oružje. Kako mi to bijaše ıilo prije nekoliko mjeseca, a danas, poslije toliko orkih izkustva!! Pa zar je i čudo? Dakle na Duhove ovrših tajnu; a na dan posvećenja hrama Isakova Bog ıi u snu prosvijetli pamet. Nisu li to znakovi vre-ıena? Ah, sav život moj je jedna strašna tajna i sveza ıašnih budućih dogogjaja, koji će se do skora sasvim ješiti. Napokon kad već idjah spavat, dogje gazda sa

prokletim nekim okolnostima pašuša, koje mi sada zadavaju ne malu muku. Bože me oslobodi još i ovog zla!"

12. lipnja. „Išo sam na policiju, da uredim stvar pašuša, što mi ne pogje za rukom. Morat ću dobiti vidi na žiteljstvo od biro-a inostranih posala. Ta dakle mòra sveudilj leži na meni. Bog zna, zašto i ovo veliko zlo na mene navališe? U duhu sam našao iz ovoga prividnoga zla dobru posljedicu, koju ću kasnije zabilježiti, kada se ispuni Ne ću ju zaboraviti. Prije, nego k policiji, išao sam da vidim doista veličanstven novi hram Isakov, što ga jučer posvetiše. Tko hoće prosuditi bolje preveliku ljepotu i veličanstvo istog, valja mu imati učenog provoditelja, ili barem opis slika i ostalih predmeta."

„Došavši kući kaza mi gazdarica, da su me dva gospodina tražila, od kojih jedan bijaše gosp. Čučev, a drugi moj dobri Guljaev. Čučev mi napiše kratko, da je govorio za me sa Kovalevskim, koji me moli, da k njemu dodjem. Žao mu je, što me doma ne nagje."

„Preobukavši se, priredim se za vizitu Novoseljskom. Pratilo me mrsko i kišovito vrijeme kao kakav znak božji, da prekinem tu vizitu. Novoseljskog opet doma ne bijaše. Nakon pol ure dogje jedan gospodin, koji mi kaza, da je u Pavlovskom. Ustanovim posjet za ponedjeljak i to posljednji. Ako ga tada ne nagjem, ostavit ću mu pismo, koje danas sastavih. Došavši kući, vrijeme okrenu na lijepo. Pomoću božjom ustanovih dan 26. o. mj. ili juna za odlazak iz Rusije. Bog neka mi ne uskrati svoju pomoć u ovom poduzeću "

13. lipnja. „Da poslušam Čučeva, odlučih odma danas posjetiti Kovalevskoga, da znam, pri čemu sam. Prije 10 sati dam se prijaviti, te se začme znamenita sjednica. Kovalevski začme govoriti: Dakle vi želite biti upotrebljen pri Novoseljkom? Ja potvrdim. Tad poče

stavljati neosnovane objekcije, kao da ne znam ruski, za francuski nije se usudio ništa kazati. Kako ću s ljudima govoriti itd. itd. Ja sam već bio tako navijen, da sam ga htio ostaviti. Tad mi reče, da se jedno pol sata pozabavim čitanjem, ili da poznije dogjem, jer će doći Novoseljski, pa će me odmah predstaviti, da se stvar dugo ne vuče. To i ja zamolih, jer 5-mjesečno uzaludno čekanje okrene moju odluku na drugo. Na to se on izgovori, da mi je odma s početka malo ili ništa ufanja davao. Odem na pol sata fruštukovat. Kad se vratih, nagjem Novoseljskog. General me predstavi. On se excusira, što ga tražih, a ne nagjoh. Vanjština toga čovjeka veoma je ugodna. Mlad čovjek, nu rek bi pun duha. On me pozove za srijedu k sebi, gdje ćemo se opširno porazgovoriti. Upita me, jesam li pravnik. No da nema mjesta, ali bi mogao biti kandidat društva. Pomislim u sebi: iz tog masla ne bude hrane, ako usmeno ino ne zaključimo. Pita me, jesam li oženjen Drago bi mu bilo, da mu sastavim mali memoire. Pročitao bi ga, pa bi se mogli opširnije porazgovoriti. Kasnije general mi kaže, da moram gledati nešto za sebe postići, pa će se vidjet kasnije, bi li mogao u političku službu. Uz takove razgovore ostavih Kovalevskoga. Sva nada bijaše mi u dogovor sa Novoseljskim. Došavši kući, odlučim se posjetiti Guljaeva, jer je on jučer bio kod mene. Drago mu bijaše čuti za Pogodina i za dosadanje uspjehe. Poslije objeda išli smo šetati po ostrovima i slušati muziku i pjesme ruske. Prenoćih u Guljaeva. Noću sastavih koncept za memoire Novoseljskome, te ustanovivši plan radnje sutrašnje, okolo 3 sata usnuh.“

14. lipnja. „Mili Bože, teškog danas truda i veselja i muke i žalosti! Što se sve danas ne svali na mene dobra i zla. Poslije 3 sata nemirna sna dignem se, te popivši čaj sa Stjepanom Jovanovićem, požurim se da prije 9 sati stignem k Čučevu doma. Zbilja sretno prije

9 sati prispijem. On još ne bijaše obučen. Ja mu u kratko kažem uzrok ranoga dolaska, naime da mi na kratko vrijeme ustupi memoire, pisan za Pogodina, da ga prepišem za Novoseljskoga. Obavijestim tog dobrog čovjeka o uspjehu vizite s Kovalevskim i pritužim mu se konfidencijalno o hladnoći tog čovjeka, i neslanim objekcijam, mjesto da se ozbiljno posavjetuje o važnim predmetima. Čučev ga izvine, kažući da je to njegova narav, u ostalom da se Kovalevski obično s njim o meni razgovarao i sastavljao razne planove za mene i za moja poduzeća. Kombinirao je ustanovljenje jednog journala na pr. u Leipzigu, koji bi imao zastupati interese svih ugnjetenih narodnosti u Austriji pod zaštitom Rusije. To mi bijaše veoma ugodno čuti."

„Došavši kući kaže mi gospodarica, da me jedan čovjek čeka u sobi. Kad ja unutri, vidim prostijeg čovjeka, koji mi odma reče: Gospodin Pogodin šalje 300 rubalja i moli potvrdu primitka, i izbroji mi 300 rubalja. Ja sam pisao namirnicu, osupnut kao bedak. Ja mnijah, da mi šalje Kokorov, nu Kokorov će doći tekar u četvrtak. Čovjek ode, a ja ostanem kao pao iz neba. U meni se sada stade buditi dvojba: ide li to na Kokorov račun, ili je ekstra? U ostalom zaključih ići u četvrtak ili petak Kokorovu. Ako su to njegovi novci, vidit ću iz razgovora, ako ne — opet dobro. Te tako današnja deviza: Gross im Geben und Nehmen ist Gott — ewige Liebe, posvema se obistini. Hvala Bogu."

„Nu sad počeše gorkosti. Čim čovjek ode, gazdarica bane u sobu, te me stade opominjati, da moram već danas urediti svoj pašuš. Gazda obeća sa mnom ići, no prevari me, te ja sam sa svim papirima odem izravno direktoru inostranih posala. Bože moj, grubog li Švabe, da ga Bog ubije! On se ozbiljno stane groziti kaznom, nu ja se ne dadoh poplašiti. Čekam ja kod njega i čitav sat, dok je uredio svoje poslove. Tad se

pozovem na meni poznate ličnosti. Tad bijaše malko mekši, te mi prilično grubo reče, da moram donijeti liječničku svjedodžbu, inače bit ću kažnjen sa 60 kopejaka svaki dan, za cijelo vrijeme boravka u Petrogradu. Ja sav smućen odem najprije Kostiću, da se radi ljekara posavjetujem, nu ne nagjoh ga kod kuće. Tada pogjem k Lamanskom, pa ni njega ne nagjoh. Odem kući, nagjem gospodara doma, i taj mi kaže, da mora službeni liječnik dati tu svjedodžbu, i da će po podne okolo 6—7 sati poći on sa mnom k njemu. Sada malo odahnuh. Pod večer hajde k doktoru. Nagjosmo ga, ali ne dade svjedodžbu, već nam reče, da se vratimo u 8 sati, da će to urediti. Ja i gazda u pivnicu, kupim mu pive, on ode doma, a ja opet k doktoru. No bijah fino podbriven! Drugi put ću opisati sve, kako me taj doktor oglobi za 16 rubalja u srebru, da bi plakao za njima. Ostavim tamo pisma i novce (jer treće osobe dogjoše), pa odem osiguran od liječnika, da će sutra najdalje do 3 sata po podne sve biti uregjeno i da mogu mirno spavati".

15. lipnja. „Danas, pišući jučerašnje dogogjaje, dogje mi glas od prve gazdarice, da me želi vidjeti. Pomislih: vruće je i tomu gadu, koja je kriva svemu malheuru sa pašušom. Čitajuć novine, imenito „St. Petersb. Vjedomosti", nagjem članak iz „Journal des Debats" o sadanjim jugoslavjanskim smutnjama. Navodi se i Hercegovina kao neka sadašnja hrvatska provincija, a u Bosni se priznaje da imade Hrvata sa Morlacima do blizu 400.000! a Muhamedanaca do 300.000, što će se moći danas sutra dobro upotrebiti.

„Prije podne uzalud izgledah, da mi prispije gotov pašuš. Nu po objedu, došav kući, nagjem samo svjedodžbu liječnika, a glede pašoša moram ići sam u bureau. Neopisivo me žalosno dirnu ova okolnost, a malo za tim dodje taj bezdušni agent Wistkopf, te mi

ukrade još 5 rubalja, govoreći, da liječnik ispod 15 rubalja ne htjede dati svjedodžbu. Iz svega vidim, u kakove ruke padoh. Tako mi još za sutra preostaje mrska briga. Oslobodi me, Bože, takova paklenog stanja, to je za poluditi".

16. lipnja. „U jutro ustavši i uredivši se, ne očekivajuć Feodora Karlovića Heina, odoh u bureau inostranih posala. Bog mi je svjedok, kakovim tužnim čustvom poduzeh taj posao. No, hvala Bogu, koji me svagdje štiti, ispade bolje nego se nadah! Predstavim se direktoru. Grubi taj čovjek popita me samo, što sam sada? Ja mu shodno odgovorih, te mi vrati papire s nalogom, da idem kasiru. Hvala Bogu! pomislih. Taj bi me uru ili dvije pustio čekati, ali mu rekoh, da sam bolestan, pa me opravi, uredivši „Vidi" na žiteljstvo, a ja platih 9 rubalja 50 kopejaka. No „Vidi" ne dobih, jer ne imade tko potpisati, te budem upućen na drugi dan. Mnogo bi dao, da sam mogao odmah dobiti pašoš. Nu, hvala Bogu, da je i tako".

„Odem doma, preobučem se, te k Novoseljskome, jer od te vizite mnogo izgledah, ali kako se dovrši? — Čekao sam barem 2 sata, dok on poslove obavi, napokon dogje, predstavi mi svog alter ego, komu je povjerio moje papire, te me zamoli, da bi ja s njim sve tako konferirao, kao s njim samim. Ta mi okolnost nije niti najmanje po ćudi, jer ja mogu kome potpuno povjerenje pokloniti u materijalnim stvarima, nu ne mogu u intelektualnim, jer mi se taj alter ego niti najmanje po vanjštini ne dopada. Dade mi adresu, te me zamoli doći sutra u 12 sati na konferenciju, jer će do tad pročitati moje pismo. — Dobro, da vidimo i to. — Za sutra mnogo posla i brige. — Došav doma, izvijestim gospodara o stanju pašoša i tu popijem čašu pive. Za tim pisah pismo mojoj supruzi. Bog mi dao tog angjela jednom zagrliti. Priredivši se za sutrašnju borbu, legoh spavati malo mirnije, nego jučer".

17. lipnja. „O moj Bože! današnji dan opet za nene radostan u svakom smislu, sve mi sretno ispadė što poduzimljem, te mogao bi d a n a š n j i d a n biti sjeminištem velike moje sreće. — Ah moj Bože! neostavi me nikada! Najprije dovrših list za premilu Milkicu, kojim joj javljam moj odlazak iz Petrograda u Stetin na 3 J u l i j a prama njoj na put u Beč i dalje. Uputim se u B u r e a u inostranih, ali još nisam vjerovao da bi se mogla dokončati stvar pašuša. — Rano ranivši najprije idem u Crkvu, da primim blagoslov božji. Od tuda na fruštuk, gdje po Božjoj volji, čitah u novinama „Nord" važnu okolnost, koju mogoh danas uootrijebiti u listu na Žemčužnikova. Bog dobri upravlja koracima. Tada u Bureau. Najdem samoga Sekretara, dadem mu 25 kopejaka danih meni više, što ga ugodno dirnu; tad mi uruči gotov pašaport t. j. V i d i n a ž i t e l j s t v o. Ah! kak veseo bijah imajući ga u rukama: ja mnijeh da imadem sreću u rukama.

„Kao u triumfu odoh s pismom Milkice na poštu te tako i taj posao sretno obaviv, priredim se za vizitu. Ž e m č u ž n i k o v u, a l t e r e g o Novoseljskog. Odmah stanemo razgovarati o meni, poduzećima i t. d. Govorismo otprto, a ja hazardno. On je pročitao pozorno moj memoire P o g o d i n u, kako se mogoh uvjeriti. — Ja mu otprto kazah, da mogu samo do nedjelje čekati na d a ili n e. Zašto? Jer se mogaše iz spomen spisa naučiti; inače ću biti moralno vezan, te samo sa žrtvom za Rusiju mogao bi se kupit. Govorih mu o 20 000 franaka, koje bi morao vratiti dotičnima da budem moralno slobodan. — On me zamoli da se do s r i j e d e svakako strpim i ništa ne poduzimljem. U s r i j e d u neka k njemu dogjem, on je siguran da će Rusija mene upotrijebiti kroz Novoseljskog, koji može i hoće učiniti koji će doći u utorak iz Moskve. Zamoli me nek mu moje M i s l i ostavim. Dao sam mu moju adresu.

Nikada ne valja na prvi mah koga suditi, sada vig kako je to ljubezan čovjek, pozorno sudeć. Dugo razgovarasmo, te pri odlasku mi kaza, da je ijon slavjanske partaje dušom i tijelom, kako mi ga i l voseljski predstavi. Vrijedan je, da ga Novoseljski č potpunim povjerenjem. Ostavim tog čestitog čovje Na putu mi Bog dade dobru misao: pismu kojim Žemčužnikovu poslati „Moje misli" uklopit mu i „T ster Zeitung", gdje je govora o francuskom i rusk parobrodarstvu po Dunaju, te sravniti taj članak vijestima čitanim o deficitima austrijskog parob darskog društva dunajskog, koje je god. 1856—7 im $1^1/_2$ milijun a god. 1857—8, $2^1/_2$ milijuna defic Što bi moglo rusko parobrodarsko društvo imati risti, ako se bude znalo okoristiti kroz politiku govinom?"

„Došav kući sjedem i odmah sastavim pismo Žemčužnikova, priložim „Triester Zeitung".

„Ufam se u dobrotu božju da će današnji d imati i sretan uspjeh: no i srijeda nije preko svij vidjet ćemo."

„Poslje objeda htjedoh popiti čašu pive, da okrije tužno i razbito tijelo, nu nepogjoh gonjen unutarn nagonom, nego doma. Kad ja na vrata, eto od Že čužnikova čovjek došao po pismo".

„Obavivši sretno sve ovo, poslije 5-mjeseč borbe duše i tijela legoh, da se odmorim. Nikad mi d ne bijaše mirna, kao danas. Oh, samo mi Milkica liše, i dok ju ne zagrlim, duša će mi biti nespokoj Ah, dobri Bože, daj, da ju još jednom zagrlim i svoj nazovem, pak mà odmah poginuo na mjestu. Oh, l će nas štititi".

18. lipnja. „Danas odredih učiniti Kokorevu hvalan posjet, i tim putem pozdraviti dobrog mog K nika. Oh, on je uzrok moje sreće, da i sam ne

ako. Opširno izvjestih Kunika o nepogodam sa paušem i o dosadanjem uspjehu. Veoma ga obradova, a o će obradovati i dobrog Dubrovskog. Kunik mi kaza, la je od ono doba govorio s dvojicom poznate gospode, menito da od Andrije Žerebcova mnogo može oviiti, te da mu ime zabilježim. Moli me, da ga u srijedu zvijestim o rezultatu posjeta Žemčužnikovu. — Kokorov bijaše doma, ali me dade zamoliti, da dogjem u ponedjeljak, jer idjaše na put. — Danas mi se nikako ne daše ići k Sreznjevskom, nu, hvala Bogu, što ipak pogjoh, jer bijaše prvi put, što čuh pri Sreznjevskom nešto ugodna. Reče mi, naime, da se mladi Hilferding vrlo za mene zauzimlje i da mu je prekojučer pisao o meni povoljnu vijest. Nadalje Flügeladjutant Tučev, čini mi se, naložio mu je, da imade vlastoručno napisati o meni, kako bi se mogao upotrebiti u Rusiji, što ću ja samo potpisati, toga radi imadem a učiniti malu specifikaciju o svojim sposobnostima i odmah mu dostaviti. Ovih dana bio je on u društvu važnih lica. I Homakov iz Moskve bijaše sporazuman, kad se je opetovano povela riječ o meni i o mojem upotrebljenju, tako da i sam Sreznjevski sada imade nade, da će se za mene nešto učiniti. — Nadalje mu i dobri Pogodin pisa iz Moskve radi mene i pita, jesam li primio novce i da je izgleda za mene dobiti mjesto pri ministarstvu inostranih posala. — Sreznjevski mi sub rosa natukne, da će mi himba Kostića slabo koditi. Dakle ipak ova svinja srpska kopaše kod Blutovih proti meni! Dakako, ovo derište bijaše razjareno mojim „Mislima“, srbežu posve protivnim, i ja vješto natuknuh Sreznjevskom o tom fališnom gadu. Dobro, da znadem. Savjetovaše mi, da predložim Tučevu, da bi mi se priskrbilo mjesto cenzora, ili pri cenzuri inostranih posala za madžarski il hrvatski jezik, dok se što za mene izradi. To ću upotrebiti odmah u ponedjeljak,

služeći se onim, što mi Kovalevski kaza, i napomenuti ću tom prigodom Tučevu, kako Sreznjevski dobi magjarsku knjigu za pregled, koju ne znadoše protumačiti. Izvijestih Sreznjevskoga o uspjehu kod Novoseljskoga, Kovalevskog i Žemčužnikova i o Kuniku. Govorismo o glasovitom ruskom slikaru Ivanoviću i o njegovoj znamenitoj slici, kojom se otvara nova škola u Rusiji. Danas opazih jasno, da se Rusi za mene zauzimlju i da ne bi radi da me izgube. — Energično postupanje kadro je učiniti mnogo. Ne bih .. mogao biti energičniji, da mi Bog ne dade tajnog sredstva. Opet isključivo božja milost! Kasno sam došao doma i sastavio moj svojstvenik za Sreznjevskoga, da ga sutra prepišem i njemu dostavim. Sreznjevski je ovih dana uslijed pisma Hilferdingova išao kasno noću radi mene k onome gospodinu, kamo mu g. Hube kaza i t. d. i ne bez uspjeha".

„Bože, u kakove me krugove stavi providnost božja, o kojih nikada i ne snivah!"

19. lipnja. „U jutro prepisah mali memoirčić o mojoj prošlosti i sposobnostima. Htjedoh ići k Heineu, nu nije mi se dalo. Slučajno sam vidio parobrod, što je otplovio za Štetin. Gledah, i od jedne žene saznadoh neke potankosti puta. Oh, kako me srce bolilo za onima, koji putovahu. Sretni, koji idu na jug. Ako Bog da, za 14 dana i ja ću. — Danas htjedoh korake poduzeti za pašuš u Štetin, nu valja se dati prije publicirati u novinama".

20. lipnja. „Danas je nedjelja. Evangelium o obilnom ribarenju. Bijah u crkvi Bogu se pomoliti za moju premilu Milku, kao i za zdravlje i srčanost. Oh, pri pisanju Pogodinova memoira srbjela me je ruka, što znači, da ću dobiti valjda novaca, a i sve ove dane, pišući za Žemčužnikova, takogjer me srbi. Daj Bože, da bi se slutnja ispunila, te još koju kopejku od kudgod dobio".

„Po misi otpravih se k mojim milim Guljaevima, da Stjepana Ivanovića izvijestim o tečaju mojih stvari, te da prozborim glede stana na Daćama; napokon da okrepim izmučeno moje tijelo od radnja i patnja prošlog tjedna“.

„Guljaevi bijahu svi kod stanika Sibirijanca, godovnjaka, na objedu. I Benjamin Eugenijević bijaše tamo“.

„Po objedu odosmo šetati i obično slušati muziku i rusko pjevanje, gdje ostadosmo do ponoći, ili bolje rekuć do po dana“.

21. lipnja. „Obavivši posao za pašuš, hajd Kokorovu u posjet. On je bio došao, pa opet otišao. To mi bijaše drago, te mu ostavim samo moju billetu“.

„Po objedu došav kući, kažu mi kućegospodari, da me je tražio jedan gospodin, i da mi je napisao nekoliko riječi. Ja pobrzam u sobu, i za čudo nagjem nekoliko riječi Žemčužnikova, koji me moli sutra u 2 sata k sebi, ili u srijedu o podne. O, moj dobri Bože, hoće li me moje slutnje prevariti? Ja tako kombiniram: ako bi Žemčužnikov imao mi što zla kazati, on se ne bi tako žurio, no bi čekao srijedu polag dogovora, da mi to kaže. Obični ljudi rado samo dobro prije javljaju. Dakle ja se ufam u Boga i dobru se nadam“.

„Danas je mog neprijatelja Švajcara god. Žar je dobri Bog htio odabrati današnji dan da me usreći, i time dokazati, da ko nedužno pati, biva napokon nadaren?“

22. lipnja. „Ustavši danas, snivah o mojoj Milki, te za čudo i o prijatelju Vežiću i Borojeviću (s posljednim se radi političkih razloga vrlo svadih), obučem se i odem fruštukat i čitat novine „St. Ptbg. Vjedomosti“ od utorka t. j. danas, u kojima nagjem strašan članak, koji ponizuje Austriju. Moram si taj list kupiti“.

„Došao sam doma, da se priredim za posjet Žemčužnikovu. Bože, kada to pišem, još ne znam, kakav će biti uspjeh“.

„No unutrašnjost me na veliku sreću pripravlja. Ruka me srbi, što je kod mene obično znak, da ću dobiti novaca. Za koji sat vidit ću, hoće li biti sreće kroz Rusiju, ili tajnim putem?“

„To pišem u 11 sati, dakle mogu napisati rezultat današnjeg posjeta Žemčužnikovu. Mnogo ufanja, malo hasni!“

„Dok sam se, čekajući Žemčužnikova, s bratom njegovim razgovarao o raznim prilikama ruske aristokracije, nadogje Vladimir. Ja mu se zahvalim na posjetu, izrazujuć žalost, što me ne nagje kod kuće. Kaže mi, da me je za to za danas k sebi pozvao, jer ga sutra ne će biti doma, te me upita, bi li htio ići u Moskvu, te će mi dati pismo na grofa Uvarova. Tu će se stvar za mene privatnim putem riješiti. Moje „Misli“ mogao bih prodati redakciji „Ruskog Vjesnika“ i biti pod zaštitom jednog bogatog čovjeka dopisnikom „Le Norda“, a za novce će se gledati. On ide za jedno 2 nedjelje u Odesu, a bratu će ostaviti opširni naputak glede mene. — Iz svega toga vidim, da nema izgleda u društvo ruskog parobrodarstva, te da bi Kokorov mogao biti taj mecenat, koji bi uzeo na sebe sav trošak poduzeća, što meni ne bi ni najmanje bilo milo“.

„Sa tom vizitom nisam zadovoljan i ako bi ona mogla vremenom imati dobrih posljedica. Dakle u Moskvu da idem? O, kako mi je to u sadanjim okolnostima neugodno, a ipak mora biti, jer ću po svoj prilici novac dobiti tamo, ko što mogoh iz riječi Žemčužnikovih razumjeti, kad je govorio o megjusobnoj odgovornosti napram trećega“.

„Na večer u 9 sati. Tko bi bio mislio, da ću još danas moći napisati jednu važnu. — Došav kasno kući, kaže mi gospodarica, da sam dobio pismo i da u je unutri u sobi. Mal se ne preplaših. Pismo bo bijaše od Žemčužnikova. Piše mi, da mora u četvrtak sam u

skvu, pa da meni ne treba sada ići, i da mu na
dana dam zapiske, koje mi danas vrati. Za neko-
dana će se vratiti, te se ufa donijeti mi ugodnu
ost. Hvala Bogu, ja ne trebam ići u Moskvu, te ću
da bez troška cilj postići. Još istu večer odnesoh
iske Žemčužnikovu".

23. lipnja. „Danas poslije fruštuka posjetih Tu-
a, da govorim s njim o cenzuri i o dosadašnjim
jesima, nu ne nagjoh ga kod kuće. Odlučih mu pisati".

„Za tim odoh Kuniku. U kratko ga izvjestih o
u stvari, i da me Žemčužnikov šalje k Uvarovu.
Uvarova ću novca teško dobiti, nu Žemčužnikov je
varovim jako dobar. To mi je drago čuti. — Kunik
preporuča strpljivost".

„Poslije podne prepisah pismo, sastavljeno na Tu-
a, te ga trkom odnesoh. Daj Bože, imalo i ovo kakova
jeha. — Od ovog bjež k Sreznjevskom. Nu ne nagjoh
doma, s toga mu ostavih glas, da ću doći u subotu".

„Danas se čitah već u novinama. Hvala Bogu! Oh,
o bijah veseo radi toga. — Sa strahom i veseljem
kujem, ne bi li mi Milka što pisala na posljedni moj
što bi priječilo, da joj putujem u susret. Oh, kao
nekada — kao djak — nestrpljivošću i željom iz-
lah dane školskih praznika, isto tako sada — nu
u većoj mjeri – izgledam trenutak, kad ću ogrliti
u milu suprugu. Oh, moj Bože, daj mi sretno taj
utak dočekati i doživiti".

„Oh, jučer, kad sam išao spavati, predbacivah si
dovoljstvo nad uspjehom razgovora sa Žemčužni-
im i ja sam toliko puta već kroz prave nesreće bio
eden po milosti božjoj k srećnim uspjesima, ja bih
eć mogao jednom opametiti, i pouzdati se sinovskim
zdanjem u dobroga mog stvoritelja, koji sve za mene
ro upravlja! Od sad ću sve primati od stvoritelja
uzdanjem u providnost".

24. lipnja. „Bože moj, kako me ovih dana i srce boli i žalosno očekujem dan, da mogu već jednom otići po Milkicu. Sve se bojim, da prije odlaska ne čujem kakove žalosne glase. Bog me oslobodi primiti kakovo pismo iz Hrvatske, to ne bi bilo nikako dobro, a i sni me muče; moguće radi toga, jer uvijek na to mislim. Noćas snivah, da Nacek piše, a ipak da je sa mnom u Petrogradu. Pitah ga, da nije Milka bolna. On ozbiljno, da ne mogu opisati, izreče riječi: „Rek bi!" i toga sna nikada zaboraviti ne ću".

„Cijelu noć zlo spavah, dan mi još kako tako progje, nu noć, noć! Nje se bojim, premda je u St. Petrogradu ne ima, a ipak kako je duga! — Danas se ne ćutim dobro, no kada to pišem, laglje mi je".

25. lipnja. „O, moj Bože, hvala ti, da je i taj dan sretno i bez glasa iz Hrvatske prošao. Danas, po mom računu primila je premila moja supruga posljedni moj list, kojim joj priopćih dan polaska k meni. Oh, kada moja mila, mila supruga sve tajne puteve božje prouči, tad će se i ona sasvim i slijepo u buduće s radošću povjeriti rukovogjenju stvoritelja i spasitelja; njezino nježno srce će se utješiti i okrijepiti, uz to i tijelo ojačati, te voljom dobrog Boga u zdravlju i veselju još lijepu godinicu sa mnom skupa proživjeti. U to ime milostivi Spasitelju i dijevo Marijo pomozi nam!"

„Ustav ranije — već pred devetom urom — stao sam raditi, da dobijem pašuš. Bože, kolikog li danas opet letanja. — Kad ovo pišem, već je sav predmet prispio do general-gouvernera. Sutra u 11 sati bit će i to gotovo".

„Danas na večer idem odahnut k Guljaevim i da se oprostim sa Tomaševskim i posjet mu vratim".

„Na večer odoh k Guljaevim, gdje na svoju radost saznadoh, da ćemo moći dobiti stan kod njega. Ja ću davati djeci lekcije u franceskom i njemačkom jeziku,

a to sve badava. Ostat će koja kopejka u džepu, a moja Milka će živjeti u zdravu i čistu zraku. Do blizu ponoći smo šetali, te već kasno legosmo spavati.“

26. lipnja. „Kad ustadoh, čitah članak „Pijemont i Austrija“ u „Ruskom vjesniku“, te učinih za sebe nekoje analogne opaske, koje se protežu na Korušku. Za tim, oprostivši se sa Tomaševskim, vratim se u Petrograd, gdje na radost, ne našavši nikakovo pismo niti išta ino nepovoljna, poduzeh nove korake za prokleti pašoš. Kod general-guvernera dignem zagranični pašoš, te ga dadoh odmah i vizirati u pruskom poslanstvu.“

„Uredivši kojekake malenkosti, odem na večer k Sreznjevskom, gdje nagjem ml. Hilferdinga i Lamanskoga. S Hilferdingom se zabavljah, te mu se zahvalih na dobroj njegovoj skrbi za mene. Dade mi pismo na flügel-adjutanta Šemšina, koji bi mogao za mene isposlovati štogod kod Kokorova. Ovi ljudi su sebi u glavu upilili, da meni valja napisati članak, da budem upoznan i na glas dogjem u Rusiji, da tada može što biti. Vidit ću, kako ću biti raspoložen vremenom. Ako ja stanem članke pisati, Bog zna kakovi će biti i za koga, jer to sve skupa prilično mi već dodijava. Zavisi sad samo od Žemčužnikova, da konačno što ustanovimo“.

„Lamanski mi dade svoju adresu Dače, umolivši me, da dogjem k njemu. — Mladi Hercegovac Hilferding uzradova se, vidivši me. Imade još nepokvareno srce, dok ga ruski Srbi ne izopače“.

„Kada se s Milkom vratim, učinit ću Hilferdingu posjet, te se opširno porazgovoriti. Danas moja Milka za stalno, pomoću Boga, ima moj list, ako ga još u petak ne primi“.

27. lipnja. „Danas, nedjelja, odlučih poći k mojim Guljaevima. Već u 4 sata bijah na nogama, te do 8 sati doturah. Bože, kako ja ne mogu spavati i bespokojno živim i očekivam čas sjedinjenja s milenom

Milkom! Ah, danas najdulje primiti će ona moje pismo, koje će ju utješiti".

„Najprije bijah u crkvi Bogu se pomoliti, a za tim se lagano uputim u St. Peterburskaju. — Nikad ne ću zaboraviti prizor u drugom Pergelovu, koji doživih pred vratima i zgradom Daće generala Grosskopfa, ili kako se već to pašće zove. No čestitog tog barbara ispsujem. Ja znam, da toga još nije čuo. Baš me sam vrag s tim prokletim Švabama sastavlja. Učinivši taj neugodni put, prispjeh napokon k rodbini Guljaevih, ljudima čestitim i gostoprimnim, koji me okrepiše jelom i pićem, te onda podjoh opet šetati. — Bože, prekrasnog li izgleda sa brežuljka. Ne vigjeh tako skoro takovu sliku. Poslije užine i čaja ostavismo dobru obitelj Guljaevih rogjaka, te se na ruskoj taljigi vozismo, i oko ponoći dogjosmo Stj. Jovanoviću. Povečeravši, legosmo kasno spavati."

28. lipnja. „Došavši od Guljaevih doma, saznah, da me nitko, hvala Bogu, nije tražio, osim Heine-a. Dok sam pisao jučerašnje dogogjaje, gazda me pozove, da idem gledati sliku glasovitog Ivanovića, izloženu u akademiji. Otidoh, ali prvo što se ja ne razumijem u slikarstvo, a drugo što ne vidim dobro, ne mogu izreći suda o slici, no nešto božanstveno i neznalica može uviditi u toj slici".

29. lipnja. „Bože, Bože! Danas je dakle dan, kad mogu nešto radosna i sigurno dobro napisati".

„Poslije dugo vremena noćas sam mirno spavao. Ustanem, da ću učiniti posjet Tučevu. Nagjem ga kod kuće, te mu se izjadam o neizvjesnosti mojeg položaja. On mi reče, da je jučer govorio sa generalom Kovalevskim o meni, a general ga uvjerio, da sam ja već upotrebljen kod Novoseljskoga. Ja mu od moje strane rekoh, da za to ništa ne znadem. On mi svjetova posjetiti još jedanput Kovalevskog, da vidim, što je. On je uvjeren, da kod Novoseljskog mogu biti najbolje

upotrebljen i koristan. Glede cenzorstva se ne slaže, jer je mnogo konkurencije i inih neprijatnosti. On bi sam već rada znati, što će biti sa mnom. Tim se oprostim s dobrim starcem, veseo radi izreke Kovalevskog, koji se ne bi bio tako izjavio, da štogod ne znade".

„Poslije tog posjeta, i onako već obučen, odlučim posjetiti i Šemšina s pismom Hilferdinga".

„Nagjem stan, ali od Kunika dočuh, da se sprema u Daču. Tim bolje, pomislim, Bog mi dobro rasvijetli pamet, što pogjoh danas, a htio sam tek sutra".

„Prijavljen, nagjem ga u negligè-u i uručim mu pismo. Pročitav pismo, ljubezno me primi, a ja mu u kratko opišem svoje prilike. Pita me, imam li vremena. Imam. Dade zapreći i mi se odvezosmo k Kokorovu. Putem mu pričah o poznanstvu s Kokorovim i o obećanoj pomoći kroz Pogodina, a govorih mu i o Žemčužnikovu, što mu bijaše drago, te me zamoli, da zaprosim Žemčužnikova, da k njemu dogje. Dok dobri Šemšin govoraše Kokorovu o meni, čekah. Za tim unišav k njima, zahvalim se prije svega Kokorovu za dobročinstva, za tim nešto govorasmo, a Kokorov napisa pismo Novoseljskom. Ostavismo Kokorova, te se odvezosmo Novoseljskome. Danas Bog sve blagosljiva, što je inače neobično. Novoseljski bijaše doma. Šemšin ugje k njemu, a ja pričekam. Za četvrt sata stupe u salu Šemšin, Novoseljski i Žemčužnikov. Ja se presenetim, kad ovog potonjeg vidjeh, jer mišljah da je u Moskvi. Žemčužnikov pristupi k meni, te mi ruski reče, da ću stalno biti osiguran o potpunoj moći moga poduzeća. Rukovasmo se. I Novoseljski bijaše danas veoma prijatan, rukova se sa mnom, te me pozva na stran, ponovno mi naloživ, da se sasvim izručim Žemčužnikovu. Zahvalio sam se srdačno i Šemšinu za preveliku ljubav, učinjenu mi danas. Pri odlasku me Novoseljski, naslonivši se na peć, upita, ako budem djelovao, kako će to

ići, buduć sam u Austriji strogo notiran. (Ovo su prve riječi sa tajnim alfabetom pisane). Ja mu htjedoh razjasniti to, ali nas Šemšin prekide. On htjede odmah odstupiti, misleći da nam smeta, no Novoseljski mu reče, da ništa takova ne govorimo, te nastavismo razgovor. Pri odlasku opet se Novoseljski rukova sa mnom, te mi smiješeći se reče, neka budem vjeran Rusiji. Ja mu odvratim: „Djela će moja najbolje svjedočiti", te se sa Zemčužnikovim odvezem".

„Na rastanku me Žemčužnikov umoli, da za jedan sat k njemu dogjem. Ja odem na zajutrak, te čitajući „Nord" od 23. juna, nagjem u članku „Važni sadanji muževi Rusije" strahovit članak protiv Austrije, napominjući dogogjaje god. 1848. i nevjeru Austrije, dočim su Hrvati lijepo tu prošli".

„Tad trknem kući po dokumente za Žemčužnikova, da vidi što sam, i kako sam do sada djelovao, i odma se k njemu vratim. Upozorih ga na tri važna pitanja Ugarske: na protestantizam, kolonizaciju i djelovanje Rikarda Meternicha, Koburg-Koheri, na što mi on reče, da sam strogo po Austriji notiran, kako ću djelovati? Ponudi mi novaca, ali ja mu rekoh, da mi za sada ne treba, dok se ne vratim s puta sa ženom. Ugovorismo za slučaj njegova odsuća u Odesi, da će njegov brat sve učiniti. Ovaj posjet odlučan je za cijeli moj život, te tajnosti njegove ne ću pismu povjeriti. — Hvala, hvala svemogućem Bogu i Spasitelju mome, konac je mukama mojim stavljen! Budućnost, novaca, sve mi je na raspoloženje. Oh, današnji dogogjaji mogli bi se kroz arke opisati. Hoću, da se oprostim sa Žemčužnikovim. Nagjem društvo u njega, pozovem ga na stranu, te mu u kratko i pozorno saopćih svoju sreću. On se idejom privatna djelovanja s početka ne slagaše, svjetovav mi promijeniti ime u „Zagrepski", i ujedno mi reče uzrok, zašto. — Dogovorismo se, da će mi

z Pogodina pisati u Moskvu. Za Milku mi reče, gledam stan uzeti na mjestu blizu Guljaevih. Oni ju gledati kao svoju rodbinu. Ja mu zahvalim kao sa causae sve moje sreće. Želeći njemu i supruzi sretan put, oprostim se".

„Idući kući žao mi bijaše, što sam mu odviše kazao, m, hvala Bogu, mnogo mu ne rekoh. Od sada ću obzirniji".

„Žemčužnikovu kazah o Kostićevim intrigama, nu mi odvrati, da se s toga ništa ne uznemirujem u lovanju, jer mi više ne će moći škoditi".

„Nešto mi se danas dogodi: čaša kave bačena. de mi na um Kostić".

„Bože moj, ja sam sav potresen od važnosti dašnjeg dana. Rusi se dakle uvjeriše o mojoj čestitosti, le bo mene po prokletom Švabi notirana. Neka, neka, od današnjeg dana pamet u glavu i to široko! — ınak za „Nord" polag želje Žemčužnikove prije odka u Stetin" . . .

„Danas je dan sv. Petra i Pavla, danas je moja ća učinjena. Put k slavi po božjoj je volji prokrčen, k mojoj osobnoj, nu k slavi Rusije i Hrvatske kroz ne. Jedno me se već carstvo boji, a i neka se boji gom . . . . . ."

„U 6 sati večer .29. junija 1858. Dobri Bog ede današnji dan i dobrim dogotoviti. Kad sam išao ɔbjedu, zapita me gazda, jesam li uzeo billet za :tin, ako ne, da to odmah učinim, da ne ostanem : mjesta. Ja odem u bureau, od tud na poštu i sam g tako htjede, jer bijaše prazno samo još jedno mjesto ɔ u trećem razredu, inače bih bio morao uzeti prvi red, a kako ja htjedoh tek u četvrtak uzeti kartu, to ne bi bio dobio. No hvala Bogu i na tom! Na :ti mi dotični činovnik, koji mi dade billetu, reče, i u Moskvi imade tog imena čovjek, naime Kva-

ternik, te me upita nisam li ja to? Veoma se začudih nad tim, kuda se moje pleme raširi".

„Gledaj misli k današnjem danu u dodatku. Slava, slava Bogu i Majci božjoj premilostivoj".

VI. mjesec.

Rad i plan djelovanja.

Nakon punih pet mjeseci neprestanog obijanja pragova, moljakanja i tužakanja napokon je postigao službu političkog agenta Rusije. Ne će da podrobno kaže uvjete svoje službe i obveze, no iz cijeloga konteksta, pa iz rada, što će ga razviti kroz god 1859. i 1860. možemo razabrati, da je radio na publicističkom polju. Njegov rad je bio naperen proti Austriji, a u prilog Rusije i Hrvatske.

Za nekoliko dana prestaje išta bilježiti u svom „dnevniku", jer je otputovao preko Štetina u Berlin u susret svojoj ženi. Zabilježio je sastanak sa ženom nakon punih šest mjeseci. Sastanak bijaše ganutljiv. Nekoliko bilježaka o Berlinu, Štetinu i putovanju na moru ne treba nam navoditi.

Na 13. srpnja prispije u Petrograd.

13. srpnja. „Danas utorak, poslije sretne trodnevne vožnje iz Štetina, prispjeh sa premilom suprugom zdrav i veseo u Petrograd. Uzmem 2 izvoščika, sjednemo, te hajd k Guljaevim na Daču. Dakle i taj dan, predstavljen kao nemoguć, sretno je svanuo u Petrogradu. Ja ću dobrotom Spasitelja moga od sada sve dobre i zle pogode zajednički dijeliti sa milom suprugom. Slava, slava Bogu!"

„Sobe nagjosmo prilično prazne, jelo ne priregjeno, što na moju suprugu učini žalostan utisak, te je idući spavati zaplakala".

Izostavljam nepotrebne bilješke o stanu, o posje-
na sa gospogjom itd.

17. srpnja. „Danas bijah po dogovoru kod Žem-
žnikova još u starom stanu. Ja mu rekoh, da već
dim na planu budućeg djelovanja, te da ću mu ga u
botu moći prikazati".

„On mi reče, da bi rado znati, gdje je Šemšin na
nu. Obećah mu saznati stan i vrijeme, kad je moći
njim govoriti, te mu učinih nekoje primjedbe glede
og djelovanja. Iz njegovih riječi mogao sam točno ra-
mjeti, da će moje djelovanje biti vani pod plaštem
enta Kokorova. Ja ga veselo ostavih".

18. srpnja. „Danas u nedjelju prvi put odvedoh
oju milu suprugu u Petrograd k misi. Petrograd treba
še put vidjeti, da možeš dostojno cijeniti njegovu lje-
otu, a osobito ga treba vidjeti zimi. Svaki grad, svaka
žava imade svoje osobnosti, a bez dvojbe Rusija i
ezini gradovi zimi razvijaju svoje ljepote, kao god
žni predjeli ljeti".

„Ružicu ugodno dirnu ljepota Petrograda, premda
alo ili ništa još nije vidjela. — Pomolili smo se do-
romu Spasitelju za sretan prispjetak u Petrograd."

19. srpnja. „Danas posjetih dobrog Šemšina. Sretno
a nagjoh doma, baš se spremaše na Daču. Izvijestim
a o mom sretnom putovanju, o mojoj budućnosti, na
oliko mislih da mu slobodno kažem (ja luda, mnogo,
apače morao bi mu bio sve kazati 6./8. 1858.) On mi
beća svoju pomoć i pokroviteljstvo za sve buduće
lužbe, naglasiv, da će svaki utorak bit u gradu. Na-
išem adresu i vrijeme sastanka za Žemčužnikova,
e se oprostim s njime. Na odlasku mi reče, kada budem
a Hilferdingom, da ga pozdravim od njegove strane".

„Odnesem bilješku Žemčužnikovu glede Šemšina, te
e vratim kući, da stanem raditi na velikom djelu mog
udućeg djelovanja".

Sada radi za nekoliko dana neprestano na tom djelu.

22. srpnja. „Danas radih na mom „Planu". Pred podne dogje Žemčužnikov sluga sa pismom, kojim mi — na moju radost — javlja, da se u subotu ne trudim k njemu, jer ide na nekoliko dana iz Petrograda, nu da dogjem u utorak. Ako bude djelo gotovo, da ga još prije k njemu donesem i ostavim. Čuo je od flügel-adjutanta Šemšina, da idem k Hilferdingu. Šalje mi pismo, da mu ga do utorka svakako izručim. Briga u velikom mom poslu veoma je neprilična".

23 srpnja. „Danas sam pošao k generalnom guverneru, da dobijem „Vidi na žiteljstvo", nu moradoh ostaviti tamo pašuš, jer nije bilo dotičnog činovnika i drugi dan doći".

26. srpnja. „Danas se otpeljah na Dače k Hilferdingu ml. sa listom Žemčužnikova. Mladog doma nije bilo, nu i stari me ljubezno primi, kaza mi, da je sa radošću čuo, da sam dobio kod Novoseljskog službu. Ja se njemu nad tom mojom srećom zahvalim, ka kojoj znatno on i sin mu pripomogoše. — Poslije razgovora ostavih dobrog tog moga pokrovitelja i pismo za sina. Došav doma, nastavih posao „Plana".

„Danas bijah takogjer u generalnog guvernera radi pašuša, ali i opet uzalud. Nekakav prokleti činovnik nikad nije doma, a nije ga ni u uredu".

27. srpnja. „Da Žemčužnikova zadovoljim, pogjem danas s gotovim planom k njemu, da ga uvjerim, da je posao gotov, samo ga valja prepisati. Ne nagjem ga kod kuće, jer je bio otišao na Daču k grofu Tolstoju. Ostavim mu billet, da ću doći u petak nefaljeno s gotovim djelom. Od Žemčužnikova išao sam da mog Kunika posjetim, kojega po povratku amo jošte vidio nisam".

„Bio je veseo, što me vidi. Kažem mu u kratko što je sa mnom. On se je s Dubrovskim mnogo

nene starao i razgovarao o mojoj budućnosti, dao mi e „Le Nord“ za čitati. Ostavih ga zadovoljan. Čučeva e nagjoh doma. Došav kući, radio sam marljivo, preisujući „plan“.

30. srpnja. „Danas poslije dvonedjeljne postojane, nučne i zapletene radnje dogotovih treće moje važno jelo u Petrogradu, naime plan moga budućeg djeloanja za Žemčužnikova. U 10 sati odnesem mu ga i preoručim mu strogu tajnu. Upozorih ga na Kostića. tovorih mu i o razgovoru s onom gospodom o mom udućem radu, te da je ludo tajiti im nešto, jer znadu ve bolje nego ja. On mi odgovori, da će Hilferding ve znati, i da ću mu odnijeti plan na čitanje i rasujenje. Reče mi, da dogjem odmah sutra o podne, da e do tad pročitati i da ćemo dalje govoriti o djelu.“

31. srpnja. „Danas, po jučerašnjem dogovoru sa emčužnikovim, bijah kod njega, da čujem njegovo mnienje o mojem „Planu“. On me upozori na neke objekije kao glede Srba u Banatu, glede tajne srpske endencije, po meni naznačene, glede koncesija, koje e imaju učiniti Magjarima, glede Frana Mil., glede nojeg honorara i troška za djelatnost. Ja mu sve dvojbe objekcije razjasnim. Reče mi, da ne može opredijeliti rijeme, kad ću moći otići, nu da će nastojati, da to im prije bude, i da će odmah sutra ili prekosutra gooriti sa generalom Kovalevskim glede nekih točaka, da e general ne će ničemu protiviti, što se bude davalo od časnim licem, da je autorizovan moje djelovanje stanoviti samo na 2 ljeta, onda će se za dalje opreijeliti. U opće bijaše zadovoljan sa mojim cijelim lanom, te mi reče, da čim što razabere, da će po me oslati“.

„Pri odlasku pozove me natrag u sobu, te mi reče, a mi stoje na raspolaganje potrebni novci. Ja mu se a sada zahvalih, nu da ću porabu ponude učiniti, čim

mi bude potrebno. I tako dovrši taj važan posao. Hvala Bogu, materijalna moja budućnost već je sasvim pokrita. Daj Bože sreću, da cijelo poduzeće sretno ispane.

„Prije nego pogjoh k Žemčužnikovu, bijah po peti put u general-guvernera radi mojeg pašuša. Proklete sekature; moram ići prije svega k grofu Orlovu po kontra marku. Dosta se ljutih i grdih bedasti taj ruski nered i sekature, a najviše gulenje stranaca".

„Poslje podne pravio sam s Milkom planove za budućnost".

Pripravlja se na politički rad rusko-hrvatski.

Sada piše u svom „dnevniku" veoma malo. Skoro će sa svim prestati, čim uredi sve svoje poslove, te stane na ozbiljan i ustrajan rad.

2. kolovoza. „Danas se sa Stjepanom Ivanovićem otpeljah u grad radi konačnog uregjenja pašuša za me i suprugu, i hvala Bogu, kod Orlova i kod generalnog guvernera i u bureau-u inostranih sve uredih jošte pred podne. Bijah u cenzurnom komitatu radi mojih knjiga, od tud me uputiše onamo, gdje su mi uzeli te knjige, jer da moram nešto platiti. Bože, kakovo glupo mučenje ljudi za svoju vlastitu svojinu! O gluposti, gluposti!"

3. kolovoza. „Danas na dan goda ili narogjenja carice bijaše veliko šetanje u Jelaginom ostrvu, te ja s milom Ružicom i Stjepanom Ivanovićem Guljaevim bijah na slavi. Na večer bacahu iz lagje vatromet. — Opisati ću za „Neven" ove svečanosti ruskoga naroda".

4. kolovoza. „Danas poslje dugog i nepriličnog hodanja dobih iz cenzure 2 knjige, uzete mi pri dolasku. — Ah, da ta surovost prestane, Rusija bi za dvostruko poskočila u ugledu pred civiliziranim svijetom, ali uz sadanji opskurni sistem! — Danas bijah sa novinama u Kunika. On mi dobrostivo izruči i dalje brojeve".

5. *kolovoza.* „Danas čitah „Le Nord", te iscrpih ekoje članke, koji će mi služiti kao materijal za buıće moje dopisivanje".

Dnevnik sada sasvim šuti o Kvaternikovu radu) u rujnu.

Kvaternik se pripravlja otići iz Rusije, da djeluje po svojem programu.

4. *rujna.* „Danas sam podnio molbenicu za poınstvo generalnom guverneru petrogradskom. Dakle ıš na godovni dan moje mile Ružice udari taj odčni 8 mjeseci pripravljani čas. Molbenicu mi sastavi ›trogradski činovnik. Daj Bože, čim prije riješena bila! aj dan bijah i kod generala Kovalevskoga, koji e lijepo primi, i pročitav Žemčužnikov list, reče mi, :o mi se bude pravila kakova neprilika ili poteškoća, ›ka dogjem k njemu. Dat će mi pismo na generalnog ıvernera, a prije odlaska svakako da dogjem k njemu".

1. *listopada.* „Danas hodah mnogo okolo po Peogradu za poslom. Najprije bijah kod Kunika. On je ›oma okupiran, za to uzeh novine, te odoh. Htjedoh .di „Plana" posjetiti Žemčužnikova brata, nu ne ıgjoh nikoga doma; svi bijahu u Moskvi. Tekar u torak će se vratiti. Od tud odoh izvijestit Guljaeva o romjeni stana, te ga upitah, je li došlo pismo. Zatim doh Poznanskoga upitat, kako se zove onaj gospodin, ome me on preporuči u I. depart. upr. Blahočinia. logoh se uvjeriti, da do danas nikomu ništa ni govorio ıi pisao nije. Ah, svak sve obećaje, a nitko ne drži".

„Isti dan otidoh sâm načelniku departementa, da ıa zamolim za riješenje. Čovjek uljudan, uputi me na ıekog Ribickoga, koji mi dade izvadak brojeva, gdje se ıalazi riješenje. Lijepog lijetanja, ako Bog dade. Odmah ıo objedu odoh u II. depart. uprave Blahočinia. — Na ečer bijaše kod nas Stjepan Guljaev i Dražić te Štriga.

Štrigi se Guljaev veoma svigja. Dobro se zabavismo. Štriga pjevaše".

2. listopada. „Danas cio dan letah okolo raznih ureda, moljakajući skoro riješenje moje molbenice. Bez podmićivanja ništa ne može biti. U I. depart. upr. Blahočinia bi mi rečeno, da se je jedan gospodin s 2 ordena pod vratom starao za čim skorije r ješenje moje molbenice. Nije li to valjda bio onaj gospodin, kome me Poznanski imao preporučiti? — Na večer opet bijahu kod mene Dražić i Štriga. Razgovarasmo se o budućnosti domovine. Od mene odoše k Sreznjevskome".

8. listopada. „Danas je u Rusiji blagdan sv. Ivana Ev. K tome bijaše Petrograd svečan, jer je krštenje sina Vel. knjaza Konstantina, te je moja Milkica imala priliku viditi veoma lijepe carske kočije i paradu.

„Na večer bijaše rasvijetljenje raznih brodova i mosta na Nevi, pa se vratismo kući, na veliku žalost našu. Ovaj je dan najgorči u životu našem".

„U 7 sati, kad bijasmo doma, donese gazda list. Adresa je pisana po dobrom St. Iv. Guljaevu. Vani stoji: „нужное". Otvorismo list — od Naceka. Nastade veliko veselje, ali kakva žalost za tim! Iz lista saznadosmo za dva grozna udara: za smrt predragoga mi tasta i brata njegova, župnika. Umriješe oba u roku od 5 dana."

„Hoću li moći opisati žalost moje mile supruge nad tim groznim udarcima. O ne, ne; umukni, pero, pred svečanom turobnosti; ćutljivo i plemenito srce moje Ružice uzvišenije je, nego ikoji opis takovih prizora. Lahka im bila zemljica, Bog im se dobri smilovao?"

„Kasno, u 10 sati, dogje Dražić, koga porazi nenadani taj dvostruki naš udarac, te je i on tješio moju milu suprugu".

„O, moj dobri Bože! Zašto mi ne dopusti, da još jednom zagrlim tužna starca u sreći, poslije tolikih nepogoda života?"

19. listopada. „Danas osvanu jedan od važnih
na života moga, dan, za koji bijaše nužno podnijeti iko bijeda, muke i nevolje, za koji se spremah cijele dine, dok ga ne postigoh.

„Odlučih naime poduzeti korake kod presjedatelja depart. uprave Blahočinia, da moja molbenica za poništvo bude već jednom riješena. Odvedem Milkicu Stailovim, a ja izravno k generalu u depart. Taj bri čovjek dade odmah k sebi pozvati stolonačelnika bickoga i upita ga, je li već došla od generalnog gu'nera moja stvar? Rabicki kaže da nije, a ja tvrdih jest. Rabicki ode gore gledati i vrati se zbilja k ge'alu sa aktom. Moje veselje bijaše veliko. General mi e, da priskrbim svećenika i da ću moći odma priu položiti. Ja odem Milkicu izvijestiti o dogogjaju i pitah se ujedno za svećenika katoličke vjere, jer se Rusiji polažu sve prisege pred dotičnim svećenikom. dem upućen k Dominikancima, kad se ovi baš od eda spremahu, te zahvatim jednoga, imenom Urša, i je znao njemački. Ovaj, poslje kratke priprave, sjede mnom na izvoščika, te hajd u depart. na važan taj života moga, koji me ima voditi k sreći".

„Došav tamo, predloži mi Rabicki na potpis pismo, im se odričem svih prava austrijskog gragjanstva. tim mi predloži njemački štampanu knjigu, koju ih uz svećenika, koji držaše raspelo i knjigu. U toj prisezi megju ostalim obvezujem i život za cara žrt'ati. Potpišem tu prisegu u dva egzemplara sa sveikom. Sad bijah gotov. Zamolih za kakvu potvrdu, 'eneral zapovjedi Rabickome, da mi odmah izda svjelžbu. Svećenik, dobivši 2 rublja, udalji se, a ja za čekah još jednu uru na potvrdu, a poslije odem i k objedu, u staroj koži novi politički čovjek".

„Ako pomislim sve muke, kroz koje moradoh proći, postignem taj falat papira, moram zaisto i nehotice

pomisliti na providnost, koja me je do sada očinski vodila kroz trnovit put".

20. listopada. „Da ispunim nalog, odoh danas gen. Kovalevskom. Dugo ga čekah u pisarni departementa, da se s njim oprostim i čujem, što želi. Veoma me prijazno primi, tri puta se sa mnom rukova, „izjaviv želju i radost, da mu iz Ugarske pišem, no ne po pošti. To će ga veoma zanimati".

„Reče mi, da je opet za mene govorio direktoru Novoseljskome. Preporučivši mu se u daljnu naklonost, odem".

„Bijah i u direktora Novoseljskoga, te se i s njim u kratko oprostih. On mi reče, da je Žemčužnik sve za mene naručio".

„Danas su napokon došli k meni Stjepan Ivanović Guljaev sa suprugom, što me veoma razveseli. I ovaj dobri čovjek je s mojim udesom, a da sam ne znade, usko svezan i imadem mu mnogo zahvaliti. Kada čitah pisma Poznanskoga na Uvarova, tko je mislio, da ću imati toliko odlučnu važnost baš sa osobama, koje danas moju sreću riješavaju?"

Kvaternik ostavlja Petrograd. Put u Moskvu.

21 listopada. „Posljednji moj posjet u Petrogradu upravljen je onomu, koji znajući i ne znajući, uzrok je današnjeg povoljnog i sretnog mog položaja — mojemu Kuniku. U duši me boli s njime se rastati. Zamoli me, da mu pišem koji put za akademiju stvari i vijesti Obećah mu i bit ću mu zahvalan do smrti. U najvećem mom zlotvoru Švajcaru i najboljem dobročinitelju Kuniku ne vidim prijatelja ili neprijatelja, nego prosto načine vječne providnosti, samo što jedan djelovaše kao lijek, a drugi kao zdravlje. Iskreno se s njim poljubih, i ostavim ga žalosnim osjećajem".

„A poslije tolikih bijeda teda negda ostavih danas u 2 sata poslije podne Petrograd, gdje i glada patih. Tu sam morao očutiti vrhunac nesreće i sreće moje".

Opisivanje puta i dogogjaja na putu sadržani su u posebnoj putnoj knjižici.

22. listopada. „Danas putovah med Petrogradom Moskvom. Vrijeme toplo za one krajeve. Ne dogodi se ništa osobita, nego što je u vagonu, gdje se vožah, umro noću neki čovjek, koga mrtva prenesoše mimo mene na postaju. Zaista žalostan slučaj! Taj nije mislio, da ide na postaju, koja se zove „drugi svijet".

„Dogjoh sretno s premilom mojom Ružicom u 8½ sati u večer u Moskvu, te odsjedosmo u chambre garni u velikom hotelu".

23. listopada. „Prije svega dadoh se oglasiti u Moskovskoj policajnoj gazeti, a platih u tu svrhu 1 r. Otuda odoh se propitati, je li se „dobri prijatelj" vratio u grad. Na moju radost začujem da jest, ostavim biletu, te se vratim doma, da se priredim za posjet. Iza toga odmah otigjem k njemu, koji me primi iskrenim prijateljstvom. Dugo se razgovarasmo. Pozove me i na objed k sebi. Od njega se odvezoh k Pogodinu, da ga posjetim, nu ne nagjoh ga doma. Ostavim bilet, te se vratim u stan, izvjestivši Milkicu o rezultatima vožnje".

„Odem k objedu u urečeni sat. Bijah u društvu dvojice braće Žemčužnikova. Po objedu se s gazdom razgovarah više sati".[1]

24. listopada. M o s k v a. „Učinih posjet jednom listu ljubice „pruskog orla" S., i ispričam mu se, da sam ga uznemirio mojim pismom iz Petrograda radi publikacije".

---

[1] Glede troška mi reče, da mi može dati odmah samo hiljadu rubalja, ostalih dvadeset hiljada poslat će po Rajevskom, savjetniku ruskog poslaništva u Beču. Ja ništa ne odvratih, no kazat ću moju misao o materijalnim stvarima u svoje vrijeme.

„Poslije posjeta pogjoh s Milkom po gradu. Vrijeme je ugodno i lijepo za ovaj ledeni kraj“.

Kvaternik ide u Peštu.

Dogogjaji god. 1859

Sa danom 24. listopada 1858. prestaju bilješke za tu godinu u „dnevniku“. Nu znamo, da je iz Moskve krenuo na zapad i to baš u Magjarsku, da s bližega prati dogagjaje u monarhiji, da bude na skoku u Hrvatsku, te da radi za osnutak hrvatske države pod pokroviteljstvom Rusije.

Uz to je on u Pešti prekapao arhive, proučavao stare spise i stare pisce, da svoja politička načela utvrdi na historiji. U to vrijeme je prikupio silan materijal za svoje kasnije političko-znanstvene rasprave „La Croatie et la confédération italienne“, „Politička razmatranja“, „Odnošaji Hrvatske naprama kruni sv. Stjepana“ itd. Osim toga je vršio i svoju ugovorenu dužnost naprama Rusiji, koja ga je plaćala prilično dobro, kako se vidi iz bilješke od 23. listopada 1858, pišući u njezinim organima, šaljući izvještaje itd.

Uz to su se pripravljali veliki dogogjaji u Europi, koji su punili Kvaternikovo srce nadom, da će se oživotvoriti njegov san: sloboda i cjelokupnost Hrvatske pod pokroviteljstvom Rusije.

Na 1. siječnja 1859. Napoleon III., primajuć čestitke diplomatskog zbora, obrati se austrijskom poslaniku Hasenbredlu baronu Hübneru veoma hladno riječima: „Žalim, da naši odnosi sa vašom vladom nisu više tako dobri kao prije. Molim vas, da rečete svome caru, da moji osobni osjećaji prama njemu ostaju uvijek nepromijenjeni“.

Najbolji komentar ovim riječima dao je Viktor Emanuel u Sardinskom parlamentu: „Mi smo odlučni

či u susret eventualnim dogogjajima". Nastao je očit francesko-austrijski spor. Rusija u ovom sporu naginje Franceskoj i predlaže diplomatski kongres u Parizu, da se izravna i riješi „talijansko pitanje". Ako se Austrija tome usprotivi, neka se i bez nje raspravlja. Taj je predlog izazivao Austriju i veoma dobro došao Napoleonu.

Austriji nije preostajao nego rat. Ona je računala, da će sa Sardinijom veoma lako obračunati i da će ju strogo „kazniti", a vojskom preko Rajne mišljaše, kako će zbaciti „Napoleona uzurpatora" i postaviti na prijestolje Henrika V. grofa Chambord. Car Franjo Jozip zahtijevaše, da se odmah pošalje Sardiniji ultimatum, da kroz tri dana razoruža. Grof Buol se usudi nekoje opaske učiniti, ali car udari rukom na sablju, zahtijevajuć posluh.

Na 23. travnja bi predan ultimatum grofu Cavouru u Turinu, a na 26. počeše neprijateljstva.

Povjest ovoga rata bilježi samo poraz za porazom austrijskih četa, pod vrhovnim zapovjedništvom grofa Gyülay-a. Sam car Franjo Jozip dogje u Italiju. Poslije nesretne bitke kod Magente na 30. svibnja skinuše Gyulay-a sa vrhovnog zapovjedničtva, da ga predadu Benedeku. Francuzi i Talijani tjeraju Austrijance preko granice, dok na 24. lipnja zametne se odlučna bitka kod Solferina, gdje su Austrijanci hametom potučeni. Pade ih na bojnom polju 22.000, a 9.000 bjehu pohvatani.[1]

Na 8. srpnja se zaključuje primirje. Na 11. se sastaju oba cara Napoleon i Franjo Jozip u Villafranca. Tu oni bez diplomata uz čašicu šampanjca utanačiše

[1] „Za ovoga rata palo je u oči, da Hrvati ne vojuju, kako su nekad vojevali. Držanje Hrvata odlučilo je posljedak rata." (A. Starčević. Djela. Knjiga I., str. 96.)

preliminare mira. Taj mir bi konačno potpisan u Züri-gu na 22. studenog.

Napoleon III. nije ispunio svoje obećanje, da će osloboditi Italiju do Jadranskog mora, ali je udario temelj kasnijim dogogjajima. Preliminarom u Villafranca Austrija napušta Lombardiju, Italija će se urediti u konfederaciju država pod titularnim predsjedanjem Pape. Toj će konfederaciji pripadati i Mletačka, koja je još ostala u austrijskim rukama.

Uspjeh Napoleona III. u tom ratu treba pripisati i okružnici grofa Gorčakova od 24. svibnja na njemačke državice, da se ne miješaju i ne trče u pomoć Austriji.

Valja da čitatelj drži u pameti ove dogodjaje, ako hoće razumjeti one kratke i rijetke Kvaternikove bilješke u „dnevniku", a sve pisane tajnim pismom, da mu ne bi ko u trag ušao.

Prva je bilješka te godine na 19. ožujka, dan sv. Jozipa. On je još u Pešti. Piše: „Jest, velik je Bog, koji sve ravna. Strašna li, temeljita, preokreta u mome životu! Za čim sam tolikom mukom težio, uz velike patnje napokon sam postigao. Ja sam u Pešti u „političkoj misiji". Rijeka, Petrograd, Pešta! A na godinu? Veliki Bože!"

Spletkarenje neprijatelja Hrvatske — Srba — u Rusiji nije prestalo uspjehom Kvaternikovim, nego je još jače planulo. Kvaternik bi pozvan u proljeću 1859. k ruskom poslaništvu u Beč, gdje mu Rajevski javi, da Rusija otkazuje ugovor za političko djelovanje. Ako želi ostati u službi Rusije, neka se vrati u Petrograd, tu će dobiti mjesto sa plaćom od 3000 rubalja.

To ga u velike smete u njegovim osnovama. No poslanik Balabin stade ga sokoliti, da ne zdvaja, da će on već naći državnika, koji će podupirati njegovu politiku. Uz to neka ništa ne preuzimlje mimo Rusije.

Odnošaji dakle sa Rusijom, ako i nisu sa svim prekinuti, ali su oslabili. Tada se Kvaternik počeo

jeravati, da je za Hrvate ludo tražiti potpore u Ru- za hrvatsku politiku. U Rusa je jači osjećaj pravo- vlja, nego li ikakav drugi.

Sa zapada valja tražiti pomoći.

'aternik putuje u Italiju i Francesku. Radi na talijansko-hrvatskom pitanju.

Čim su počele pripreme za rat Austrije sa Fran- kom i Sardinijom, Kvaternik krene u Italiju. Dogje 'urin, gdje se upozna sa Tommaseom. Ovaj ga ni veoma lijepo, čim uvidi njegovu mržnju na Au- ju, te ga upozna sa velikim talijanskim državnicima, stvoriteljima mlade Italije: sa Cavourom, Rattazziem ugima. Tu je upoznao i austrijske emigrante, megju ma conte Giustiani-a. Upoznao se je i sa nekim gjarima.

No Hrvati bijahu u Italiji veoma omraženi. Cavour jednom Kvaterniku: „Žalibože, kod nas još ne du lučiti Hrvate od Austrije. Sve, što su austrijski bari učinili, pripisuje se Hrvatima".

I zbilja Eugen je imao neopisivih muka, dok je lik: morte ai Croati! zamijenio sa: morte ai deschi!

Kvaternik nije mirovao. Po naputku grofa Ca- ura posla proglas na graničare, da se ne imadu bo- za Austriju proti slobodi naroda, potlačena, kao što hrvatski. Taj su proglas graničari uvažili i poslu- . Time je bila oteta Austriji mogućnost, da pobjedi bojnom polju. Pred bitkom kod Solferina soko- u graničare laskavim riječima, da se bore, a oni odgo- ahu riječima iz proglasa i bacahu puške u trnje: hoćemo živjeti za svoju djecu!"

Još prije, nego su započela neprijateljstva proti striji, Kvaternik sa preporučnim pismima Tommasea,

Cavoura i drugih ličnosti otputova iz Turina u Pariz, da tu traži saveznika i prijatelja u velikom djelu oslobogjenja Hrvatske.

Na 7. travnja 1859. ugje u Pariz. On je u svojoj duši odlučio u središtu civilizovanog svijeta raditi i dokazati, što su sve Hrvati učinili za napredak Europe, za njezinu prosvjetu i za njezinu slobodu. Danas taj narod stenje pod tugjinskim jarmom, žrtva spletaka, a ničije hrabrosti, narod nikad nepobjegjen, a njemačkim varvarima podjarmljen uslijed nečuvene prevare, uslijed svetogrdnog gazenja svečanih ugovora i zakletava.

Upoznavši se tu sa državnicima i publicistima velika glasa, naumi napisati hrvatsku povjest u franceskom jeziku za izobraženu Europu, da pred njom stavi otvoreno „hrvatsko pitanje", kao što su veliki Talijani svojim radom otvorili „talijansko pitanje."

U tom radu ga smete zgoda, koja će ostati zabilježena zlatnim slovima u povjesti njegova života.

Dok su franceske i talijanske čete gonile natrag Austrijance, francesko je općinstvo kliktalo od veselja. Na 27. svibnja pročita u listu „La Patrie" kazališni oglas, da će se doskora davati u kazalištu „La Gaïté" komad pod naslovom „Les Croates". Kvaternika uhvati groza na taj oglas. Znao je, kako se je u Parizu za krimskoga rata davao komad „Les Cosaques", pun uvreda za ruski narod, kao divlji i okrutan. On radi, da dobije simpatije Franceza i Europe za Hrvate, a eto im se sprema najveća poruga predstavom uvredljiva komada! Tu skupi sve svoje sile, da tu sramotu zapriječi. Sam je doduše, bez upliva, bez velikih i uskih sveza, ali se daje na težak posao prvo pouzdanjem u Boga pa u pravednu stvar svoga naroda.

Iste noći napisa pismo svomu znancu Lheouzonu Le Ducu, uredniku lista „Courrier franco-italien". Tu se tuži na nezasluženu sramotu, koju namjeravaju tom

·edstavom izobraženi Francezi nanijeti od Austrije poačenim Hrvatima. Slično pisa generalu Žerebcovu, storiku Lacombe-u i državniku Garigi-u, moleći akoga, da uloži svoje sile, da se ova predstava zapriči, jer je po njegov narod uvredljiva, a nezaslužena. ι tim potakne ovo pitanje i kod predsjednika franske štampe vicomta Laguerranniera. Po ovomu ›znade za to i sâm car Napoleon III.

Ustrajnim radom, povješću u ruci obrani Kvarnik svoj narod, te mu uspije postići to, da se je ›mad preradio, da je iz njega dignuta svaka uvreda Hrvate, a da kazališna uprava ne gubi, dao se je ›d naslovom „La veille de Marengo". Tu je sva mržnja prezir okrenut na Austriju.

Tako je on sam samcat u velikoj metropoli spasio st svoga naroda.

Sada nastavi publicistički i politički rad za slo›du Hrvatske.

U srpnju počinje bilježiti u svom dnevniku.

1. srpnja. „Kako se sudbina sa mnom igra! Evo ıade godina dana, što moju preljubljenu Milku očevah u Berlinu neizrečenim veseljem, da se sastanemo, danas poslije godišnjega skupnog sretnog življenja ›et se rastadosmo, ali božjom voljom za kratko vrine, da se sretni čim prije sastanemo".

7. srpnja u Parizu. „Važna sjednica u Sarda arigia. Jučer primih od njega pismo, kojim me zove sebi na dogovor."

„Evo važnih točaka govora. Reče, da je isključivo di mene došao u Pariz, što mu ja u ostalom ne erujem."

„Bijaše kod cara. Sve mu je otkrio, što je i on obrio, nu ne će ništa da se zna u javnosti o pokretu. Magjare je važno, što mi kaza, da se u njih i od h nije ničemu nadati. Da nemaju nego desel hiljada

pušaka. Z.. linicki da se nije s njime složio. Nası da se sve očekuje od Hrvata. Razložio je politiku, se o Hrvatima zbori."

„Kaže, da će Rusija novcima pomagati podı Osniva se na riječi Žerebcova. Dobit će ih! Napo da mi ne treba ići, jer da je on opunovlašten za I to mu ne vjerujem! A ja ću ipak ići k njemu diplomat, a ne ko buntovnik. Grof Cavour mora novaca, jer se najviše za Italiju može djelovati krc vatsku. Kaže, da će ići u Rijeku i Raguzu (Dubro' gdje bi se s županom (?) ili medom (?) mogo sasta

„Odlučismo, da ja odem u Italiju k Štakel po instrukciju."

„Lacombe mi pokaza pismo, pisano mu iz lije, gdje mu se javlja, da se s hrvatske strane zani Dakle, hvala Bogu, načeše ozbiljno na nas misli Doktor Tali mi pokaza pismo iz Carigrada, da su razjareni na Ruse, što je Konstantin dao da grčk trijarha sve vrijeme audijencije stoji pred njir nogama".

13. srpnja u Parizu. „Govorio sam Le Du mom planu, da ću sa Sardiem govorit odlučno, da ostavljam Pariz i Francesku, jer vidim da se ne postizava. Mir je zaključen. (To su preliminiri u Villafranca). Vidjet će se, je li će mi kakove za stavljati ili ne će, po tom ćemo se ravnati. Znam liko je sati bilo, jer odobri".

14. srpnja u Parizu. „Danas bijah u Sarda rigi-a sa fikcijom, da ću sve ostaviti i otići iz I uslijed mira u Villafranca. Što se nadah, to se je godilo. On me vatreno odvraćaše, govoreći da se s još nekoliko vremena, dok car ne dogje: „Puise la force morale" zaključi."

„Pripovjedi mi tajnu vijest, da je Napoleon prije pet mjeseci nalog jednoj osobi, da sastavi d

ngleskoj, gdje će biti označena sva dobročinstva, učiena Englezima i njihova nezahvalnost, to jest da će ti rat".

19. srpnja u Parizu. „Danas utorak! Opet moj ›bri dan. Dobih pismo iz Beča. — Odgovara mi Babin na moje pismo od mjeseca lipnja. Ne gledeć na omenat politički, odobrava moje poduzeće. Želi mi ›bar uspjeh".

25. srpnja u Parizu. „Danas mi donesoše gotovo elo „La Croatie" itd. Slava Bogu!"

26. srpnja u Parizu. „Imadoh danas važnu sjedcu sa Sardom Garigiem za Hrvatsku. On začimlje ›bro uvidjati svu važnost Croatie i toga naroda. govorismo sastati se na 28. na konačnu sjednicu, da var još pretresemo. List ga je Balabinov dirnuo".

4. kolovoza u Parizu. „Piše mi Sarda Garigi, da ›gjem k njemu na razgovor. Odnesoh mu knjigu za inca Napoleona. On je sav zanešen za tajnom njigom. Politizirasmo. Reče mi napokon, da će me nit igrati veliku rolu. Dakle bi se stvari začele razviti. Velik je Bog i tajni putevi njegovi".

7. kolovoza u Parizu. „Začeo sam raditi sa Sardom arigiem na velikom djelu naše budućnosti, t. j.: Kaovu korist može imati Franceska imenito dinastija Naoleonida od samostalnosti Hrvatske?"

30. kolovoza u Parizu. „Bio sam u L. Le Duca a oproštaju. Govorio i preporučio sam mu našu stvar. ›a izmamim lukavim načinom njegovo revno djeloanje, navedoh govor Lacomba i Sarda Garigia roti njemu. Imenito da je njegov upliv slab kod žuralizma, da nema dobar glas itd. To mu kazah sub osa i kao njegov prijatelj, da se zna ravnati. Nadam : dobru uspjehu te politike. On će sad nastojati, da : pred menom velik pokaže".

Rusija napušta Kvaternika, a on nju.

15. studenoga u Parizu. „Što se je tečajem groznih šest prvih mjeseci god. 1858. kuhalo i pripravljalo za moju i naroda moga sretniju budućnost u Petrogradu, to se, Bože Stvoritelju moj, vidljivom tvojom rukom u drugom opširnijem smislu pripravljalo za moju i naroda moga budućnost tečajem 7 mjeseci t. g. u Parizu.

„Danas je kocka bačena vrh ove budućnosti. Poslao sam opširno pismo prijatelju Balabinu u Beč sa velikim i opširnim planom, koga se Rusija ima držati, ako hoće uspjeti u svojim nakanama kroz Hrvate i Magjare."

„Sve infamne spletke obskurantne partaje religiozne napram meni razložih u tom listu, te rekoh, da na temelju te natražnjačke politike sudjelovat ne ću i da primam ostavku i nepovjerenje, izraženo mi po Rajevskom u Beču mjeseca marča t. g., te da prestaje moje djelovanje koncem ove godine, osim ako on nagje za probitačno mene namjestiti u dosadašnjem djelovanju sa plaćom od 20.000 rubalja godišnje, ili uz njega na karijeri diplomatskoj ili konsularnoj. To ću primiti, inače ne!"

„Do 15. siječnja 1860. ima mi odgovoriti sa da ili ne. Ako mi bez ikakove teškoće ne dade dozvolu živjeti u inozemstvu, tada ću se iseliti iz Rusije."

„Evo dakle kocka je bačena, da vidimo, kako će pasti! Toliko je istina, da me Rusija ne će moći bijediti s neharstva, ne usliši li ona glas umnog, poštenog i slavjanskog napretka, ne uništujuć vjeru i mudrost našu, kako joj jasno razlažem u pismu. Savjest je moja pred Bogom i ljudima čista. Pismo će govoriti. Krv vaša svrhu vas i djece vaše. Savjest je moja čista".

16. studenoga u Parizu. „Začuh važnu vijest od Le Duc-a, da je djelo „La Croatie et la Cofe-

l e r a t." itd. zabranjeno u Austriji. To piše „Journal de la librairie Allemande".

„L y n a y r a c a izvjestih o zabrani mog djela; to ga dirnu, te me zamoli, da mu odmah u jutro donesem mali članak, da ga isti dan može donijeti u „La Patrie". Hvala Bogu! Da vidimo, hoće li riječ držati".

„Vrijeme poslije 15. o. mj. odlučno i brzo je stalo teći k odluci. Veliki Bog je sa mnom i današnja me deviza: „Was dir Gott gethan, bedenke mit dankender Liebe", u tom utvrgjuje. Išao sam, nadahnućem božjim, prije odlaska u Italiju posjetiti i oprostiti se sa Sardom Garrigi-em. Javim mu zabranu moga djela u Austriji. To ga neizmjerno dirnu. Zamoli me i on, da mu napišem mali članak o tome za „Indiped. Belge". Ponio sam sobom svoju knjigu za cara, da mu je gleda izručiti. On mi obeća za stalno".

„G o v o r i s m o o v a ž n o s t i h r v a t s k o g a n a r o d a z a F r a n c e s k u u i s t o č n o m p i t a n j u".

„Napade me, Boga radi, da stanem s njim opet raditi, ko u talijansko-hrvatskom pitanju. Dadoh mu ruku da hoću i pozvah ga svečano da uznastoji, da postignem vizitu kod cara Napoleona. Za Dembrinsky-a nije istina. U to ime Bože pomozi!"

17. studenoga u Parizu. „Danas odnesoh mali članak za „La Patrie" o zabrani moga djela. Vidjet ću sada, hoće li L y n a y r a c riječ održati. Jučer ugovorena sjednica sa Sarda G a r i g i - e m za ustanovljenje pitanja započela je danas. Nadam se, da je danas t. j. 17. studenoga u oči mog imendana budućnosti hrvatskoga naroda položen temeljni kamen. Ustrojenje hrvatske države u Turskoj u mjesto projektiranoga na uništenje hrvatskog naroda bosanskog ili saveznog kraljestva na jugu Europe. Sutra ćemo nastaviti. Izručio sam mu članak za „Indipend. Belge". On je već znatiželjan za hrvatsko pitanje, aplicirano na Austriju u od-

nošaju sa pitanjem magjarskim, talijanskim itd. Pomozi Bože !“

18. studenoga u Parizu. „Danas na večer bijah u Sarda Garigi-a, da nastavimo započeto djelo, nu radi drugih posala danas ne mogaše raditi. Ja moram u Fiorencu, toga radi ustanovismo dne 2. prosinca t. g. sastati se u tom gradu, da dovršimo poduzeti posao. Da vidimo!“

„Danas je moj god. Daj Bože, mnogo ih još dočekao u većoj sreći i mojoj i moga naroda slobodi“.

19. studenoga u Parizu. „Danas otputovah u srednju Italiju. Daj Bože, vratio se sretno i dobrim nadama za svoj narod u Pariz“.

21. studenoga u Turinu. „Danas prispjeh s milom mojom suprugom u ovaj grad zdrav i veseo“.

22. studenoga u Turinu. „Bijah u Čečerina, koji mi dade bilet na ruskog konsula u Livornu radi tajnih vijesti i korespondencije. Još isti dan ostavih Turin, pa kroz Genovu odosmo u Livorno. U 9 sati u noći prispjesmo u Genovu“.

23. studenoga u Genovi. „Danas u 5 sati ukrcasmo se za Livorno. More burno, vrijeme kiševito. Noć za mene i moju suprugu bijaše grozna“.

24. studenoga u Livornu. „Došli smo u 8 sati u Livorno bolni i nevoljni, a nemilice plijenjeni od Talijana. Okrepljeni bljutavom nekom kavom, uputismo se u Fiorencu. U jedan sat po podne sretno i zdravo prispjesmo, te odsjedosmo u gostioni „Alla Luna“.

26. studenoga u Fiorenci. „Nagjosmo stan, pa potražih vrijednog Tommase-a. U njega zatekoh dva talijanska gospodina. Iz razgovora istih sa Tommaseom mogao sam saznati nove talijanske nesreće, uzrokovane njihovom neslogom.

„Odlučih koji drugi dan k njemu ili pod večer. — Neprestano ružno i hladno vrijeme. — Fiorenca brzo mi dozlogrdi“.

28. studenoga u Fiorenci. „Danas opazih na du-
.u jednom obznanu od „O p i n i o n N a t i o n a l e“.
me veoma razveseli. Upitav se kod dućandžije, a on
reče, da ju je držao jednom, no ne drži je više, ali
pokaza kuću i mjesto, gdje bi ju mogao dobiti.
em tamo i govorih u bureau-u s jednim činovnikom,
i mi ju obeća priskrbiti, ali mora prije s gospodinom
oriti“.

29. studenoga u Fiorenci. „Danas bijah kod gosp.
gri. Tako se zove vlasnik bureau-a, gdje sam imao
biti „Opinion nationale“. Čovjek je veoma uljudan;
eća mi davati časopis za čitanje besplatno, što teško
mih“.

30. studenoga u Fiorenci. „Dadoh gosp. N e g r i-u
ju knjigu o Hrvatskoj u znak priznanja. On mi se
ma zahvali, nu buduć ne zna franceski, mislio je,
će najbolje učiniti, ako ju dade g. markizu D r a g a-
t t i - u, publicisti. Ja odobrih tu misao, te obećah
i mu drugi egzemplar na raspoloženje, nu dadoh
dva.

„Ja mu prestavih, da je a l l i a n c e megju naro-
a najčvršća alliance. Kaza mi, da će govoriti s re-
im markizom, i da će me upoznati s njim. Ja mu
udno zahvalim za tu ljubav“.

„Na večer bijah podulje u T o m m a s e a. Razložih
političko stanje Hrvata i namjeru, koju već u Pa-
gojih, a sad mi najvećma na srcu leži. Zamolih ga,
mi na ruku ide, što bi se i moje djelo i ta pisma
Talijanima u Austriji tajno raspačala. On mi obeća
ome pomoći. Govorismo radi slova. I u tom blago-
vio ga Bog“.

„Mnogo govorasmo o našoj politici, te ga kasno
avih“.

4. prosinca u Fiorenci. „Bijah u T o m m a s e a.
zivah mu, kako ću slučajem kroz Negri-a upoznati

markiza Draganutti-a, oca i sina. Zamolih ga za savjet, a on mi oba opisa kao vrijedne muževe.

„Čitasmo prvi moj „Glas". On sve odobri, osim neznatnih primjetaka simo tamo, koje sam zabilježio. Glede slova mi reče, da je govorio, nu čini mu se, da bi bilo bolje, da se piše u Turin. On će pisati bivšem ministru Cadorna, a za 5 dana nada se odgovoru. Prestavih mu pogibelj u odvlaci radi intriga austro-magjarskih."

„Mnogo politizirasmo; imenito mnogo razglabasmo i škakljivo pitanje budućeg našeg vladara. Pretresivasmo sve chance glede mladog Napoleona ili Čartoriskog. Odobri sve moje misli o tom. Svaku sumnju ili dvojbu mu razjasnih".

7. prosinca u Fiorenci. „Gosp. Negri, s kojim me providnost toli čudnovato sastavi, danas mi kaza, da mi g. marquis Draganutti stoji uvijek na raspoloženje".

„Ustanovismo dojdući ponedjeljak za posjet. Mišljah, da je i to zaspalo, od kad mi Negri učini ponudu, da me upozna s tom gospodom. Hvala ti Bože i na tom!"

8. prosinca u Fiorenci. „Danas mi je duša čemerna videći, kako zloba, zloba a ne pravda, štiti to ludovanje magjarsko po francuskim, talijanskim, dà, i ruskim listovima („Le Nord"). Rek bi čisto, da je zloba jača od poduzetna duha, koji se okolo po meni širi. Ništ! velik je Bog! sve se još može nabolje okrenuti".

„Dobri Bog to i dopusti već danas. Bijah kod Tommasea, čitah mu drugi moj „Glas". „Talijani i Nijemci susjedi naši." Sastavih božjom voljom tako, da mi u ničem ne mogaše prigovoriti, no obično potvrdi. To mi učini mirniju dušu i nojcu."

9. prosinca u Fiorenci. „Jučer mal ne duhom klonuh, čitajući toliko tih ludorija magjarskih; danas mi se duh umirio, dobiv pismo od Bujanovićke iz Pešte, iz kojeg se vidi prosto zdvojnost magjarska."

„Danas mi se u opće duh umiri. Oj! Bože, čuvaj mene i moje Hrvate.“

„Pisah u Paris Amgotu, da mi pošalje 200 egzemplara mojeg djela „La Croatie“.

10. prosinca u Fiorenci. „Danas dadoh na poštu pisma tri: Gabrieli i Kukuljeviću zajedno; Sarda Garrigiu i Balabinu. Kolika razlika med B. i S.! Vidit ćemo uspjeha danas sutra! Ruka me svrbila, kad sam pisao ova pisma.“

11. prosinca. „Bijah u Tommasea za trostruki posao. Priopćih mu članak kao odgovor na gnjusni predlog časopisa „La Lombardia“, u kojem se predlaže otkup Venecije za novce i savjetuje jaku Austriju, utemeljenu na magjarizmu, da š njime gnjete Slavene te paralizira upliv Rusije. Sa člankom se mojim sasvim složi. Obeća sastaviti oštar odgovor i poslat ga u Turin ili Milan. Zatim razgovarasmo o magjarizmu. Priopćih mu pismo iz Magjarske od Bujanovićke i desperatno stanje toga plemena usprskos sve vike europejske za njih. — Napokon čitah mu člančiće iz „Risorgimenta“ o agitaciji Rusije za neki tobožnji imperium carstva na jugu. Tommaseo sve se većma osvjedočuje o valjanosti moje težnje sa Hrvatima i o zvanju njihovu. Sporazumismo se glede slova. Zamoli me, da mu dobavim statistične podatke o pučanstvu Magjarske. Zadovoljan se vratih kući.“

14. prosinca. „Uredih s Tommaseom za štampanje „Glasova“. Miloj mojoj supruzi bijaše veoma zlo, onako kao u Delnicama. Sirota pred kućom je u nesvijest pala. Bilo mi je da zdvojim! Ali i u toj nesreći vidljiva bijaše s nama ruka božja. Milost Majke božje, kojoj se u crkvi pomolih, pomogne joj vidljivo! Slava, Slava njoj!“

15. prosinca u Fiorenci. „Danas čitah znamenitu vijest iz frankfurtskih novina, u „Nazione“ reproduciranu, da su u Zagrebu držali 10. studenoga veliku skupštinu

 *

narodnog muzeja, u kojoj su na poziv vlade izjavili mnijenje, kako bi se mogla dignuti narodnost hrvatska i literatura."

„Prekrasno! Magjari petljare od Švabe kojekakove koncesije, a ništa ne će dobiti, i naši šute, a Švaba im nudi! Sada samo muževna postojanost."

„Učinih danas posjet gg. markizima Draganutti. Čestiti starac, otac, i sin mu obrazovani muževi. Opširno smo o našoj stvari politizirali. Dao sam im članak za „Risorgimento" na oprovrgnuće predloga „La Lombardia". Obećasmo se vidjeti više puta. To je prva posljedica slučajna zapaženja tablice s oglasom „Opin. nationale". G. Negri bijaše sa mnom. Upravo mu hvala. — Da vidimo, kako će se i ovaj incidenat riješiti. Bože! tajni su putovi tvoji!"

19. prosinca u Fiorenci. „Danas me posjeti g. Tommaseo, čestiti naš starac."

20. prosinca u Fiorenci. „Danas dovrših božjom pomoći članak za „L' opinione Nationale", kojim oprovrgavam sramotnu vijest, da Hrvati zahtijevaju uniju sa Magjarskom, dapače i magjarski jezik u školi i u službi. Utorak jest — moj dan!"

21. prosinca u Fiorenci. „Danas otpremih pismo redakciji „L' opinione Nationale" u Paris, o kojem jučer zabilježih. Daj Bože! dobar uspjeh. Gospodine, u te se ufam, ne ostavi nas! — Danas sam imao korekturu prvog „Glasa". Hvala Bogu!"

22. prosinca u Fiorenci. „Jedan prevažan, valjda u posljedicama najvažniji dan života moga! Danas po podne kaza mi g. Negri, da je markiz Draganutti sastavio lijep članak u „Il Risorgimento" glede Hrvata. Potekoh odma kupiti ga. Široka bijaše duša i srce moje. Neizrečenu mi radost no i žalost zadade. Radost, što napram magjarizmu diže visoko hrvatizam. Nešto žalosti, što mene kao „Illustre rappresentante della Cro-

azia“ nazivlje, zatim me za autora knjige „Croatie et la Conf. ital.“ priznaje. Izgleda da je članak namijenjen privatnu čovjeku. Osobito, što se Rusije tiče, to je strašno.“

„Sastavih glede toga odmah contre-minu. Badava! Okolnosti proti mojoj volji tjeraju k nekakom razvitku drame! Božja se volja vrši. On znade što radi, ja sam sredstvo u njegovoj božanstvenoj ruci! Bože, čuvaj mene, moju milu suprugu i moj mili hrvatski rod!“

„Već je jedan sat poslije ponoći, kad to pišem. — Bože veliki! što će biti danas ljeto dana?“

23. prosinca u Fiorenci. „Danas čitah za me neugodnu telegrafičku vijest u „Nazione“, da se čuju važni glasovi iz Ugarske. — Bože daj! Ne potvrdilo se.“

24. prosinca u Fiorenci. „Danas mi je duša mirnija. Poslje podne bijah s Milicom u crkvi Bogu se pomolit, da nas Bog uzdrži u zdravlju i milosti svojoj; a moj narod bio do godine sretan i slobodan! Došav iz crkve, eto ti lijepa dara iz Karlovca od naših t. j. Načekovo pismo, da su svi zdravi, te u Karlovcu da se hrvatski igra od diletanata. Živili!“

„Druga dobra vijest. Bacio sam oko na novine. Danas se oprovrgavaju svi glasovi iz Ugarske. Nema nikakve bune! Što bi se gube digli bez nas! Bi pod našim bajonetama. Hvala dragomu Bogu i na tom daru. Mirnije ću imati blagdane!“

„U paketu mi dobri moj Tommaseo šalje političke spise i knjige za uporabu!“

„O moj svemogući Bože! Kad je život moj toli uzburkan, gdje ću biti danas godinu dana s milom suprugom mojom, gdje i kako će nam biti? Dosad nas tvoja božanstvena ruka vidljivo vodiše. Gospodine! ne ostavi me, jer u te se ufam, ne smutio se!“

25. prosinca u Fiorenci. „Od cijelog svijeta ostavljen, s milom mojom Milkicom — uz ružno vrijeme —

žalostan nam Božić ove godine! Bože dobri daj! na godinu bolje i radosnije i u većoj milosti tvojoj!“

26. prosinca u Fiorenci. „Današnji dan pun neugodnosti i zle volje, da ne reknem klonuća duha! Čitah u „Op. National“ grdan članak pod naslovom: „La question Hongroise“, gdje se moj narod podlo grdi. Taj plaćenik Napoleonov dobro nastavlja ulogu „Patrie“. Čekat ću do 31. prosinca o. g. Ne uvrsti li moj članak, znat ću mu i odgovoriti. Ružno vrijeme za Bogu plakati!“

27. prosinca u Fiorenci. „Dan pun dogagjaja; dogadjaja povoljnih: Bog mi ne dade klonuti duhom, jučerašnji dan mora biti izbrisan!“

„Danas ponajprije otidoh u tiskarnu. Hvala Bogu! četiri egzemplara „Prvog glasa“ sasvim gotova. Odnesoh list na poštu našim u Karlovac“

„Pri objedu sluškinja prijavi, da treba 9 krajcara za list. Ja znatiželjan, od kuda list u sobi, al eto ti poznam ruku de Grota iz Pariza. Sav u očekivanju otvorim ga, eto ti odgovora na moju od 14. studenoga o. g. iz Beča od Balabina. Niječe mi glavni predmet i ne da potpunu slobodu mog daljnjeg djelovanja.“

„Eh bene, nepovjerenje i strah! S mojom Milkom puni radosti vrhu tog mudrovasmo dugo.

„U jutro rano donese mi čovjek od Tommasea listak, u kojem mi javlja, da g. Alesandri, slovoljevac, ne će novaca. Tim bolje! Hvala Bogu! sve dobro danas; pošalje mi jedan svoj članak tiskan u „Diritto“. Lijepo piše o Hrvatima, stavlja nas pred Magjare u politici.“

„Po objedu odmah poberem taj članak i druge notice o Hrvatima te k markizu Draganutti. Nagjoh kod kuće čestita starca. Mnogo politizirasmo. Govorih mu o članku „Opin. Nationale“, ostavih mu ga s listom „Diritto“. Htjede me posjetiti, nu ne nagje kuće. Radi na člancima o mojoj knjizi. Kazah mu „prvi glas“, što ga razveseli. Zahvalih mu za obranu Hrvata.“

„Na večer bijah kod Tommasea zahvalit mu za članak i list. Obavijestim ga o svim stvarima, što su se zbile. Sve je nalazio za važno; osobito list Balabinov. Glede „Glasova“ kaže mi, da je u Milan pisao; odanle nemoguće bi bilo ekspedirati ih u Hrvatsku. Radi važnosti predmeta odložismo sjednicu na drugi dan.“

„Napokon napisah pismo Balabinu glede mojega članka od 20. prosinca u „Risorgimonto“. Evo u kratko niz doživljaja za mene sretna dana utorka “

28. prosinca u Fiorenci. „Čitajući danas „La Patrie“ nagjem važnu novost, da je austrijski car imenovao carevića ruskog vlasnikom 61. puka. Ta vijest ko božjim nadahnućem uli mi u pamet i razbistri mi list Balabinov obzirom na glavni predmet, da to nije drugo, nego za ovaj hip uzdržanje Austrije.“

„Sigurno drugo nije. Vidjet ću, jesam li pogodio. Slutnja me nikad ne prevari. Bože, ako je to, tad koliko promjene u svim planovima mojim! S jedne strane bi mi drago bilo obzirom na infamne spletke magjarofranceske.“

29. prosinca u Fiorenci. „Bio u redakciji „La Nazione“. Govorih sa direktorom D'Ancona, čovjekom obrazovanim, komu toplo preporučih i razložih stanje hrvatskog pitanja napram intrigam francesko-magjarskim, te mu izručim moju knjigu. On shvati stvar dobro, obeća mi po novom ljetu pisati o mojoj stvari i za svoju ju uzeti. Dadoh mu adresu. Zamoli me za savjet u kakvoj potrebi i da ga posjetim.“

„Na večer bijah u Tommasea s brošurom „Le Pape et le Congres“. Zadovoljan je prilično. Govorismo o našim stvarima.“

30. prosinca u Fiorenci. „Danas dobih pismo puno komplimenata od redakcije „Opinion Nationale“, kao odgovor na moju reklamaciju proti infamijama magjarskim. Na koncu navodi, da me moli da odu-

stanem od publiciranja istoga, da bi to bilo proti težnjama narodnosti. Magarac! Tko ne bi svinju francesku poznao, drago bi ju platio! Dobro ću ti odvratiti."

31. prosinca u Fiorenci. „Današnji dan zaključih sretnim djelom i poduzećem. Bijah u našega Tommasea Mnogo govorismo i politizirasmo; napokon u govoru ispalo mi za rukom govoriti o načelništvu naroda za slučaj ustanka; te da pred Franceskom napose imademo autoritet. Stari mi kaza, kuda će takav kakav je? Nu ja mu odgovorim sa Davidovim psalmom: In manibus portabunt te ne forte affendas ad lapidem pedem tuum. Kao što smo nekoć Jelačića nosili, mogli bi i Vas! Na to mi on: Ako se dakle mojim imenom možete okoristiti u Parizu, primam ponudu. Moralna pobjeda bila bi po tom obezbijegjena. Blagoslovio ga Bog svemogući u zdravlju i radosti."

„Večeras i „Drugi glas" naštampan, te tako slava Bogu, ova godina bila bi sretno zaključena."

Kvaternik nastavlja svoj publicistički rad.

Godina 1860.

1. siječnja u Fiorenci. „Prošlog ljeta osvanuh u Pešti, danas evo me u Fiorenci. Bože moj! gdje i kako će biti na godinu 1861? — Daj Bože! da i bolja i sretnija bila i meni i miloj supruzi mojoj i ljubljenoj otačbini mojoj. Bila ona sretna i slobodna, velika i slavna. To je nastojanje života moga. Blagoslovi Bože djelo i težake."

„Evo prvog udara sreće ili nesreće za godinu 1860. Danas prije podne dignem kod uličnih vrati moj list „Patrie" od 28. Decembra 1859. Kad dogjem gore, moja se sprema u crkvu. Da prikratim vrijeme, otvorim list te mi odmah u oči padne „La Croatie" kao premier članak. Neizmjerna bijaše radost moja i su-

pruge, kojoj ga pokazah, ali promijeni se ko grom u grozan jed i žalost, kad opazim, da je to porugljiva kritika moga djela „La Croatie et la Confeder. italienne“ na korist Magjara, a za naše robovanje njima. Opisuju nas kao barbare, koji stojimo u intelektualnom i materijalnom smislu našima „fiers et chevaleresques conquerents“ Magjarima na raspoloženje. Sam Bog znade, kako mi bijaše pri duši. Ja mislim: da boj bijemo za slobodu, te da smo posljednju bitku izgubili, da vječno propademo, ne bi mi bilo tako teško pri duši, kako uz ovaj članak.“

„Sto misli probije mi dušu. Smislim sve u jednu. Hoću da oprovrgnem taj bezbožan i besraman glas. Jeli to valjda politička zamka, da se pitanje probudi? Svakako valja to smatrati znakom budna pokreta Europe! O Magjari, Magjari! Vas nestaje već sa lica zemlje! Bog će nas štititi jer pravdu branimo i njegov sv. zakon. Kocka je bačena, pitanje je hrvatsko stavljeno.“

2. siječnja. „Pisah danas odgovor na članak prokletog E. Simona od jučer.“

3. siječnja. „Opremih danas pismo na urednika „Patrie“, Delamarre, da oprovrgnem članak od 28. Decembra 1859. plativ poštu. Utorak je moj dan. Blagoslovi Bože ovo poduzeće. Borba je poduzeta Bože, Bože, kako će dovršiti godina 1860. tako kobno započeta?“

„Bijah u Tommasea. Priopćih mu infamni članak „Patrie“; bijaše sav uzbunjen proti toj infamniji. Sasvim mi pravo dade. No ujedno me umiri. On je mnijenja, da to nije od vlade, nego valjda „Opinion Nation.“ upućena na bolje, nije htjela to primiti, te je „Patrie“, plaćena, primila. Mirnijim ga duhom ostavih. Bože, imaj milosrgja s Hrvatima.“

4. siječnja. „Danas saznah iz novina na moju preveliku radost, da je Napoleon diplomatičnom zboru

stanem od [illegible] Hvala Bogu, bit će „Patrie“ po-
njama n[illegible] reklamaciji.“

poznao, [illegible] tako je jučer na večer u 1/2 10
3 [illegible] podmetnuta Boncompagniu od
sreti [illegible] bijaše nesreće. Čuo sam ju i ja pi-
mas [illegible] za „Patrie“. Oh! moje srce danas se
gov [illegible] vijestima obveseli, kao lijepom napredovanju
ror [illegible] na polju političko-literarnom, u kojem gospoje
ir [illegible] Hrvatske [illegible] Blagoslovio ih Bog! Tako je pravo!“

„Isto tako danas imadoh prvu lekciju jahanja kod Mirkovića. Vidjeh cedulju prije nekoliko dana Hrvata prilijepljenu. Opet cedulja! Bože i drugi „Glas“ štampan.“

6. siječnja. „Danas dobih od markiza Draganuttia pismo, gdje me moli, da dogjem k njemu, da ga izvijestim o magjarskoj insurekciji, za koju kaže, da je glas dopro, da je buknula. Moradoh se smijati nad tom budalaštinom magjarskih glasova. Ja ga izvijestim o stvarima, kako stoje, te rekoh da je pokret magjarski bez nas nemoguć.“

„Začuh za važnu vijest, da je odpušten Walewski, a namješten ministrom izvanjskih poslova Thouvenel. Kroz to je Europi moralno naviješten rat. Stvari se sve to više zapliću.“

7. siječnja. „S radošću opažam iz „Opinion Nationale“ od 2. i 4. siječnja o. g. da glede Hrvata kreće na bolje, jer dijeli narodnost Hrvata od narodnosti Magjarske. 2. i 3. siječnja a i danas priopćio je taj list, da su Magjari, Hrvati, Veneti i Poljaci najžešći dušmani Austrije.“

„Oko podne dobijem billet od Tommasea, da je dobio nekoliko štampanih riječi od jednog Magjara, pa me zove k sebi na večer na divan.“

„Pun znatiželjnosti otigjem k njemu. On mi pokaza „Il Diritto“, u kojem je potpisani članak od

pukovnika Türra (znamenitog od uhvaćenja po Austriji 1854.). Članak je naperen proti onom izrazu Tommasea, da u Ugarskoj imade stranka, koja želi uz Austriju imati svoju slobodu. On kaže, da je to mala stranka. Zatim priznaje, da su nam Magjari krivo učinili glede jezika itd., da će se Magjarska prva dići, i druge budalije. Tommaseo mu je odgovorio s nekoliko riječi, ali dobro. Pozvao je Magjare, da se izjave, što pak misle oni? Bez Slavjana ništa ne će učiniti."

„Nu najvažnije je što me Tommaseo upita, pristajem li na to, da on piše u Turin, da je u Fiorenci jedan anti Austrijanac, da se Magjari s njim u sporazum stave? Ja privolih pod tim uvjetom, da se znade, da je Teleky izrazio želju sa mnom doći u dodir a da i ja isto želim. Da vidimo, kako će se razriješiti i taj čvor."

11. siječnja. „Snivah, da sam dobio list iz Beča, koji sadržava instrukciju. Upravo ko da sam ga čitao."

„Znamenita je brošura Tommaseova sa člankom Italiani, Magiari e Slavi, gdje se lijepo o nama Hrvatima napram Magjarima piše. I moja se brošura lijepo spominje. Živio naš Nikola!"

„Danas se upoznah kod Tommasea s jednim čestitim časnikom, žalibože, talijanskim, a Hrvatom iz Delnica, kojeg mi Tommaseo, začudo, kao Hrvata predstavi. Neizmjerno me to uzradova. Daj Bože, bio on sjeme časnika u našem ustanku. Lijepe zgode, mili Bože!"

12. siječnja. „Danas „Il Risorgimento Italiano" imade dičnu kritiku moga djela „La Croatie". Pretpostavlja Hrvate Magjarima u svakom smislu. I to je posljedica."

16. siječnja. „Bijah u Tommasea. Čitah mu 4. „Glas" mal ne strahom. No hvala Bogu, ne mogaše mi ni riečce prigovoriti i ne htijaše, tako je na temelju

pravde i srca ustrojen. To je vječna pobjeda obzirom na list, koga mi radi hrvatštine pisa u Pariz. Uvjerio se i on, da u hrvatskim zemljama mogu samo Hrvati živiti, te da je zvanje Hrvata slavno. Druga pobjeda: Tommaseo je danas u „Nazione“ dao objelodaniti svoj odgovor na Türr-ovu protestaciju. Stari sad počinje uvidjati, što je magjarizam: jedna infamna koterija, budući se, lopovi, ne ustručavaju tako laskave riječi štampati. Kad će voda u grlo, tad bi htjeli ti divljaci u g . . . . drugome ulaziti.

17. siječnja. „Na večer. Danas ružna noć, buna u varošu. S prva sav varoš se uzradova, puknu bo glas, da je došla telegrafična vijest, da je aneksija s Piemontom zaključena. Ja pogjem van, i zbilja vidim po glavnoj ulici na prozorima barjake razvijene i neke kuće rasvijetlene. Vratim se kući, nu mi se činjaše ta vijest nevjerojatnom, i kažem supruzi.“

„Malo zatim dogje jedan gospodin k gospodaricama mojim. Izigjem van, te na moje čudo čujem, da su pod prozor Ricasolia bombe bacane, te vijest aneksije da je tatarska.“

„U 6 sati poslije podne za vel. crkvom buntovno vikanje i velika stiska ljudstva. Ne znamo što je. U 7½ sati velikom vikom prate u okovima neke soldate garda i policija; valjda su kolovogje pohvatali. Generalmarš udara po gradu. Sretan sam, da se vijesti o aneksiji ne potvrgjuju. To bi bilo svakako zlo.“

22. siječnja. „Današnji mi dan slabo progje. Dobijem pismo tečajem dana od Tommasea, gdje mi javlja, da je dobio i štampani i pismeni odgovor od Türra, te da dogjem k njemu.“

„Došav na večer k njemu, dade mi čitati pismo Türr-a, u kojem javlja Tommaseu, da je Klapka u Londonu, a Teleky u Genfu, a on da je odviše poslovima opterećen, nego da bi mogao doći u Fiorencu, da se sa

Slavenom, koji se tamo nalazi (menom), sporazumi. A glede uvjeta pomirenja dade naštampati u „D i r i t t o" infamni octroi podjarmljenog Košuta, napisan u Londonu, a u infamnom djelu D. Franji-a naštampan."

„Kazah u kratko Tommaseu, ako hoće pod takovim uvjetima paktirati s Magjarima, bilo bi više nego i z d a j s t v o n a r o d a i d o m o v i n e. Nu on se opet pokazao više Taljanom nego Slavenom, a najmanje Hrvatom; činjaše se vrlo razjarenim. Malo mene brige za to. Razigjem se nezadovoljan sa tim pokušajima, proklinjuć uru, kad o kakovu pomirenju i pomislih."

„No i Tommaseo se iskaže slab ili nikakav političar. S jedne strane i sam priznaje, da nakana Magjara prenijeti ludo magjarsko ime na državu, jest bestemeljna; s druge da je slabo poznavanje ludog tog plemena, koje će prije izginuti, nego za vlas od svojih ludorija popuštati."

„Rastadosmo se kao dá je sve prekinuto."

12. veljače. „Danas bilježim dogogjaje zadnjih dvaju dana, valjda važne u posljedicama, koji mi dadoše dosta žalosti i jada. Prekjučer, t. j. 10. o. m., dobih pismo od Tommasea, u kojem mi javlja, da mu T ü r r piše, da je T e l e k y u Londonu, te da piše gdje i kada će se moći sa mnom sastati? Odgovori mu on: u Parizu, mjeseca ožujka. Daje mi savjet za dogovaranje. Javlja mi glede „Glasova", da još nisu otišli. Napokon, a to je najvažnije, javlja, kako neki prokleti prije austrijanski bjegunac protestira u talj. listu „Rivista Contemperanea" proti mojoj knjizi, jer da Istrani nisu Hrvati. O! podle, podle te duše. Sam Bog znade, koliku mi ta vijest muke nadade, a da se mjera dopuni, i Tommaseo iskali svoju crnu dušu te protestira glede D a l m a t i n a c a! Ubio ga Bog. No to ne bijaše dosta, nego na temelju valjda izdaje tog svoga C o i z-a on drugi dan t. j. 11. o. m. u „N a z i o n e" prosjačući za nekog Capodistria, pred svi-

jetom izjavi, da je Istra taljanska, da se želi s Talijanima združiti. Oh! izdajica i Juda!“

„Uslijed svega toga, jučer bijah kod njega; strašnim ga načinom na sud pred Bogom pozovem, zovem ga izdajicom naroda, ako je Slavjan, te da je jednu slavjansku zemlju prodao Talijanima. Ako je pako Talijan, da ludo, Boga mi, postupa, kraduć u naprijed slavjanske zemlje. Sad bijaše uništen. Ispričavao se svestrano, ja mu se tajno zagrozim, da ću ga sad uništiti. Netko nas prekine posjetom. — Ja mu glede Koića kazah, da Boga radi neka prepriječi svako saopćenje u javnosti, ili ako je već to učinio, da mi se u istom listu riječ dozvoli, inače bit će zlo. Zamoli me, da dogjem k njemu, da ćemo sve bolje razjasniti.“

25. veljače. „Danas pisah kroz G r o t a odlučno pismo B a l a b i n u u Beč, pozvah ga, da mi izjavi, hoće li me ili ne će Rusija u buduće upotrijebiti? Ako da, da mi novaca šalje. U ovakovoj neizvjesnosti ne ću živiti. Ja se nadam i danas kao što prije 2 godine stalnoj sreći uslijed odlučnog tog pisma. Bog dobri ne će inače htjeti, za njega jest!“

26. veljače. „Bijah na večer u Tommasea. Politizirasmo o talijanskim stvarima i ne vidi ništa dobra za Italiju u tom pokretu. Ne htje primiti ponugjeni mu izbor grada Cremone i Brescie za parlamenat sardinski, već i iz toga, jer nije za u n i j u s Pijemontom u smislu sadanjeg pokreta. Ja mu čestitah na tom raspoloženju, jer inače ne bi mogao biti naš čovjek. „N e m o p o t e s t d u o b u s d o m i n i s s e r v i r e.“

„Ja mu izrazih mnijenje, da će istočno pitanje izturnuti pitanje i t a l s k o. On kaza, da bi tad Hrvati mogli igrati veliku ulogu. Daj Bože!“

29. veljače. „Oprostih se s Tommaseom srdačno, buduć sutra ostavljam Fiorencu. Opet mi ponudi koristiti se njegovim imenom kod Napoleona. Izvijestih ga o

kratko i živo o nesreći, koja prijeti kulturi zapada i katolicizmu, ako podlegnu Hrvati. Daj Bože! vidio ga u boljim za hrvatski narod okolnostima. Najznamenitije je, što mi pri odlasku priopći adresu grofa Telekya u Parizu po Türru mu saopćenu. Vidit je iz toga, da se Magjari hvataju slame, te im je sada stalo i za naše simpatije. Obećah mu s njim se na svaki način sastati. Bože, kako će se još ta drama razviti! Tvoja je milost i sila neizmjerna!"

Kvaternik se vraća u Pariz.

4. ožujka. „Noćas dogjosmo u Milan. Posjetih prije svega Mazzolenia. Našao ga u krevetu, radosno me primi. Izvijestih ga o Tommaseu. Zahvalim mu za pisma i za iskazanu ljubav. Dok ja s njime u divanu, eto ti pismo od Tommasea iz Fiorence za njega i za mene, kao i pismo za grofa Giustinania, predsjednika komiteta emigranata, u kome mu preporučuje hrvatsku narodnost i našu stvar, jer za italijsko pitanje veoma važnu."

„Pošten starac misli i poslije moga odlaska na nas. Samo da je stalniji s idejom napram nas."

„Mazzoleni mi dade pisamce na Treves-a, znamenita publicistu. Odmah k njemu. Politizirasmo. Plitki su talijanski politici i publiciste. Gledah ga uputiti o našem pitanju napram magjarštine. Prilično ga uputih. Zaključi i sam: valjat će Magjarsku „decomposer".

„Treves me odmah povede k Valussi. S njim se podulje razgovarah. Razumije stvar. Obeća mi stvar našu valjano podupirati. Dade mi pismo na ministra Jacini-a u Turinu."

„Ne mogoh se taj dan sastati s Giustinianom. Bijah u teatru. Kako se opako i prkosno vladaju Francuzi u Italiji!"

5. ožujka u Milanu. „Bijah s grofom Gustinianom. Rek bi da je valjan značaj. Preporučih mu stvar „proglasâ“, neka našu stvar smatraju kao svoju. Ispriča se, da pisma do sad nisu se mogla odpraviti u Hrvatsku s toga, jer je Austrija svu mrežu općenja u Mljetačkoj razorila. Politizirasmo mnogo. Preporuči mi, da se s Magjarima sporazumimo. — Mazzoleni progovori hrvatski sa mnom pred Gustinianom “

„Ostavih taj dan Milan ne osjećajući svoje nesreće. U redakciji „Perseveranza“ upoznah se i sa Marc-Aureliom Canini, redaktorom. Zamoli me, da mu barem po dva puta na mjesec priopćim vijesti iz Hrvatske. Obećah.“

6. ožujka u Turinu. „Sinoć prispjesmo u ovaj grad. Potražim s pismom Vallussia ministra Jacinia, ali ga ne nagjoh kod kuće. Dugo se borih u sebi, bi li išao ili ne k Cavouru? Odlučim se napokon otići. Dvaput ga uzalud tražih. Napokon treći put eto ga! Veoma me prijatno primi. Nikada tako. Zanima ga razgovor sa mnom, te me zamoli, da bi u Parizu išao k njegovu poslaniku, koji uživa sve njegovo povjerenje i neka mu govorim kao njemu (Cavouru) samome. Da će mu pisati o meni. Ova vijest me veoma obradova. Predadoh mu pismo Jacinia, koje odmah pročita. Nakon što ga izvijestim o našim stvarima i o florentinskim, otidoh.“

9 ožujka u Parizu. „Prepatismo na putu zime i neugodnosti. Evo nas napokon u Parizu po mrzlu vremenu. Daj Bože i Majka božja! postigao svoj cilj za milu obitelj i domovinu moju i sveti naš zakon. Vratio se iz tog grada sretno na buduće opredijeljenje. Gospodine, u te se ufah, ne ostavi me!“

10. ožujka u Parizu. „Učinih danas prvi posjet De Grotu, tajniku ambašade, da što opširnije saznadem glede mističnog lista bečkog na moj plan od

14. novembra pr. g. Megjutim on mi ni riječi više ne zna kazati, nego što mi priopći u Fiorenci."

„Pita me razno iz Fiorence. Drži se strogo diplomatički napram mene i zapita me, hoću li pisati Balabinu? Nu ja mu ne ću pisati, ako ne primim kakav povoljan odgovor."

„Isti dan posjetih generala Žerebcova. Primi me po ruski veoma ljubezno. Otvoreno mu izrazih moju odvratnost nad ludom politikom Rusije megju Jugoslavenima. Razložih mu svu pogibelj, koja prijeti ruskoj politici, ako se Hrvati slože sa Magjarima. Na to ih goni ruska infamija na korist srbeža. On uvidi, ili hinjaše, da to duboko uvažuje. Pozva me da pišem list „Sjevernoj pčeli". Ne htjedoh; odviše već pisah, a najopširnije Balabinu, a sve uzalud. On sam obeća korake poduzeti u tu svrhu, nu ništa ne će obaviti. Si fabula vera, srdačno se rastadosmo."

12. ožujka u Parizu. „Danas u jutro obigjoh poslom Pariz. Ponajprije otidoh popitati se za Teleky-a, je li došao iz Londona? Vratar mi kaže, da je već i otišao. To ti je magjarska riječ. Pitam za generala Klapku. On da je ovdje u Parizu. Ne znam, nijesam se još odlučio, bi li ga posjetio ili ne?"

„Od tud se svratim do Sarda Garigia, da vidim, je li on u Parizu. Vratar mi kaza, da je, i da je kod kuće. Odlučih mu pisati, te ga zamoliti, da mi pošalje etnografičnu mapu, koju ostavih kod njega. kad smo radili zajedno. Da vidim, kakav će biti uspjeh tog strategema; ako bude htio nastaviti političku radnju, ne će propustiti, a da me ne izvijesti. Potanko ću pratiti tečaj dogogjaja u Parizu do u sitnice. Saznadoh kod Amyota za stan Lacombea, Rue Neuve 106. S Leducom bijah po podne u 2 sata. Rastužio sam mu se, što se u mojoj odsutnosti dogodi s pitanjem hrvatskim uslijed zlobe i neznanja „La Patrie" i

„Opin. Nationale“. Ostavih mu moje oprovrgnuće tiskano u „Risorgimento“ i kritiku istog lista o mom djelu.“

„Dogovorismo se, da će on k meni doći 14. o. m., da se opširno porazgovorimo. Kaza mi, da je „Opin. Nationale“ imala jedan članak veoma lijep o Hrvatima prije mjesec dana; no on se vara, ili me varao; toga nije bilo.“

13. ožujka u Parizu. „Bijah u Lacombea. Potužio sam mu se na nepošteni napadaj „Patrie“ na nas Razloživ mu važnost hrvatskog pitanja za politiku francusku svukuda Dade mi adresu na grofa Pulliga, tajnika ambasade Sardinske ovdje. Mogu tražiti audijenciju kroz poslanstvo.“

14. ožujka. „Danas očekivah prema dogovoru Leduc-a. No sumnje se o njemu potvrdiše. On mi se, jadan, ugiblje, stid ga je, jer se jednom pred menom hvastaše, kako je s Thouvenelom dobar; ili se je rad okaniti naše stvari, Bog zna. No polag Lacomba nikako nije pošten značaj. Bio u ostalom kakov bio, nikad mu zaboraviti neću, da je preprečio predstavu drame „Les Croates“, te da je napisao uvod našemu djelu.“

15. ožujka. „Danas pokušah prve korake kod Sardinskog poslanika Nigra. Ne nagjoh ga kod kuće. — Niti tajnika Pullige, na kojeg me uputi Lacombe. Otidoh k prvom tajniku, predstavih se; izručim mu 2 egzemplara moga djela. Kaže mi, da dogjem sutra o podne, da ću po svoj prilici naći poslanika.“

„Sam Bog znade, kako mi je pri duši mišlju, kako ću se dočepati audijencije kod cara i Thouvenela. O moja domovino, teško je ropstvo zamijeniti slobodom!“

16. ožujka u Parizu. „Bijah u poslanika Nigre. Uljudan, mlad, vatren čovjek. Ljubezno me primi. Cavour mu pisa o meni; održa dakle riječ! Znak, da podaje neku važnost našem poduzeću. Razložih mu op-

širno politiku rusko-magjarsku. Shvati ju dobro. Kazah mu prvi uzrok, za što dogjoh k njemu: da mi pribavi audienciju kod Napoleona. Pozva me za sutra k sebi u 7 sati, dat će mi pismo na princa Napoleona. Prvi put prozborih javno glede kandidature Čartoriskog Ladislava za kralja Hrvatske in petto. On je katolik, Slavjan, ne bi nikoja vlast bila proti tomu izboru. Savojske kuće principu mnoge bi se države protivile. To i on odobri i priznade. Zahtijeva od mene moju kartu i adresu. Radosno mu je izručih i još veselije otidoh. Nije li sad bila volja božja, da sam bio u Turinu u Cavoura, a Bog ga nadahnuo te me na Nigru uputio. Kako bi ja bio audiencu postigao kod cara? A ovako ću jednim udarom dvije muhe ubiti."

17. ožujka u Parizu. „Danas pun nade uputim se u Sardinsku ambasadu. Nu došav tamo, na moje veliko čudo kaže vratar, da se je poslanik izveo u grad k objedu, ne ostaviv za mene ni pisma ni glasa. Rastužen pošaljem vratara pitati, nije li marquis ostavio što za mene? Odgovor: Ništa."

„Radi tužnog stanja mojih financija morao sam pješke ići k poslaniku. Šetajuć se, zakasnih za nekoliko časaka. Oh, kako je tužno biti zastupnikom naroda bez novaca ostavljen od svih!"

„Sto turobnih misli prodre mi dušu! Valjda se predomislio? Valjda ga je tko odvratio? Bog zna, za što misli uskratiti jučerašnje obećanje. U nesreći sve je crnije od istine."

„Pravo jučer moja supruga kaza priču: „Ne raduj se odviše na kraju je bat nastavljen."

18. ožujka u Parizu. „Jučeranje crne misli stadoše me trapiti. Izgubih svu nadu uspjeha kroz Nigru. Već odlučih u sebi obratiti se isti dan na Sarda Garigiu i Lacombe-a za audienciju kod cara. Megjutim u 10 sati úputim se opet k Nigri, nu s manje nade nego jučer."

„Jučer pri odlasku ostavih moj billet poslaniku, da bi se sjetio obećanja i priredio za danas pismo. No danas mi bijaše žao, misleći, ako je kakova klanfica (Haken Švajcerov), on će me izbjegavati. Nu prevarih se. Od vratara saznadoh, da je poslanik doma. Zapita me za moju adresu, jer je moje ime teško upamtiti. Dadem mu billet. Čekah teško povratak. Napokon eto ga sa pismom u ruci."

„Bacim pogled na adresu, te se razveselih, ko što i Mojsija nad obećanom zemljom."

„O Bože! to pismo je put, koji vodi k obećanoj zemlji slobode za milu moju domovinu. Ah! Sva žalost jučeranja se obrati u radost."

„Pismo na princa Napoleona u mojih je rukuh. O Bože! hvala ti! Zahvalih se na tom daru Stvoritelju u crkvi. Opet jedan mili dan."

„Nastavih djelo za cara Napoleona."

19. ožujka u Parizu. „Prva mi briga bijaše, postignuti audienciju kod princa Napoleona. Kojim putem? Neimadem u koga se posavjetovati. Nu pade mi na um da sam jednom sa Sarda Garigiom bio u „Palais Royalu", u tajništvu Principa. Dakle kroz tajništvo. Tamo nagjem činovnika i upitam za tajnika. Kazah mu uzrok, zašto sam došao. On se ponudi, da će me naputiti. Moram napisati pismo na Principa i zamoliti audienciju. Kaza mi, da odmah to mogu učiniti. Letim kući, napišem pismo, pozovem se na pismo particulier Nigra i na interese cara, zamolim čim skorije riješenje. U 11 sati bijah već s pismom u tajništvu. Obeća mi činovnik sutra ili isti dan riješenje."

„Dobih poslije podne iz Pešte pismo anonimno od Padavića i Bujanovićeve gospoje. Padavić u pismu od dva arka razlaže mi stanje ugarsko-hrvatskih demonstracija proti Austrije. Strašno govori proti vlade, nevjerovano! Nu taj veliki list me rastuži. Demonstracije

Magjara, tako fanatične i tobož bratinske, za stradajuću braću Hrvate radi g l a d a, rinuše mi nož u srce. Lukavo ovo pleme, što mačem nikad ne postiže, takovim bi sredstvom glupane naše Hrvate (najgluplji u politici narod), i u ropstvo sklonuli da ih Bog ne čuva. Nu On, u sveznanosti svojoj, uvidio ružnu nakanu kolovogjah tog poduzeća, te će ih kazniti, jer s nami opako misle. Tužna nam pred svijetom slava. Naš krvni dušmanin sabire darove za nas, koji od glada umiremo, a ja nastojim o samostalnosti naroda moga i mal ne glad za nj trpim. Magjar će to gnjusno opisati u inostranim novinama; kao što i podlost naših ljudi, kòji se magjarski zahvališe. O ubio Bog gnjusne te izdajice! Nu tako mi Boga! rastepsti ću gnjusne namjere vragova naših, i podlost naših, koji za 8 hiljada magjarskih florina slobodu bi prodali, da se danas sutra u historiji piše, da je Hrvat prodao Magjaru svoje poštenje i slobodu za 8000 fl., kao što Slovaci za bijeloga konja. — No iz lista istog razabrah, da Slovaci imadu danas više značaja nego Hrvati. Oni ni na religijoznom polju s Magjarima ne odvjetuju, živili! Padavić sniva i o u n i j i p e r s o n a l n o j s Magjarima. Ovo pismo i moj odgovor na nj služiti će za historični dokumenat."

20. ožujka. „Milka je bolježljiva u krevetu. Vratarica donese mi pismo. Upoznam odmah ruku ruske ambasade i dapače proti običaju je i pečatom poslanstva zapečaćeno. Duša mi se uzbuni, sve ove dane predćutih kakav dogogjaj. Ružica iz kreveta mi kaže, da se boji. Je da li providnosti? Umirim ju. Važan trenutak života, odlučan, veoma djeluje i sluti se odmah. Moja mi duša kaže danas, da je trenutak dobar!"

„Otvorim dakle pismo, u kojem nagjem drugo pisano u Toskanu. Otvoriv upoznam bečku ruku. Ružno pisano; da se teško razabira."

„Čitam i tumačim. Mnogo riječi malo hasni. Poslije

mnogih opazaka glede uvjeta sa mojim mandatarima u pogledu moga djelovanja javlja mi Balabin, da je pisao prvi put za mene, al bezuspješno, pa i drugi put, al ne imade još odgovora. Ne može mi ništa za sigurno kazati. Ja sam slobodan u činima mojima, t. j. odpušten; nu on od svoje strane ne smatra me još sada slobodnim. Daje mi ufanja lukavi Rus!"

„Nu dosta o listu; bit će historični dokumenat. Toliko kažem, da je to volja Providnosti. San od god. 1858. sasvim se ispuni. Ja danas s Rusijom moralno prekinuh. Bog me vidljivo napram ovog nepoštenog naroda oslobodio krivorote. Sav je plan života moga današnjim danom promijenjen!"

„O moj Bože! Jučer dadoh molbu za audienciju kod principa Napoleona, a danas mi Rusija otpovijeda i ujedno me se boji."

„Na večer, kad je moja Milka već legla, pokuca netko na vrata; eto ti mlade vratarice noseć pismo sekretarijata principa Napoleona, kojim mi se odregjuje audiencija za petak 23. ožujka u 2 sata."

Kvaternik pregovara sa princem Napoleonom.

23. ožujka u Parizu. „Danas po zajutraku moleć se u Novom Testamentu Bogu, nagjem mjesto, koje se čudnovato s današnjim danom slaže i s gore rečenim izrazima sudara. U knjizi (pismu) sv. Pavla ap. k Rimljanom, Pogl. I. V. 20. čitah ovo: Invisibilia enim ipsius, a creatura mundi, per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque eius virtus, et divinitas ita ut sint inescusabiles.' Bože! i to upravo danas čitah!"

„U 2 sata po podne uputih se u „Palais Royal". Javim se huissier-u, dadem pismo g. Nigro, te dobijem pristup odmah."

„Princ me primi uljudno. Predstavim se i ponudi mi sjesti. Ja mu stadoh razlagati političko stanje naše napram Rusije, te zamolih ga za audienciju kod cara. S prva hladan, kaza, da on to ne može; nu ja nagjoh slabu stranu, te mu predočim i pokažem iz daleka p r e s t o l j e h r v a t s k o. To djelovaše. Tada si dade potanje stvari razložiti. Ja mu kazah našu krepost, vojnu od 240.000 ljudi. Na to krikne: S i c e l a é t a i t v r a i! Pozvah se na facta g. 1848. — I glede Magjara prozborismo. Kaže, da bi se valjalo složiti A ja njemu, da osim sloge srdaca druga je nemoguće, dapače da bi to bila nesreća za Francusku. Napokon odluči, da mu učinim n o t u vrhu naših stvari i težnja, te u posebnoj audijenciji da mu saopćim. Ja ga pri odlasku opet zamolih za audijenciju kod cara. Obeća. — Pita me za N i g r u. Govorismo o Jelačiću te reče, da je g. 1848. poslao tajnika svoga u Pariz. — Oprostismo se, a ja imadem sad sukno i škare."

„Govorismo i o knjizi mojoj, koju sam poslao kroz Sardu, on potvrdi. Za Sarda reče, da je čovjek, koji lako vjeruje. Razumijem! Dakle je ipak pošten."

24. ožujka u Parizu. „Radih na memorandumu za princa Napoleona o Hrvatskoj.[1] Daj Bože, sretnim usplodio plodom. — Naknadno bilježim, da mi jučer kazao princ, da car radi velikih posala ne bi me mogao primiti."

27. ožujka u Parizu. „Danas važni dan. Spremah se na posjet Magjarima, kad eto ti poslužnika pismom na mene. Otvorim, starac Tommaseo mi piše pismo važna sadržaja. Grof Teleky radi bolesti ode u Montpellier; te da Magjarska, a k o s e H r v a t s k o j t a k o r a č i, privoljuje na potpuno razdijeljenje Hrvatske od Ugarske.

---

[1] Ovo radih nekoliko dana neprestano.

„Bože moj! važna dogogjaja, a još je važnijeg u svojim posljedicama. Danas, kad se spremah k Magjarima, dogje mi to prevažno pismo; a sada, koliku će mi korist donijeti to pismo pred Napoleonom! Koliku li cijenu pred njim za Hrvate! Dvoje iz tog priznanja Magjara nefaljeno slijedi: 1. Da su oni dobro izviještivani iz Ugarske i Hrvatske. 2. Da nisu oni tajno upućeni, da većina Hrvatske jest protiv svakog sjedinjenja s Magjarima osim na temelju alliance, sigurno oni ne bi sada takov predlog činili i otkrili svoju slabost. Ah! Bog dobri brani naš narod! Po mom mnijenju uzrok tog koraka Magjara jest savez Rusije s Austrijom. Bilo što mu drago, oni priznaju svoju krhkoću. Historija se ne da srušiti."

„Na večer u 9 sati vratar mi donese pismo, i to poziv princa Napoleona na audijenciju za petak u 1/23 sata. Oh! znatiželjan sam, kako će se ta veličanstvena drama svršiti? Onaj, koji ju je dosad vodio — vidljivo i svemogućno — k dobru će ju dovesti."

„Tommaseo opet sniva o Dalmaciji. No pravo veli, da će vrijeme sve zapreke izravnati. Otpisati ću mu, ako želi neumrl postati kroz taj hrvatski narod, neka ga ljubi i cijeni. U njem će sam sebe ljubiti i cijeniti."

28. ožujka. „Radih kao jučer na djelu moje i narodne sreće. — Čitah važne vijesti u „Opin. Nation.", imenito razjarenje Engleza na Franceze. „Dayli News" zove ih: Nation barbare. Evo kako vječna pravda dijeli pravdu. Prije tri mjeseca „La Patrie" je nas zvala polubarbarima. Danas najizobraženiji narod krsti zemljake Simon-a barbarima!"

„Isto je tako važno i opisivanje spletkarenja Rusije u Europi i Azijat. Turskoj. Predvigjenje se je moje ispunilo!"

29. ožujka. „Zaključih, pomoću Boga, djelo za princa Napoleona. Razgovarah na večer s milom su-

prugom o Abbéu, s kojim sam putovao do Sens-a, idući lani u Italiju. Ne bi li to bio božji prst za dva slučaja t. j. glede tajne brošure, koja bi se imala dostaviti kroz njega i kroz kardinala arcibiskupa Lyonskoj propagandi i glede religiozne politike, koja se ima tjerati megju Hrvatima kao contra-bilanciranje ruskoj propagandi. Mogao bih valjda kroz kardinala arcibiskupa pariškog dobiti audijenciju kod cara, ako ne bi išlo ovim putem. U svoje vrijeme dade mi taj Abbé svoju billetu i adresu. Nihil fit sine ratione sufficienti! — Dušmane treba jednakim oružjem biti."

30 ožujka. „Pomolio se danas Bogu; čitao u pismu bl. Pavla apost. ka Korinćanom veličanstven izraz: „et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia". Ep. I. cap. I. A u takovim groznim borbama crva proti brdinama nužna je takova božanstvenim duhom nadahnuta utjeha!"

„Sada mogu napisati sastanak s princem Napoleonom. Došao sam u 1/23, no čekao sam, dok red na mene prispije, do četvrt na četiri. Došav k princu, razložim mu razdiobu moga memoranduma, podnešena u ime hrvatskog naroda, te došav na posljednju točku otvoreno mu kazah: Ako bi Franceska htjela zauzeti se za naše stvari, tada mu hrvatski narod nudi prestolje sveukupnog hrvatskog kraljestva. On se na ovu izreku kao naročito u prvi mah ne obazre. Nu kaza mi, da bi bilo nužno s Magjarima se sporazumjeti. Ja tada izvadim pismo iz džepa od Tommasea te mu rekoh o odluci Magjara, da će i na isto odcijepljenje od Hrvatske pristati, ako Hrvati to žele. Zatim izvadim etnografsku kartu, te ga uputim, što je magjarizam napram rumunizmu i slovacizmu za francusku politiku. To je djelovalo. Pita me za Zagreb. To je glavni grad Hrvatske; a Karlovac da mora biti jaka tvrgjava. Ja mu kažem, da je trećeg reda, on bijaše

protivnog mišljenja. Pita me, imade li Magjara na hrvatskoj strani. Pokažem mu baš protivno: da Hrvati daleko zasijecaju u Magjarskoj. Pita me, što mi želimo? Ja kažem: ništa nego moralnu i financijalnu pomoć. — On kaže, da s Austrijom su u dobrim odnosima, zato pitanje hrvatsko ne bi se moglo sada potaknuti. Ja mu kazah, da je upravo to važna strana hrvatskog pitanja i što je dvorez nož. Danas se može potaći isključivo hrvatsko pitanje u Turskoj kao priprava k austrijskom, te onda u zgodan čas na Austriju. — Dopalo mu se, što mu kazah o vrganjima, slici Magjarah. Po dva puta mi kaza kasnije, da će čitati memorandum i onda mi znat kazati odluku. Bijaše mnogo radosniji. Prestolje djeluje! — Pita me, hoću li još koji dan ostati u Parizu, da će mi moći odgovoriti za 5—6 dana. Ja mu kazah, da ću ostati dotle, dok stvar konačno ne riješim. Ja još polaskah njegovoj osobi i ostavim ga. — Evo sada kocka je bačena, što Bog dade i sreća junačka. Još nekoliko dana i vidjet ću. Bože blagoslovi djelo i rasvijetli pamet onim, s kojima radim."

„Kazah mu, samo u onom slučaju, kad on ne bi ħtio prijestolje, da bismo mi izabrali Čartoriskog ml. — To je djelovalo. Tada stade govoriti, da će čitati i onda se izraziti, i to po dva puta. — Do trećega pako Bog pomaže!"

31. ožujka. „Čitah u „Op Naton." važne vijesti iz našega Orienta, imenito da na zahtjev Porte ruski knez Dolgoruki morade otići iz Srbije! Evo guje! kako motaju! Nadalje, da propaganda panslavistična napreduje. (Panslavistična? Srpski magarac pod ruskom firmom), nu da nije se nadati tak skora udara! Daj Bože! Sad samo o vremenu zavisi Bog me dobri i sada pomaže. A što je najvažnije, jest, da je franceski konsul u Biogradu preporučivao Milošu prema sina mu moderaciju, nu da je dobio odgovor de peu de convenance!

Hvala Bogu! dakle i tuđa nesporazumljenje! Bože! bože čuvaj moj narod. — Gledeć na politiku oklije vanja pariškog, to je melem na ranu te vijesti."

„Danas o podne učinih posjet poslaniku sardinskomu g. mark. Nigri, da ga izvijestim o dosadanjim uspjesima pred princem Napoleonom uslijed njegove preporuke. Izvještujući ga o tom, kaže mi, da je bio sa princem te da mu je rekao, neka mu sastavim memoire o našim željama. To me veoma obradova videći, da se već i veliki interesiraju za naše pitanje. Pokazah mu pismo Tommasea o magjarskom priznanju naše samostalnosti. O tom govorasmo podulje. Razložih mu napokon svrhu memoranduma; da nas zapad materijalno pomogne. Italija bi uspjehom našega ustanka silno profitirala za Veneciju. Na to bude uveden jedan gospodin, on se rukova sa mnom, te mi na odlasku kaže, da ga odmah izvijestim o uspjehu audijencije kod princa. Bijaše veoma uljudan, a mogoh pojmiti iz razgovora, da bi se mogli nadati novčanoj potpori od Sardinije. Bože blagoslovi djelo i težake."

1. travnja. „Odpravih našima u Rim pismo, adresirano Rački-u. U pismu razlažem opširno politiku i tajne spletke Rusije sa srbizmom, kojim misli uništiti naš vjerozakon i narodnost. Pozvao ih, neka poduzmu sve mjere, da se uništi nastojanje Rusije. Neka pišu biskupu Strosmayeru, da u duhu hrvastva djeluje u Bosni i po Slavoniji. Spomenuh o Rusiji i Franceskoj. Jedina Franceska mogla bi nam pomoći."

3. travnja. „Dadoh na poštu odgovor Marc. Antoine-u Canini, koredaktoru novina „La Perseveranza". Otvorio sam ciklus članaka za Hrvatsku, za koje me je vatreno molio."

„Radih i danas na djelu za cara Napoleona o hrvatskom pitanju "

6. travnja. „Na veliki petak. Pred podne radih na

djelu za cara Napoleona. Prekrasan topao dan, progjoh s milom suprugom na Champs Elisées ko što i lani, gledajuć pariško gulanje.“

„Vrativši se u grad, pohodismo božje grobove. Pomolim se Stvoritelju, da mi dade na godinu sprovesti sretnije dane u obiteljskoj i moga naroda sreći, da se jednom ta velika borba mog života dovrši. Nadahnuo Bog i Spasitelj moj duše i srca onih, s kojima me je stavio u doticaj!“

„Evo danas je osmi dan, što posjetih princa. Nastala je dvojba u mojoj duši, treba li mi zamoliti audijenciju, ili će mi ju sam naznačiti?“

„Čekati ću do srijede; ne dogje li poziv do tad, zamolit ću sam.“

„O moj Bože! Borba je sad tako začela kao u Rusiji!“

10. travnja. „Danas prikazah pismo princu Napoleonu za audijenciju.“

„Što Bog dade! Ja sam i treći korak poduzeo k riješenju prevažnog djela. Isto tako dovrših pomoćju božjom djelo za cara. Daj Bože na slavu tvoga presvetoga imena i svete vjere naše spas domovini i bolju sreću obitelji mojoj!“

11. travnja. „Danas htjedoh posjetiti Žerebcova. Sretoh ga na stubama; išao je iz doma. Ispriča mi se sav turoban, da je danas njihova Velika srijeda. Oh! licumjerni Rus! Valjda ga za posljedni put vigjeh.“

„Od njega uputim se k Lacombe-u. Nagjem i njega, gdje se otprema na sprovod generalu Dieu. Ipak me povuče silom k sebi. Kazah mu, da sam dobio pismo od Tommasea, gdje mi javlja odluku Magjara ne dirati u naš souverenitet. Na to mi kaza, da je i on čitao o nekakovoj fuziji u „Courier de Dimanche“ i o grofu Bathyaniu, koji je na čelu toga. Nešto mi govorio o legimitetu Austrije i Ugarske, što nisam mogao

razabrati. Nu to znam, da ću stvar Ugarske kao i legitimitet predložiti princu u prvoj audijenciji, prikazat ću stvar opasnom za njegovu dinastiju. Magjari samo kroz tu o p a č i n u legitimiteta mogu opstati, nu načelo narodnosti ih ubija. Za ponedjeljak u 5—6 sati ugovorismo sastanak."

„Idoh za tim kupiti „Courier de Dim." Nagjoh dopis iz U g a r s k e. Iz ojega razabrah, da je hrvatska deputacija bila u Beču i zagrozila se caru, ako do 1. svibnja ne ukine Verzehrungssteuer, da će biti velikih nemira."

„No nagjoh važniji članak pod naslovom. „L' alliance des trois empereurs" podpisan od Greg. Ganesco. Dvije okolnosti me osobito ugodno dirnuše: 1. H r v a t s k a je spomenuta nezavisna od Magjara. 2. Potpis po svoj prilici Romuna. Sutra ću se odmah o tom osvjedočiti i s njim se staviti u dodir glede Rumunja i nas. Mislim da je ovo Rumunj iz toga: jer meće Hrvate i Erdelje zajedno u buni. Ne bi li Bog dao i oni prodičili našu alliancu."

„Danas dobih odgovor od C a n i n i a, koji mi dosta čemera zadaje. Pseto talijansko zahtijeva I s t r u. Savjetuje Kranjce i Korušce ostaviti Njemcima, Dalmaciju nama. Moj je članak publicirao, ali posve preinačen."

„Napokon kasno u večer primih poziv princa Napoleona za petak 13. u $^{3}/_{4}1$ po podne. Čudo, premda sam dao molbenicu tekar u utorak, ipak sam dobio audijenciju mjesto kasnije, ranije nego prvi put."

12. travnja. „Danas prije svega uputih se da potražim Rumunja Gregorija Ganesco u redakciji žurnala „Couriere de Dimanche". Vratarica mi kaza, da je u bureau-u. Nu tu nikoga ne nagjoh. Rekoše mi, da obično dolazi u 11 sati. — Da skratim vrijeme, šetah se po ulicama. Zapazim lijepu crkvu, unidjem, obavim pobožnost pri sv. misi. Izišav iz crkve, iz napisa i oglasa

crkvenih opazim, da je to crkva sv. Eugena, moga patrona."

„Vratim se u rečeni bureau, gdje se je Ganesco već nalazio. Čovjek mlad. Predstavim mu se i kažem uzrok moga dolaska, t. j. da mu najprije zahvalim, što jučer spomenu Hrvatsku nezavisnu od Ugarske; za tim, da ga upitam, je li on Rumunj? Odgovori mi, da je potekao iz Rumunjske, no da je rogjen u Franceskoj. Sad mu stadem tumačiti naravnu alliancu Hrvata i Rumunja proti Magjarima, ako se oni ne bi htjeli zadovoljiti naravskim narodnim megjama."

„On sve to odobri i reče, da su se Magjari ubili postupkom g. 1848., a i sada će se izigrati prenapetim svojim zahtjevima. Tada mi predloži, da odmah napišem jedan članak o Hrvatskoj i to do sutra 10 sati, da navedem gole činjenice. Obećah. — Tada mi priopći neugodnu ponudu, da bi naime uzeo barem 100 predbrojnika na svoj račun, plativši odmah za četvrt godine 900 franaka, pa da će braniti hrvatsku stvar. To je radi interesiranih utemeljitelja žurnala, a ne za drugo. Ja mu ništa ne mogoh obećati, dade mi rok do ponedjelnika. To me je sasvim ozlovoljilo. Odviše je hlepio za novcem. „Iz te melje ne bu kruha!" Nezadovoljan se rastadoh."

„Primih danas broj „Perseveranze", gdje piše o nama; priopćuje moj dopis prilično osakaćen. Svinje talijanske rada bi imati primorsku Istru. — Boga mi ne ćete! dok jedan Hrvat živi. Odgovorit ću poetičkim argumentima!"

13. travnja. „U duši sam se bojao današnjeg dana; sva nagadjanja na dobro radi ranije opredjeljenog sata audijencije bijahu prosta opsjena."

„U jutro rano nešto mi se sirotica Milka potuži, da joj nije dobro. Ostavim ju, da odnesem članak za „Courrier de Dimanche". Vrativ se kući, već na stu-

bama mi gospodična reče, da je Milka bolna. Ah, Bog sam znade, kako mi bijaše pri duši! Sirotica veoma bolna leži. Oh, koliko mi je gorak život, da i nju još bolnu moram gledati! Na zahodu se sirota onesvijestila, a od nikud nikoga! Ah, kako je to grozno! Vrijeme je ružno, pak je i žalost tim veća". — „U $^1/_2$ 1 odvezem se k Princu. Čekah cijelu uru i četvrt. Napokon unigjem. Princ me posjede tik uza se na kanape. Bijaše veoma prijatan, više nego do sada. Htjede reći, da ne može pristati na predlog, a ipak vidjeh, da bi *želio* biti kraljem Hrvata. No, što je? *To je nepouzdanje* u *moju osobnost*. „*Je ne vous connais pas* (ne poznam vas)" reče. „Vi ste lani jedno lijepo djelo izdali (učini mi komplimenat), a drugo ne znam ništa o vama. To je isto, kao da bi koji *legitimac* došao u Englesku i tjerao njihovu stvar". Ja ga upitah odrešito: „Kakovih dokaza želi imati Vaša carska visost, da se osvjedoči? Recite, pa ćete vidjeti moju moć?" Na to on: „Lahko je, kad Košut dogje. Mi znamo, da on bijaše diktator Ugarske, pa mu se vjeruje". Za tim reče, da mu je žao, što ne ćemo sporazuma sa Madžarima. Ja mu razložih, *kako* se želimo sporazumjeti i na kojem temelju. Na to on: „Za što se onda s Magjarima na tom temelju ne sporazumijete?" Rekoh mu za bolesnog Telekia. „A s Košutom?" upita. Naprosto odbih s njime svaki dodir, jer je taj čovjek uzrok sve naše nesreće. Ja mu na to predadem djelo za cara, moleći ga, da ga prouči. No on se hladno držaše, veleći, da car ne ima vremena. No ja mu odvratih, da od toga zavisi *sudbina Napoleonida*. Neka to prouči, i da sam siguran, da će ga proučiti. Na dva tri puta mi reče, da se stavim u sporazum sa *Nigrom* i sa Sardinijom, budué se naše stvari više tiču Italije, koja je s Austrijom u ratu, te da bi nam ona mogla dati novaca. Ja mu otvoreno rekoh, da u Pijemont ne imademo

onoga povjerenja, kao u Francesku. — Veli, da mnogo tražimo; toliko milijona! Ja mu odvratim, da za prvi mah ne tražimo nego samo milijun franaka, što nije baš mnogo, a ostalo au fur et a mesure, kako se već budemo dizali, te da ni Francuskoj ne će uzmanjkati kamata i glavnica. Pri odlasku mu rekoh, da se nadam, da ću još imati sreću biti s njim. A on mi odma ponudi ponedjeljak ili petak. Ići ću i četvrti put k njemu u petak, da vidim, što će biti napokon iz tog petka."

„Iz tog sastanka — ako se ne varam — zaključujem to: da su Napoleonovci zaključili s Nigrom, da bude posrednikom megju Hrvatima i Francuzima. On je odviše lakom na prestolje hrvatsko. Na prvom posjetu Nigri o tom ću se jasno osvjedočiti, a u petak odlučih govoriti po ruski. Te igre mi je odviše. I danas opazih moje djelo u princevoj knjižnici."

14. travnja. „Danas htjedoh odmah posjetiti poslanika Nigru, da štogod saznadem. Došav tamo, komornik mi reče, da je chevalier indisposè; nu ja se ne dam otpremiti, pa ga zamolim da me prijavi i popita, kada bi mogao s njime govoriti? Čekajući više od pol sata, dogje prvi komornik, ispriča poslanika, da mu je liječnik zabranio izlaziti, nu da me moli, da ga za dva tri dana posjetim. Ja mu rekoh, da ću u utorak doći. Čini mi se, da je i ta bolest diplomatična, te da Nigra kani prije govoriti sa princem. Bilo, što mu drago, stvar ide sistematično polahko."

„Danas je izašao moj članak u „Courrier de Dimanche". Cijeli je uvršten. Prvi lijepi čin u javnosti za našu slobodu i nezavisnost od Magjara. Na prvom listu još je ljepša preporuka hrvatske stvari Europi i Francuskoj."

16. travnja. „Učinih danas neugodan posjet redakciji „Courrier du Dimanche" radi zahtjeva, da se pretplatim na 100 primjeraka. Prava je petljanija s nje-

ove strane taj zahtjev. Žalim, što ne mogu ispuniti tu želju. Prokleta takova agitacija, kad čovjek nema novaca za najnužnije, a ipak hoćemo, da jedan narod učinimo suverenim. Ja i opet kažem: „Nisi Dnus aedificaverit domum invanum laborant qui aedificant eam": Nu Bog je s nami proti tolikim vragovima. — Protumačih mu, za što ne mogu za sada toga učiniti. On bijaše na to veoma nezadovoljan. Nu stavimo, da mu dadem odmah 900 fr. za 100 primjeraka na tri mjeseca, što se može time naše pitanje napram Magjarima protiv napadaja žurnala pokrenuti i unaprediti? Ovdje se vidi puki materijalizam i spekulacija. Na koncu bi se bio zadovoljio i sa 10 primjeraka. Pokaza mi jedno pismo Magjara, gdje se tuže proti tendenciji dopisnika iz Zagreba. Pseto madžarsko nešto spominje i o kraljevini sv. Stjepana. Opaka budala! Bilo što mu drago, ja uvidjam veliku važnost, što je „Courr." stao tako pisati. — I to je posljedica vlaške vel. srijede (vidi dogogjaje 11./4. 1860.). Za to velim, da je Bog s nami. — Govoraše mi, da će ga i ministar izv. posala pitati za hrvatsko pitanje."

„Radosno mu odgovorih na ludo pismo Magjara, dokazujuć mu „Filius ante patrem". Tri vijeka cvaše u Europi hrvatska država, uregjena i kršćanska, dok se još Magjari skitahu kao divljaci i pogani po Aziji, služeći tugjim narodima. 102 godine hrvatska kruna uz krunu sv. Stjepana sjaše na glavi narodnog hrvatskog kralja. A kada Hrvati izabraše Arpadoviće za svoje kralje, svojom ih hrvatskom krunom okruniše, a ne magjarskom. Vladali su nad nami kao hrvatski kralji, a ne magjarski."

„Ostavih mu billet. Reče mi, da ga dogjem posjetiti, da ćemo politizirati. Težak je ovo dan moga života!"

„Posjetih na večer Lacombe-a, koji mi predstavi

svoju suprugu, „fainj ženu“. Politizirasmo. Napomene i članak „C o u r r i e r a“, misleći, da sam ja autor. Zatajim. — Zapitam ga, da li pozna nekog Rumunja. On se sjeti jednog rumunjskog diplomate, kojeg je upoznao kod kneza G h i k e. Ugovorismo, da ćemo u srijedu u 1/21 k njemu otići, da mu se vruće zahvalim. Pri odlasku ga upitah za liječnika za moju Milku. Dade mi adresu na svojega. Njegova mi supruga reče, da moram biti velik patriot. Ja joj odgovorim, da je to moralna dužnost svakoga. Na to će ona: Obično su domaći nezahvalni za nastojanje domoljuba. Ja to potvrdim, upozoriv ju na C o l b e r t a u Franceskoj. Mnogo razgovarasmo o Hrvatima.“

17. travnja 1860. „Čitah u „P a t r i e“, da se je nesretni grof S z e c h e n y i u Beču u s t r i j e l i o. Sam Bog znade, kako mi bijaše u srcu, čitajući tu žalosnu vijest. Nu na stranu sa čuvstvima pojedinca čovjeka. Taj dogogjaj ide Hrvatima u prilog. Jedan dušmanin manje. Neki dan čitah, da je kod toga grofa bila premetačina, te da su pronagjeni neki spisi, koji otkrivahu austrijskoj vladi tajne niti velikog madžarskog komplota. Kao munja proleti mi danas mozgom misao: Ili se je Szechenyi ustrijelio od straha pred posljedicama toga otkrića, onda Austrija znade v r e l o i s r e d s t v a magjarskih napora, pa će z a u v i j e k uništiti svaki dalji pokušaj bune, što je grofu uzelo i iskru nade za svoj narod, ili nema komplota, ali je predvidio, da za njegov narod nema više nade u bolju budućnost, pa se je zdvojan ustrijelio. U jednom ili drugom slučaju za nas Hrvate je dobro. Možemo se nadati s a m o s t a l n o s t i. Ako su pak i naši m a g j a r o n i bili upleteni u kakav komplot, oni će sada biti pohvatani, pa te izdajice ne će u buduće priječiti razvitak ideje s a m o s t a l n o s t i. S druge strane uvjerit će se, da Magjar politički umire. te nam više ne će zapredati. Ako pako nisu upleteni,

im bolje, znak je, da nas Magjari prosto ignorišu, i ıas i prava naša i posljedice pokreta god. 1848. — U svakom slučaju bolje za nas: „Mors unius vita alterius". U nekoliko nedjelja Magjari izgubiše dva toli važna muža, kao Joziku i Szechenyi-a. To će ne malo djelovati na potištenje duha u narodu. Oh, krvavo plaća to pleme krvave svoje nekadašnje čine napram nas. Velika je pravda božja! O, da moj narod nikada nikomu krivo ne učini! Neka samo brani neoprovrziva svoja prava, tada će nas i Svemogući štititi."

„Austrija, obzirom na ovaj težak položaj Magjara, mjesto da ih utješi kakovim prividnim djelom, zove Maksimilijana i Schmerlinga u Conseil d'Etat renforcè. To je posljednji udarac, što im ga Austrija zadade. To piše „Patrie" i od toga se za Austriju nada dobru. Ona, koja je toli bijesno branila suverenitet Magjara napram Austriji. Ah, ironija! Magjari lahko klonu duhom, a usljed ovih dogogjaja još će prije klonuti. Za to danas priznaju našu samostalnost od Ugarske. Sad razumijem . . ."

„A sada u ime božje k poslaniku Nigri, da nešto konačno dobra zaključim za svoj narod."

„Iz sunca na kišu! Svi govori, misli, argumentacije i t. d., što pripravih u srcu i pameti za današnji posjet, odoše u vjetar. A zašto? Došav k poslaniku, za nekoliko časaka reče mi poslužnik, neka dogjem un autre jour, buduć je poslanik još indisposè, a da ma pisati au ministre des affaires etrangeres. Razljućen u sebi nad ovom neuljudnosti, zapitam poslužnika, kada bih mogao najpouzdanije doći? A on mi odvrati: u četvrtak ili petak."

„Razjaren odem. Mišljah u sebi: ili mi tim postupkom daje na znanje, da se uzalud trudim k njemu, ili nije još govorio sa princem. Bilo što mu drago, ja ću s tim ljudima početi po ruski."

„Opin. Nation“ šuti kao k...a o Szechenyi-u. Mjesto toga grozi se, osal, s Magjarima, te se pozivlje na Hrvate, jer da će se u slučaju ustanka Magjari na nas uprijeti. Dakle bez nas ipak ništa! — Nu i još nije dosta rečeno. Priznati će prije ili kasnije, da se samo kroz souverenstvo Hrvata može spasiti magjarsko pleme, koje inače propada.“

18. travnja u Parizu. „Opremih se za posjet k Lacombe-u, da s njim posjetim polag dogovora onoga Rumunja. Tom prigodom navratih se k Amyotu, da se popitam, je li kakov odgovor stigao iz Leipziga radi mojih knjiga. On mi odvrati da jest, nu zapleten, da je mnogo poteškoća i t. d. Na to da je on otpisao po drugi put, neka mu kategorički reku: da ili ne, te primjeti, da valjda na sredstva misle, te da s toga još nije odgovora. Obeća izvijestiti me odma, čim stigne odgovor.“

„Prije nego otidoh k generalu Žerebcovu, slučajno zapazih na mapi preustrojenja Europe za g. 18.. da naša Istra pripada Hrvatima, a ne Talijanima. I to ću navesti Canini-u kao znak megjunarodne pravde.“

„Zatim odoh k generalu. Sprema se Rus na put u Englesku. Upita me za novosti. Odgovorih, da ne znam ništa. Na to me njegova supruga upita, nisam li čuo za smrt grofa Szechenyi-a? Mnogo se o tom slučaju razgovarasmo. Žerebcov reče, da je čuo, da ga je Austrija dala ubiti, jer tko bi mu u ludnici dao pištolj? Njegovi prijatelji sigurno ne. Ja odvratih, da se to tek onda može tvrditi, ako on nije ostavio nikakovo vlastoručno pismo za sobom, kojim pred domovinom i Europom opravdava taj čin. Dosta je čin smatran prevažnim. Ja mu rekoh svoje mnijenje“.

„Govorasmo mnogo i o ruskoj politici. On reče: Sad sudbina Franceske zavisi od ruske volje. Ako Rusija hoće, koalicija je odmah gotova. Nu po svoj prilici

ncuska i Rusija su sporazumne u orijentalnom ınju. To pitanje će do skora doći na tapet. Glede pulja je politika ruska priječena dinastičnim intema. Rusija mora upotrebiti Italiju proti Franceskoj, podupirati sjedinjenje. Mislio sam si svoje u sebi, a čas odoh".

„Pošao sam za tim k Lacombe-u. Je li sreća nesreća sa mnom, Rumunj ode u Englesku, te se ji planovi razbiše. Bijah dugo kod Lacombe-a. Proračih mu uz mapu svu hrvatsko-francesku politiku, u savršeno shvaća. Svjetova me, da posjetim Thounela. Zamolih ga, ako sazna za kojeg Rumunja, da javi.

„Napokon bilježim važnu jednu okolnost toga ıa. Za sve tri audijencije kod Princa dao sam pismo ponedjeljak ili utorak, a dobio sam odgovor odmah ıgi dan. Danas sam od 7 do 10 sati mnogo duševno trpio u nadi. Ako ne dogje poziv danas, to je dobar ık. Princ i car još nisu pročitali tajnu zapisku. Ali) ni sutra ne dogje, tad victoria!"

Čime se tješi siromah Kvaternik! Ne vidi, da ga ıdno odbijaju. Samo što toga ne pokazuju. Svaka bav, pa i ona prama otačbini, je slijepa!

Nema nade u Franceskoj.

19. travnja. „Opin. Nat." još šuti o smrti Szeenyi-a. To je znak nesreće Magjara, a ne sreće".

„Odlučio sam danas ne ići poslaniku Nigri. Odlio sam posjet na sutra. Što Bog dade."

„Jučerašnja dva sata (od 7—9 na večer) čekanja, lanašnja četiri (od 10—2), hoće li doći poziv za audiciju k Princu silno me uzrujaše. Radi se o sudbini ga naroda. Koliko god puta je tko pokucao na vrata, lih: eto lista! Poslije četiri po podne mišljah, ne će

biti ništa do večeras — ali eto lista. Na listu crveni pečat, a do sada ne bijaše nikakav. Dakle nešto izvanredno. Strahom otvorim pismo. Supruga sjedijaše uz mene. Čitam list: secretaire particulier javlja mi: budući je Princ très occupè actuellement (previše sada zaposlen), ne može mi dati tražene audiencije. Ružica mi kaza, da sam porumenio, čitajući taj list. Moguće. Od tog lista zavisi sreća ili nesreća moga naroda. Stadoh kombinirati u glavi: ili se taj actuellement proteže na to, da ni Princ ni Car nijesu još pročitali moj memorandum, ili Car još nije odlučio ništa. Onda ću tražiti drugu audiencu. Ako se pako taj actuellement proteže da mi u opće ne misli više dati audijencije?... Da me je mislio prosto odbiti, ne bi me bio pustio čekati do danas, to bi i jučer bio javio."

„Vidjet ću sutra na sastanku sa Nigrom. Razumjet ću iz njegova ponašanja prema meni, kako moram tumačiti današnje pismo. Posavjetovati ću se i s Lacombom. Ako mi ne bi više dao audijencije, mora mi barem vratiti moj rukopis. Za audijenciju ili povratak rukopisa moliti ću danas osam dana Današnji dan je svakako jedan od najvažnijih u mome životu. Bog dobri bdije nad menom, ne bojim se ništa. Preostaje kardinal-arcibiskup pariški."

20. travnja. Evo danas peti petak moje borbe u Franceskoj da prodrem s mojim planima. Ovaj odsjek mojih uspomena moći ću nazvati: „Pet petkov."

„Ovaj dan naopako poče, a voljom božjom dobro dovrši, bolje nego mišljah i očekivah. Po zajutraku eto listonoše s pismom iz Karlovca. List Pepikin pun lamentacija i jada, nesretnih odluka radi raspre s bratom. To nam ogorči jutro. Herceg župnik me pozdravlja i čudi se, što ga zaboravih; Dražića misle preselit. Listak od Cilike je znamenitiji u političkom smislu. To curče, a da i ne znade, razveseli me viješću, da su joj

predbacivali na plesu, da je magjarski obučena, dočim druge djevojke nosahu surke. To će reći: hrvatstvo ne trpi magjarstva."

„Danas odlučih posjetiti poslanika Nigru. Dogjem u 3/4 na 12 u legaciju. Vratarica me uputi, da se vratim okolo jedne ure, jer ministar objeduje. Bog sam znade, kako mi bijaše gorka ta ura čekanja. Sto neugodnih misli probi mi glavu. — Sviranje vojničke muzike, što je prolazila, sjeti me na propetog Isusa riječke crkve sv. Vida, u kojoj sam radi riječkih muka molio, te uz trublju dobre glasove dobivao. Vratim se u 3/4 na 1 sat. Vratarica mi kaza, da se je poslanik izveo: to me kao grom ošine, nu mi kaza, da idem I. tajniku. Ja idem gori. U sobi ne nagjem nikoga. Dogje poslužnik i pitam ga za sekretara. Kaza mi, da je kod ministra, koji će izaći. Dakle je vratarica lagala? Je li po zapovjedi? Ja zamolim poslužnika, da me prijavi ma i ministru. Nu za malo dogje sekretar, koga sam jednom vidio. Ja mu sve otkrijem: o audijencijama kod princa Napoleona, te da želim uspjeh javiti ministru, da znam, na čemu sam. To rekoh odvažno. Ako se ministar necka da me primi, neka mi otprto kaže. Tada mu uz mapu pročitah dio memoirea, sastavljena za ministra, da vidi, ima li izgleda u uspjeh našega ustanka. Potanko mu razložim naše pitanje obzirom na latinsku racu. Dokazah mu, da je u interesu Sardinije financijalno pomoći nas. On me upita, mislimo li i mi Hrvati, da će biti rata ove godine? Ja mu odgovorim, da ne. I on to potvrdi. Nu ja mu kazah: da naš ustanak od 400.000 oružanika protiv Austrije dao bi drugi oblik Europi. Venecija bi se mogla osloboditi. On to odobri. Protumačih, koliko bi nam trebalo za predbježne poslove: jedan milijun franaka, a za izdržat bunu kroz dva, tri mjeseca po 4 milijuna na mjesec. On je opetovano tvrdio, da moram govoriti s ministrom. Ja ga zamolih, da ima do-

brotu javiti mi, kad bi mogao najprilićnije dobiti audijenciju. Ustanovismo, da će mi on pisati. Ostavih mu u tu svrhu moju adresu.“

„Kaza mi tečajem govora, da je Austrija učinila Magjarima koncesija. To me strašno smete. Kazah, da je to najveća nesreća, koja je mogla stići Italiju i Europu u ovo doba. Pozovem se na engleski list „Economist“, koji u tom činu Austrije vidi najveću njezinu silu.“

„On uvaži to moje mnijenje.“

„Sad ću pred Talijanima dokazati, kako će sloboda Magjara učiniti, da Modena i Toscana padnu pod Austriju. Time ću dokazati našu važnost pred Europom.“

„Pri odlasku na onoj zapisci, što mu ostavih, vidi, on olovkom nešto zabilježeno. To Bog htjede tako. Kazah mu, da je to bilješka za proglase, koji bi se u Hrvatsku poslali tajno na Graničare, koje Austrija kani dovesti u Italiju. Dogje jedan gospodin, te mi on u drugoj sobi tiho kaže, da ću o tom morati govoriti sa samim ministrom. Ja mu tada kazah, kako sam lani tečajem rata sa znanjem g. Cavoura sastavio sličnu proklamaciju i kako je povoljno djelovala. To ga veoma ushiti. Ljubezno me otpusti taj čestiti čovjek. Sada da vidim, kako će se ta drama razviti.“

„Teško mi probijahu glavu nove proklete koncesije dane Magjarima. — „Op. Nat.“ ne pisaše o tome dugo. Odlučim se kupiti „Patrie“. Bože moj! ti znadeš sam, kolikim groznim strahom čitah te novine. Svagde mišljah naći podvrženu hrvatsku kraljevinu daljoj vlasti Magjara. Nu Austrija lukavo računaše. — Bog joj plati! — Austrija reducira samo 5 administrativnih namjesništva u jedno; med ovimi 5 administr. nema ni Vojvodine; dakle ona ostaje nezavisna od Magjarske. Živila Austrija! Ako će Serbi biti nezavisni tim većma hrvatska kraljevina 2. Dijela Ugarska, kao i svih

ostalih provincija (dakle nije samo pogača za Magjare), sazvat će se poslije proglašenog općinskog zakona (dakle Austrija drži sukno i škare !) i novoustrojenih varmegjija ; a to je na vrbi svirala. Tim udarom Austrija in ultima analysi misli izigrati Magjare. Jer ako bi oni prećerali svoje zahtjeve na Vojvodinu, Hrvatsku i Erdelj kroz svoju Dijetu zahtijevajući to sdruženje, to će im Austrija znati kroz Dijete ovih zemalja čestito odgovoriti, njihova važnost pred Europom radi tih naroda prestaje, Austrija dobiva sve narodnosti za sebe proti Magjarima. Magjari će biti lagano pobijeni; inostrane vlade će se ustručavati braniti ih proti željama drugih narodnosti, s kojimi će ih Austrija pobiti. — Napokon sve te koncesije učinjene su patentom carskim a ne zakonito."

21. travnja. „Odpravih pismo Starčeviću u Zagreb kao odgovor na njegovo posljednje, pisano mi u Fiorenciju. Gorko mu predbacih ludu politiku Hrvata napram Magjarima; nesmotrenost učinjenu sa izborom Erdődya. Uputih ga na sadržaj austrijske politike napram svojim narodima. — U tom pismu pisah i Mrazoviću glede naše parbe i Gabrieli billet."

23. travnja. „Danas opremih pismo Tommaseu, da mu javim bezuspješnost mojeg djelovanja na ovdašnjem dvoru. Razjasnim mu nepoštenje race latinske napram Slavjana; osvrnuh se na magjarsko pisanje, kako se to pisanje ima tumačiti obzirom na novu političku konstelaciju. — Austrija se kani uprijeti na narodnosti, kroz to će i magjarstvo i druge narodnosti u njihovim aspiracijama uništiti. — Ispovijedih mu cijelo dosadašnje postupanje Nigre i Princa. — Za magjarsku ponudu, kazah mu, da je kasno došla, naročito mu kazah, da ne imadem nikakove nade na uspjeh. Molim ga za savjet u sadanjim okolnostima."

„Bog mi može pomoći. Ah, gorki časi opet počinju za mene!"

„Bijah s Milkicom u crkvi Bogu se pomoliti."

24. travnja u Parizu. „Odlučih danas posjetiti onoga svećenika, s kojim prošle godine putovah iz Pariza u Italiju, koji mi dade svoju adresu, da ga posjetim, kad se vratim iz Italije."

„Dok se svi puti Providnosti ne iscrpe, ništa slučaju ne ću pripisati. Pokušat ću za to i ovo a valjda i jedino, da postignem svrhu života moga. Ne krije li se valjda u tom slučajnom spoznanstvu višnja volja, da tim putem postignem moju sreću i težnje mojeg religiozno-narodno-političkog poduzeća?"

„Jer je neizrečeno važno vrijeme, odredih taj posjet za danas osam dana, za utorak 1. svibnja g. abbeu F o r g u e-u. Valjda će se dotle bud od koje strane štogod razjasniti. Sve je tmasto i zastrto na političkom obzorju."

„To su za mene turobni dani, koje samo ponešto tješi vijest i pretjeranosti koncesija Magjarima."

„Talijanski podli zastupnik Nigra, da se ne bi Francezima zamjerio, niti ne će da me pred sebe pozove. Pa taj podljak nešto sniva o veličini i budućnosti talijanskoj!"

„Evala! da vidimo konačno riješenje te velike drame. Doć će vrijeme, kad bi nas rado gledali — no ćemo tad mi, svojoj roli barbara shodno odgovoriti. Na kraju je bat nasagjen!"

27. travnja u Parizu. „Sad su za mene pravi dani d e s o l a t i o n i s J e r u s a l e m. Danas sastavih i uredih pismo na princa Napoleona, da mi vrati rukopis. Preveo sam mu nekoliko niti kroz nos. Vidjet ću dakle kakovim će se načinom riješiti ovaj korak. Ako ga stvar dirne, dat će mi audienciju, ako je rukopis dao Caru, doći će u smetnju, a važno bi bilo i to za mene. Javih mu lopovsku t. j. političku bolest N i g r e, koji se ustručava da me primi. Sutra božjom pomoću odnijet ću pismo u Palais-Royal. Znati ću konačno, na čemu sam."

28. travnja u Parizu. „Odnesoh u 11 sati pismo ıčer sastavljeno za princa Napoleona, zahtijevajuć od jega moj rukopis i javljam mu postupak Nigre. — ı sam mislio da je svojim ljudima dao nalog, da ne priıaju mojih pisama, nu u tom se prevarih; ali je takav alog skoro nemoguć, akoprem volja valjda ne bi falila."

„Ne nadam se ničemu; no sam znatiželjan kako će dgovoriti. — Ako zadnji refus nije bio prosto zabaenje stvari naše nego samo temporiziranje, vidit e se. Bez kiše ponesoh pismo u Palais-Royal, čim ja z dvora, udri kiša na mene, te me prati do kuće, a :atim odmah prestane, zadnji put sunce sinu, kad tupih iz Napoleonova dvora, pa zlo stvar ispane, da ʼidimo, što će kiša donijeti."

„Čitah danas vijest da je Hübner, Austrijski polanik u Parizu, došao u Beč. Prokleta vijest! Bog zna, :akove će posljedice donijeti za sobom. Isto tako naazim se još uvijek pod utiskom vijesti samoubojstva Ministra Bruka."

29. travnja u Parizu. Začeh raditi na listu „Opinion Nationale", da protestiram na infamne ḷlanke o našem jarmu, što ga zagovara i opravdava na korist Magjara."

30. travnja u Parizu. „Bijah s Milkom potražiti stan svećenika i popitati se, da li još tamo stanuje i je li kod kuće. — Nagjem udaljenu ulicu Charlot kuće br. 9. te mi vratar kaza, da je kod kuće na II. podu te sutra oko 10 sati da ga mogu naći."

„Evala! Što Bog dade i sveta njegova volja!"

Kvaternik ne zdvaja. Traži nove puteve.

1. svibanj. „Opet jedan ružan dan moga života. Danas med 8. i 9. urom u jutro, donese mi poslužnik pismo, koje po veličini poznadoh, iz daleka da je pismo princa Napoleona. Kao što suprugu moju, tako i mene

pri srcu zazebe. — Primim ga te otvorim. U njemu nikakvo pismo, samo moj zahtijevani rukopis. Svinja franceska! Dakle tako neuljudnim načinom prekine iskrenu ponudu, da niti kroz notu tajnika mi ne vrati, nego na prosto poštom i bez dopisa. Je li Car to čitao ili nije? To Bog znade. — Svakako obzirom na četiri dana vremena rek bi da si prepisaše notu. Utorak začeh, utorak završih ovo poduzeće s tim glupanom, zaslijepljenim od Magjara valjda ponudom njihove krune; no ne vidi je on na svojoj glavi, tako mi glave moje! Zabaci hrvatsku, malenu; ali nikada ne će vidjeti tobož! veliku. Moguće da i radi toga ne govori on Caru. Poboja se da tako jasni razlozi protiv Magjara ne bi mu škodilo. — Megjutim bilo što mu drago, ja se ne smatram još pobijenim. — Daleko do toga. Istina će i pravda božja i za me i za moj narod pobijediti. Borba tekar počinje. — Strašni su to trenuci!"

„Što za današnji dan odlučih, to poduzimljem. Kad razum glupih ne dosegne, doseći će sveta vjera."

„Danas oko 10 sati uputih se po lijepu vremenu k abbe-u Forgue. U Crkvi se Bogu pomolim da blagoslovi moje poduzeće. Mors unius vita alterius pomislim u sebi. — Nagjem svećenika kod kuće. Bijaše na altani, kad stupim u sobu: Mišljah: neće me upoznati, nu prevarih se. Radosno me odmah pozdravi i upitam ga, nije li zaboravio?

„On: Nijesam, dapače sam više puta na vas mislio.

„Ja mu na to odvratim: Ono malo riječih što zajedno prozborismo, za misaona čovjeka odviše je važno a da bi ih svećenik mogao zaboravit. Radi se o ruskim spletkam o nametanju pravoslavlja proti nam i katolicizmu."

„Sjednemo. Ja mu tad otvoreno kažem, da sam došao k njemu, da pred njim učinim političku ispovjed. Tad mu iskazah sve svoje korake učinjene od lanjske go-

dine do (danas) u Franceskoj i napomenuh Sarda Garrigi, za kojeg reče da ga dobro poznade, ali da mu se nije moći povjeriti. — Razložih mu svu našu stvar sa religijoznog vida, tada njega molim za pomoć, kad stvar ne ide političkim putem. Imenito: otkrih mu sve glede tajne ruske knjige. Rekoh, da bi želio kroz njega pronaći put do kardinala arci-biskupa da mi pribavi audijenciju kod Cara, da mogu moju politiku pred njim razviti. Nije moguće, da ne bi uvidio važnost hrvatske politike za francesku i uvidio rusku zavjeru. Kazah mu, kako Magjari tjeraju protestantizam. Ako dogjemo pod nje, ubili bi svu našu vjerozakonsku djelatnost. Zatim ga zamolih, da mi priskrbi mogućnost da dogjem do načelnika Propagande Lyonske. Ja bi istoj moju knjigu uz nagradu mogao ustupiti, te tim novcima pomožen djelovao bih i uzdržavao našu narodnost do konačnog riješenja stvari. — On mi obeća u svemu ići na ruku. Zamolih ga za tajnu, što on pojmi. Izručih mu moju knjigu, koju blagodarnošću primi. Ostavih mu adresu. Pozove me da dogjem k njemu uvijek od 1—3 po podne. Ustanovismo, da ću mu donijeti prije svega tajnu notu koju dadoh Napoleonu."

„Oprostim se sa tim čestitim čovjekom, kojega je providnost valjda izabrala, da bude posrednikom velikih dogogjaja u povjesti crkve i čovječanstva. Tko pozna tajne božanstva?"

„Sanje moje u St. Petroburgu valjda se ispunjuju. — Sjena oca moga vrši svoj čin. — Ele da vidim razvitak i tog čina Providnosti."

*

Sirota Eugen! Neuspjesi su gotovo mozgom okrenuli. Ne vidi, da je sam u velikom svijetu. Ne vidi, da ljudi računaju na aktuelnu probit, da računaju sa stalnom korišću. Tko će se obazrijeti na jednu sirotu bez naslova, ta i advokaturu mu oteše, bez novaca, bez

oslona ma gdje. Sam samcat u svijetu, izbjegavan od mogućnika, tjeran od palača kao dosadna sekatura. Teleky je grof, Kossuth je diktator Ugarske. Oba imadu i novaca i narod za sobom. A Kvaternik koga ima? O moj narod mrtvim snom spava! Diviti se je Eugenovoj ustrajnosti.

*

2. svibnja u Parizu. „Nagovorom mile supruge moje, i premda nisam imao nikakove želje i volje, uputim se ipak posjetiti engleskog agenta, na kojeg me naputi prije godinu dana grof Greppi, i kojeg zanemarih. Nagjem brzo kuću, na koju bijah zaboravio, broj dvanaest. Nagjoh moga čovjeka doma. On me odmah i prepozna te se uljudno sastasmo. Ja mu stanem potanko razlagati moje postupanje kod ovdj. dvora za hrvatsko pitanje i kako bezuspješno se mučih krivnjom Magjara. (Na vijest, da su Magjari izabrali mlad. Napoleona za kralja, ružno se o njemu izrazi.) Razvih mu potanko politiku francesku s Magjarskom, s kojom misli Car, videć kako rastu simpatije za Engleze megju Talijanima, ustanoviti u Magjarskoj svoju kraljevinu i držati Talijane megju dvije vatre, Francusku i Magjarsku, da ih prisili, da onako plešu, kako će on svirati. To pojmiše. Za to hoće da nam nametnu magjarski jaram. Preko Hrvatske Magjari bi došli na Jadransko more k Italiji."

„On mišljaše, da bi Hrvati morali početi z a j e d n i č k i s Magjarima."

„Ja odvratih, da ne i kazah za što: Rusija bi odmah napunila Magjarsku svojimi četami. — Poslije našega ustanka i nekojih uspjeha, pomogli bismo im. Pokazah mu na mapi položaj granice podravsko-podunavske. Razvijajuć politiku hrvatsko-magjarsku pokazah mu moj članak u „Risorgimento" o Magjarima i Slavjanima. Zamoli me, ako mu ga mogu ostaviti (za nj ga i donesoh). Kaza mi, da je napisao članak od dva stupca

a „Morning Post“; jesam li ga i ja čitao? Brige su ne, jer znam dobro engleski! Knjigu je poslao u Turin ednome gospodinu, vrag mu znao za englesko ime. Čitah mu pismo Tommasea o ponudi Magjara — i to ;a dirnu. Zatim me pita o našoj Krajini i njezinu luhu. Kazah mu anegdotu o razoružanju i carskom •alu. To ga veoma zanima; od tad se stade jače zanimati za naše stvari. Nadam se, da sam ga sasvim ıputio.“

„Kaza mi pri odlasku, neka dogjem bientôt. A ja nu zahvalim na tom rekavši, da ću ostati u Parizu amo do konca svibnja. Sprovodi me do vrati. — Go'orit ću mu dojdući put za engleski pašuš. — Smiluj e, Bože moj! meni, supruzi i narodu mome i blagolovi poduzeće moje. Duša mi kaže, da ću sretno nad'ladati, ko što mi kazaše, da ne ću kod Napoleona.“

4. svibnja. „Danas, jučer i prekjučer radih na pre'ažnom djelu hrvatskog pitanja obzirom na En;lesku, preradivši djelo, podnešeno princu Napoleonu. Vije mi sigurno ni na kraj pameti bilo, da ću ikada akovo djelo i u tu svrhu poduzimati. Do tri puta Bog pomaže! Djelo za Rusiju lani učinjeno, ne nagje •dziva u umu i srcu Rusa; isto to djelo ne primi ni :atolička Franceska, ako ga valjda i ne prezire. Evo, lakle, pokucat ću i na treća — ni slavjanska ni katoička — vrata, ne bi li dobri Bog dao, da se protestant auzme za katoličku stvar. Božje bi čudo bilo tim veće. Da vidimo i taj posljednji pokušaj“.

„Danas, dovršiv taj važni posao, pitao sam se: la li će nastojanje slaba crva u kutu zabitne sobice u Parizu, gdje se križaju djela svemožnika ove zemlje, ıadvladati griješna djela silnika, koji raspolažu s milijunima vojska i milijardama novca? (Ponoć bije u ovaj ıip!) Ako me slutnja ne prevari, te ako je to volja Božja, tada ću znati, podućen i materijalnim razlozima,

bistro cijeniti velikog Boga, i njemu se u prahu i poniznosti klanjati. Ja sam od moje strane sve učinio, što bijaše moguće čovjeku poduzeti, da spasim moj hrvatski rod. A sada da vidimo, što će donijeti novi dan!"

5. svibnja u Parizu. „Danas u jutro otigjoh s djelom za Englesku napisanim, k Englezu. Nu taj je sa suprugom već u jutro nekamo otišao. Vraćajući se s Milkom, svratismo se na Place Vendôme i doznasmo, da je danas godišnjica smrti Napoleona I. te da je u Hotel des Invalides crkvena parada. Otigjosmo tamo, gdje smo imali prigodu viditi ostanke velike negdašnje vojske franceske u ondašnjoj uniformi. Zaista ganutljiv prizor viditi stari vijek u uniformama i u ljudima. Ako se zbiše tolike promjene u 50 godina, Bože, što će biti za koju hiljadu! U crkvi vidismo otete barjake, pod kojima je mnogi Hrvat zakrvavio."

„Poslije podne odem s pismom i člankom k mome svećeniku. Sve mu potanko razložih glede mladoga Napoleona. Kaza mi, da je čovjek od „Siecle" i „Opinion Nationale" beznačajan."

„Govorismo tada o knjizi. — On mi kaza, da je već sondirao terrain. Da Lyonska propaganda ovisi od Rima, tamo račune polaže i da ne raspolaže sa većom svotom od 100.000 fr., dočim moje poduzeće zahtijeva više milijuna. Ja mu kazah, da ja samo knjigu hoću prodati uz priličnu nagradu, čime bi tad i sebe i svoje nastojanje pomogao. Rad sam pronaći put k svrsi. Razložih mu, kako ta knjiga sadržaje tajnu politiku, koju bi morala slijediti Franceska. Za to se bojim to Talijanima odati na štetu Francezah, — nu da ću ispustiti, što bi danas sutra moglo Franceskoj nauditi. Dao sam mu 12—15 dana vremena, da što učini i pročita. Tad mi on reče, da će do tada moći znati za rezultat. Ostavim ga u tim razgovorima."

6. svibnja u Parizu. „Danas bijah opet gdje i jučer.

ǐagjoh ga doma. Bijaše zanešen. Izručim mu djelo razoživ u kratko, da sam dobio važno pismo. Zamoli me ıljudno, da dogjem poslije podne u 4 sata.“

„Danas prije te vizite dobih od moga Starčevića ›ismo. To me pismo i opet rastuži. I ako poznato bez:ašće mog naroda kvari sve moje plane, vidim da dobri Bog bdije nad nami, pa te iste zločine okreće na lobro, a da te živine ne znadu zašto je to dobro. Dakle Magjari nas moralno pobijediše, gore nego u ka:ovoj poraznoj bici na polju. Nu jer dušman Magjar ıepošteno radi, nepoštena će mu biti i svrha. Doznadoh z toga pisma, da je i grof Auersperg med hrvatskim ıristokratima htio igrati zabranjeni im komad; to je noralno združenje cijeloga hrvatskog plemena. Mislim la će vlada ovo prijateljstvo s Magjarima znati na našu ;reću rastepsti koncesijam. Svuda se nose narodne surke, ıarodni se komadi u Varaždinu predstavljaju itd. To će ›odići, a ne će ubiti u narodu ponos usprkos Magjara. Riječju: vlada će se ustručavati tada nas staviti pod Magjare, to bi ju ubilo u Napoleonovoj dobi. Da vidimo.“

„Bio sam po podne kod Engleza. Bijaše hladan. Rek bi da je zaposlen. Saznadoh iz njegovih riječi, da e obaviješten o knjizi i o Cavouru i o Princu. Dobro la mu odmah otkrih stvar, može uviditi, da bijah skren. Kaza mi, ako se s Magjarima sporazumimo, la će biti pomoći. A kako? Na to ne znade odgovoriti. Rekoh mu, neka pročita pismo, te će drukčije suditi. Sad vidim, da ga je morao Nigra pripraviti proti meni. Ali neka! Kaza mi, da ga posjetim prije odlaska. Dadoh mu 10 dana da pročita djelo. Megjutim se kasnije promislim, ići ću i prije uzeti natrag svoj rukopis te prosto prekinuti s lopovima. Brbljaše mnogo bez repa i glave › Englezkoj politici. Nezadovoljan ga ostavih. Po svoj prilici, ako se s Magjarima ne sporazumijemo ni iz toga ıe će biti ništa.“

7. svibnja u Parizu. „Počeh raditi na pismu za „Perseveranzu", da pokrijem i išaram sramotu i golotu našeg naroda, da ne bude barem tako odurna."

8. svibnja u Parizu. „Danas opravih članak za „Perseveranzu". Opisah naš narodni pokret, skinuvši s njega sve magjarofilstvo. Zaključih nešto o namjerama Austrije, koja bi se imala osloniti na narodnosti, da se održi. Polag tog plana imala bi se Austrija razdijeliti na rase. Austriju bi moralo sačinjavati 7 grupa te toliko glavnih kraljevina. Obećah mu svoje mnijenje glede te kombinacije u budućem listu razložiti."

„Pisah mu i osobno list glede Istre, gdje ga pošteno korim, njega i njegovu nepoštenu politiku napram nas."

10. svibnja u Parizu. „Danas s mojom Milkom bijah u glasovitog liječnika Rayera. Daj Bože! u dobro zdravlje. Dao sam mu 20 franaka; a lijek stoji 15 franaka."

12. svibnja u Parizu. „Začeh danas raditi na najvažnijem bez dvojbe djelu u životu mome, t. j. izvadak točaka tajne ruske knjige za propagandu."

13. svibnja u Parizu. „Danas u jutro primih knjigu od Rimljana kao odgovor na moje pismo od 1. travnja 1860. Iz nje sam razabrao: da Mlinarić i Rački odlaze u Hrvatsku, gdje će ostati do konca rujna t. g. U pismu se govori o Srbežima u mome smislu. Nu na nekoje ću mu odgovoriti, jer ne odobravam. Ne znam obzirom na tajnu knjigu, bi li im bilo drago ili ne, što ih neću zateći u Rimu."

14. svibnja u Parizu. „Primih pismo od Tommasea iz Fiorence. Odgovara na moje, kojim mu javih bezuspješnost mojih napora. Koncetrira se odgovor u doista iskusnoj političkoj mudrosti. „Ma non essere ascoltati è meglio che delusi e traditi". — Ne naći odziva bolje je, nego trpjeti razočaranje i izdajstvo.

Istina je; ali historija!? Slabo me razumio, gdje me moli, da odustanem od misli „osvete“ nad narodima. O, vara se; jedan čovjek je ništa; a narodi se megjusobno najbolje osvećuju a da i ne znaju. — A da Hrvatska šuti, laž je; šuti zloba europejska o njoj i njezinu pokretu; a i bila bi prokleto luda, kad bi se micala uz tako infamne namjere Europe. Da dogješ pod jaram, ne treba heroizma. Magjarski jaram, što nam ga hoće nametnuti, ne znam hoće li dobro doći Italiji i Franceskoj. Ako Bog hoće koga kazniti, smuti ga. Mihi vindicta, ego retribuam, dicit Dominus!“

15. svibnja u Parizu. „Danas bijah u Engleza Noyce Brouwne. Uzeh natrag moje djelo, za koje kaza taj mudrijaš, da je odviše dugo. Jest, dugo je za onoga, koji ne će da čita. Reče mi, da je nešto pročitao. Laže, pseto. Ili je sve pročitao te zajedno i prepisao, ili ništa. Za Magjare mi kaza, da se naravnamo. Kažem mu: bojim se, da će nas Austrija izravnati. On tvrdi da ne će. Ja mu na to: Mi bolje poznamo našu stvar nego ovi mudrijaši. Reče mi, da mu pišem, da će dati u „Morning Post“ štampati. Ja rekoh u sebi da me .... on i njegov „Morning Post“. Pseta su svi Francezi i Englezi. Ali neka: Notre parti est pris. Glede Garibaldieve provale u Siciliju kazah, da se je na nesreću svih narodnosti prenaglio. Naglo je, reče on, ali uspjeh pokaza, da je pogodio. Na odlasku mu kazah, da će se sjetiti mojih riječi.“

„Od njega otigjoh se oprostiti s Lacombe-om. Ispričam mu bezuspješnost moga rada i nepošteno istupanje Napoleona i Nigre napram meni. Neugodno ga to dirnu. Politizirasmo o Siciliji i Garibaldiu. On se izrazi o Garibaldiu pogodno. To je Englesko maslo, reče. Anglija će imati u Siciliji kraj za ravitailler (opskrbiti) svoje lagje u budućoj borbi proti Franceske. Glede Njemačke mu kazah, kako će se

razdijeliti u dvije hegemonije: Austriju i Prusku. To će biti dva politička i religiozna tabora — katolici i protestanti — prve će zahtijevati Austrija, druge Pruska. Rusija će tad pristati ili uz jednu ili uz drugu te tako prevagnuti u sudbini Europe. Imat će uza se sva slovjenska plemena, tako grdno odbivena od zapada. Njemačko i latinsko pleme bit će samo po sebi razdijeljeno, dočim slavjansko bit će i nehotice spojeno. Rusija i Anglija uživati će isključiv i neograničen upliv nad nijemstvom i latinstvom."

„Glede Austrije i Magjarstva kaza mi, da je govorio ovih dana sa Thiers-om. Ovaj mu reče, ako se Austrija baci u naručaj svojim narodnostima, bit će jača nego ikada. I moje je to mnijenje! Poljubismo se. Zamoli me, da mu pišem."

„Čitah danas u „Journal des Deb." oštru kritiku djela budale E. About, „Nouvelle carte"."

„Utorak sam počeo, utorak dovršio moj rad za spas Hrvatske. Sve bezuspješno. Sada neka dobri Bog pomogne."

18. svibnja u Parizu. „Dovrših knjigu za rimsku propagandu. Bijah u svećenika. On ništa ne obavi. Vidljivo je, da moram ići u Rim. Tako bijaše božja volja. O odnošaju ovdašnjega arcibiskupa-kardinala naprama caru izrazi svoje mnijenje: podlost. Da sam prije znao, što danas doznadoh, ne bih bio uznemirivao toga svećenika. Ovdje u Parizu moja rola posve izigrana. Što imadoh učiniti, učinih. Sada idem na kocku života. Ne kao da je neizvjesno nego samo na ono, što je već božjom providnosti odlučeno da bude. Bog blagoslovi moje sveto nastojanje. Imade tajna u naravi, imade i većih u osobama."

21. svibnja u Parizu. „Danas je važan dan moga života. U pismu, koje sam kao odgovor, na njegovo od 15. Marta t. g. poslao kroz Grota Balabinu priklopio

am i molbenicu na generalnog guvernera petrogradskoga, la me riješi ruskoga podaništva i prisege. O tome la me izvijeste službeno i vrate mi moje dokumente, :oji se nalaze u Moskvi."

„U privatnom pismu napominjem Balabinu p o-nirenje Hrvata i Magjara kao najveći udarac, koji nogaše stignuti politiku rusku na jugu. Spomenuh moje iječi i savjete prije polaska u Paris, kako je Rusija nogla malom novčanom žrtvom predobiti hrvatski narod, sobito Graničare. Rusija je to prezrela, ali nisu Majari, koji s novcima iz inostranstva urediše to pomirenje."

„Isto to kazah i De Grotu, što ga je, rek bi, osnulo. Sad da vidim posljedicu tog važnog koraka, ekat ću do 1. Julija odluku iz Petrograda, a ne dogje do tada, učinit ću i bez toga."

„Htjedoh posjetiti Žerebcova. Ne bijaše ga kod uće, doći će u srijedu."

Zadnji pokušaj u inozemstvu. Kvaternik ide u Rim.

2. lipnja. „Žalosnim srcem otrgnuh se od mile noje supruge, uputiv se u Rim u najodlučnijem koaku života moga, naime, da predadem Rimu moje tajno jelo. Pun svakakvih slutnja ostavih moju suprugu."

3. lipnja. „Danas u 6 satih u jutro krenusmo iz ienfa. — Kupih „Patrie", iz koje doznadoh, da je u 'alermu sklopljeno primirje med Garibaldovcima i Kraievčanima na 3 dana. Srce mi od radosti zaigra na tu ijest i duh moj vidi, da su tu diplomatski prsti, te da e se to primirje zaključiti mirom. Bog štiti Hrvate! 'objeda talijanska u njihovu ne časnom smislu značilo i ropstvo i političku smrt milijuna Hrvata."

„Vozio sam se s jednim obrazovanim trgovcem jonskim, koji potvrdi, što sam jučer čitao."

„Čitao sam u „Patrie“ još jednu važnu vijest, da je austrijski car otvorio govorom sjednicu d r ž a v. vi- j e ć a. Tom prigodom reče, da ne će jednu krunovinu na štetu drugih „b e v o r t h e i l e n.“

5. lipnja u Livornu. „U 7 sati sretno prispjeh. Parobroda nikakvog za Civitavechiu, odlučih se voziti kroz Fiorencu.“

„Prispjeh u 3 sata po podne u Fiorencu. Uzeh kartu za diležancu u Rim, pa odoh potražiti Tommasea.“

„Porazgovorih se s njime nešto o novostima, nešto o našim stvarima, oprovrgnuo neka iz posljednjeg pisma njegova pisana mi u Pariz. Za čudo! on sa Garibaldijevim ludovanjem bijaše zadovoljan!“

„Vidjeh i D o n a t i e v c e, koji su „in dulci jubilo“ radi talijanskih uspjeha. Nu ja pomislih: Na kraju je bat nasagjen. Ostavim sve to pomućeno pleme.“

6. lipnja. „U jutro u $^{1}/_{4}$6 otputovah iz Fiorence željeznicom do S i e n e.“

„O podne krenemo iz ovog ugodnog meni već poznatog grada. Vozih se u prostranom brzovozu sa nekim gospodinom iz F o r t e R a d i c o f a n i, meni dobro poznate tačke.“

„M o n t e A m i a t a zove se visoko brdo, s kojeg je prekrasan vidik na svu Toskanu do Livorna i Lucca, apeninskih Alapa sve do papinske i napuljske megje, pa do A b r u z z a.“

7. lipnja. „Vrlo rano prispjesmo u Acquapendente. Na putu mi se dogodi čudnovati dogogjaj. Conducteur S t a d e r i n o izruči mi neko tajno pismo, da ga čuvam te da mu ga povratim tekar u Rimu.“

„Sto misli probije mi srce. Ovo pismo moraše biti od prevelike važnosti. Političke tajne tugjih nisu svete. Pomislih: Bog zna, kakove tajne nosim na sebi, duša mi ne dade mira. — Sam sam sjedio u kočiji. — Pismo bez adrese i pečata — samo pritisnuto s komadom voska.“

„Probijem i onako probit pečat. Otvorim pismo, a u njem se nalažaše drugo takogjer bez adrese i pečata. Pozvani pozvanomu za Boga preporučuje to pismo najskrovitije izručiti znanoj osobi. Ništa drugo ne sadržava, nego da je Garibaldi našao u Palermu silu novaca.“

„Htjedoh znati, što to drugo pismo sadrži: no ne htjede Bog — jer conducteur valjda sumnjajući dogje k meni sjediti. U Rimu mu dadem pismo, koje će ostati vječna tajna.“

8. lipnja u Rimu „Evo me dakle u tom svetom kršćanskom gradu, gdje mi je srce k Bogu dignuto. Ova svetinja dirne u dušu kršćanina katolika a i svakog kršćanina. — Evo me u tom gradu, kamo me božja ruka sretno dovede poslije tolikih pokušaja! Neka se vrši volja božja.“

„Napisah mojoj Milki preljubljeno pismo. Odnesem ga na poštu Tu stojeć pred prozorom i čekajući, dok me činovnik otpravi, evo ti dva svećenika. Oni se med sobom razgovaraju, a ja čujem ime R a č k i te pogledam na pismo, okrenuto na moju stranu, vidim adresu F r a n j e, te ja latinski nagovorim dva nepoznata popa. Jedan me odmah prepoznade i ja tad njega. Bijaše to naš kanonik pažanin Don Jure Benzia. Rukovasmo se i poljubismo se. I ako ne kanih otići u naš kolegij, moradoh promijeniti osnovu te obećah drugi dan posjetiti naše.“

„Radih kod kuće na sastavku i prepisu izvatka iz knjige za kardinala. Ogledah se po gradu. Sve je u njemu mirno, a Talijani galame o neredima.“

9. lipnja u Rimu. „Dogotovih noćas pismo za kardinala. Popitah se za propagandu. Čujem da grofa Ovčarevića nije u Rimu, da je u Dubrovniku. Dakle nikoga, na koga bi se u toli važnom poslu mogao obratiti! Prepušten sam sebi i dobromu Bogu. U 1 sat idem ka kardinalu. Bijaše sjednica Propagande. Rekoše mi, da se vratim na 8 sati na večer.“

„Popodne posjetih naš mili hrvatski kolegij. Don Jure me lijepo primi. — Mnogo i mnogo se razgovarasmo, a ja mu ni riječce ne kazah o mojim namjerama ovdje u Rimu. Dade mi hrvatske novine, koje vidih poslije toliko godina prvi put. Dogovorismo se, da ću se drugi put povratiti. U 8 sati odem ka kardinalu. Čekah ga četvrt sata. Tad prispije. Toliko je u vanjštini jednostavan taj svećenik, da ne bi nikad rekao da je kardinal. Sjednemo te mu ja iz daleka ispripovjedim sve moje nevolje, dok ne dogjem na djelo. On tad odma stane čitati tri arka, i dočita. Čitajući ga mnoge stvari poricaše, za mnoge priznade, veleći, da je već o tom svemu čuo kroz nekog austr. generala, koji bijaše u Jeruzolimu."

„Kruna svega bijaše, da rimski dvor, jer nema novaca, ne može nikako djelo kupiti, i ako ja nisam o svoti rekao ni riječi. On me uputi na Bacha, austrijskog ministra. Htjede mi dati preporučeno pismo, no ja mu zahvalih. Bijah dva sata u njega, dok nas prispjeli gosti ne razdijeliše. Kakovim ga srcem ostavih, to sam Bog znade! Već kasno noćju dogjoh kući, misleći na kardinalov savjet, da idem k Bachu. Što bi učinio ?"

10. lipnja u Rimu. „Danas odlučih pomoliti se na grobu sv. apostola Petra i Pavla, da bi zaštitom i molbom tih svetih po Bogu nadahnut doznao, što imam sada raditi."

„Poslije podne odlučih posjetiti kanonika Don Juru, da saznam štogod o Bachu radi mog ravnanja. Ovako s njime u razgovoru, eto ti Don Marka. Nakon što smo pregledali knjižnicu i ostala, vratili smo se u sobu Don Jurja. Svrnemo govorom i na politiku. Don Marko kaže najnovije vijesti, t. j. odluku neapolit. kralja Siciliju ustupiti Rusiji, ako ne bude poslije razbojničke navale Garibaldijeve od nikuda zaštićena."

„Tom prigodom dogjemo na Rim i na papinske odnošaje. Iskrenim osvjedočenjem govoraše taj čovjek, da će se stvar za papu dobro riješiti. Tada nam kaza dva proročanstva, iz kojih je on to zaključivao. Jedno francesko (za koje doznah lani od Lacombea, da je historički prikazano), a drugo jednog kardinala, koji je lani umro. Osobito ovo posljednje je na mene djelovalo. Jer u njem megju ostalim imade: da će car austrijski čudnovatim nekim činom poduprt poći svetu zemlju osloboditi. — Kada to Don Marko pripovijedaše, baš me srsi hvatahu, tako ta pripovijest zasijecaše u svu tajnu, radi koje se nalazim u Rimu."

„Molitva dakle na grobu sv. apostola ne bijaše badava. S toga uslijed te pripovijesti odlučim posjetiti Bacha. Ta što Bog dade!"

Kvaternik se obraća na Austriju po savjetu kardinala Propagande.

11. lipnja u Rimu. „Danas u 11 sati bijah u poslanika Bacha. Švaba uljudan iz vana, Bog zna kakav je iz nutri. Bijah u njega preko dva sata. Potanko kao kardinalu ispripovjedim mu svu prošlost počevši od dana, kad mi uzeše pravo odvjetovanja pa do danas. Naglasih Rusiju i rusku politiku, postupanje njezino sa mnom; moju knjigu, Napoleona i njegovo postupanje prama meni. Napokon dogjoh na punudu moga djela Austriji."

„On mi obeća prvom zgodom pisati u Beč. Dadoh mu izvadak pripravljen za kardinala, da ga do sutra pročita. Ponuka me opetovano, da pogjem osobno u Rechberga, i da mu sve kažem, jer bi to veoma dobro bilo. Kažem mu uzroke, zašto to ne mogu učiniti, jer sam compromitovan. Opetova više puta, da ako sam literarno sagriješio, da to mogu i literarno ispra-

viti. Kazah mu tad, pod kojim uvjetima i načelima prema Austriji to mogu učiniti."

„Razložim mu u tom obziru svu politiku Austrije prema Hrvatima."

„Time ga ostavih, zamolivši ga za sutra opet audijenciju."

„Na večer kasno bijah s Don Jurjem posjetiti jednog biskupa pensijonirana u kloštru preko Tibra. Ovaj je živio u Albaniji a zove se Topić. Starac još dosta lijepo govori hrvatski, i pripovijeda mnogo o Turcima i kršćanima."

12. lipnja u Rimu. „Evo dakle opet jedan odlučan utorak. Bijah u Bacha preko sata. Ljubopitno je slušao i ispitivao o svim političkim okolovštinam, za koje mu jučer pripovijedah."

„Opet mi dade razumjeti, da bih mogao djelovati za Austriju i otići k Rechbergu."

„Preporučim mu toplo ovo važno religijozno-političko poduzeće, te ga ostavim prilično zadovoljan. — Dadoh mu termin od mjesec dana, jer dalje čekati ne mogu. Zamoli me i za moju knjigu."

„Oprostim se pri večeri u kući Don Jurja s njime; s tom poštenom rodoljubnom dušom."

Razvitak dogogjaja u monarhiji do listopadske diplome.

Na 13. lipnja otputova Kvaternik u susret svojoj ženi, koja je uz to živjela u Parizu. U Rimu je ostao razočaran isto kao u Petrogradu i u Parizu.

U Genovi se sastane sa suprugom na 17. lipnja te krenuše u Zürich, gdje se zaustaviše, da čekaju dalje riješenje i uspjeh pregovora sa Austrijom.

22. lipnja u Zürichu. „Danas otpremih kroz austrijsko poslaništvo pismo u Rim austrijskom poslaniku Bachu, u kojem mu opširnije razlažem načelo sistema,

tojeg bi se Austrija morala držati naprama Hrvatima .e se uprijeti na načelo narodnosti. — Poslah mu i moju knjigu."

2. srpnja u Zürichu. „Danas čitah važan uvodni članak u „Oest.-deut. Post", u kojem se govori o jedinstvu Austrije. Spominju se dogogjaji od g. 1848., tako se Austrija radi unutarnje neorganizacije carstva aspada. „Činjaše se tada (1848.), dass der König von Ungarn mit dem König von Croatien im Kriege stehe." Sigurno ovo je prvo lijepo švapsko vjedočanstvo o našoj samostalnosti. Magjar će gutati, ubio ga Bog!"

„Zatim čitah u „Nordu" od 1. srpnja dopis iz Pešte, gdje se izmegju ostalih infamija javlja, kako se pravoslavni dijele u sjedinjene i nesjedinjene, u slavsko-rusku, rumunjsku ili grčku crkvu. Spominje, da su Uniati u jednom dekanatu zahtijevali od vladinih organa magjarsko a ne švapsko dopisivanje, to Šagunu daje od nos, koga psuje kroz našega Strossmayera. Spominje, da one izdajice svoje narodnosti nisu u Reichsrathu sjedili uz ta dva biskupa. No ta svjedočba bije og bjesnjaka. Jer 1. to bijahu Rumunji a ne Rusi, za koje protestiraše Šagun i Strossmayer. 2. „Nord", zastupnik Rusije, u zube si pljuje predstavljajuć Ruse toli podle, a svoje zabacuju a tugje podlo grle. 3. To bijahu Uniati. Tko izdaje vjeru, taj će i narodnost. Tu ću stvar javiti Strossmajeru, kad mu pišem."

12. srpnja. „Danas je rok za odgovor Bacha. Pogotovih pismo za Rechberga, da mu ponudim moje djelo i osnovu politike. Izvijestim ga opširno o sadašnjem stanju politike Napoleona sa Magjarima i Rusije sa Srbima. Stavih mu rok za odgovor do konca julija. A da nisam mislio ili kombinirao, taj isti rok stavih i Balabinu, kojemu se zagrozim povratkom u domovinu — Bože moj! poslije tolikog kolebanja moje

sudbine evo gdje sam? Nek se vrši volja božja! — Korak na Rechberga poduzeh po savjetu moje Milke, premda sam dan dva prije i sam nešto o tom mislio."

14. srpnja u Zürichu. „U 1/4 na 3 legoh spavati. Cijelu noć sam pisao pismo na Rechberga. Usnuh slatko. Snivah o mom milom ocu. Nikada ga ne vidjeh u životu toli mila, toli ljubezna. Tako se ljupko smijaše i govoraše mi odobravajuć nešto, čega se već ne sjećam."

„Probudiv se i nehotice mi na um pade, da sam u Petrogradu u odlučnom trenutku mog života, na molbu Bogu upravljenu, vidio oca, koji mi svjetova ne ostati u Rusiji i ništa u njoj ne tražiti. Ako taj san prispodobim s današnjim, kad činim ponudu djela Austriji, i vidim zadovoljstvo moga oca, i nehotice mislim na veličinu Boga, koji mi valjda time javlja odobrenje i uspjeh poduzeća. No toliko puta u mome životu gorko prevaren ne usugjujem se ni ufati više, premda mi duh kaže, da ću negdje uspjeti. Bože! štiti vjeru tvoju; tužni narod moj, suprugu moju i mene, te daj, da se molba moja usliši. Ah, tada bi bio prorok tvoga božanstva na ovoj zemlji; jer bi vidio svemogućnost tvoju, na koju danas pouzdanjem se obraćam."

„U pet sati otpremih pismo."

„Čitah važnih vijesti u raznim novinama, iz kojih se gorko osjeća, da je ispravan moj savjet i mogao bi Austriji dobro doći, a čitam i vijesti, iz kojih vidim, da Austrija i sama nešto kuša s narodom mojim."

15. srpnja. „Čitah prevažne vijesti iz Sicilije, naime: da je Garibaldi uhvatio Lafarinu, te da ga je za po sata prisilio na odlazak iz Sicilije, uslijed česa je ministarstvo dalo ostavku."

„Ako uzmemo, da je Lafarina alter ego Cavoura, a k tomu Sicilijanac, ta će naredba imat velikih posljedica za Italiju; a Bog dobri, koji štiti nedužne naprama razbojničkih silnika, štititi će Hrvate,

e taj gnjusni narod talijanski ne će moći više naše
otimati. Jer Cavour mora ili isposlovati kod Emanuela, da desavouira Garibaldia, što će republikanske i monarhične jedinstvene težnje ustrepsti, a k tomu Talijane upropastiti, ili će Cavour dati ostavku. Posljedice toga su neproračunljive."

„Da vidimo u ime božje! Ali se Napoleon tomu smije! Njegova će se konfederacija ispuniti, Austriju u strah nagnati, a Hrvatima svanuti bolja zora."

17. srpnja. „Primih jutros rano pismo od pobratima Starčevića. To me pismo u opće sadržajem ne samo rastuži, nego i uvrijedi infamnim sumnjičenjem nekojih, da sam austrijanski plaćenik. Platio im Bog!" . . .

„Odgovorih mu danas."

„Čitao sam važnu vijest, da su Srbi u Velikoj Kikindi spalili magjarsku trobojnicu uz veliku pučku svečanost kao odgovor Magjarima i grofu Maylathu, da u Ugarskoj ne imade nego Magjara! — Što tko traži, to nagje! — Biskup Šaguna brzo je osvećen. — Veliki Bog mora kazniti zlobu."

„Isto tako čitah, da je slavjanska općina evangj. u Pešti mukom mimoišla poziv magj. luteranskog vrhovništva, da prisustvuje skupštinama istog."

„Napokon priznaju i magjarofilski listovi pariški („La Patrie"), da su Rumunji proti magjar. pokretu. Dakle gdje su ti vitezi?"

25. srpnja. „Siècle" imade u članku pod naslovom „La guerre sainte" izraz, koji zabilježih, da ga u svoje vrijeme upotriebim protiv tog lista; veli bo: „. . . tant qu' une nationalité sera comprimée", da će propovijedati sveti rat!"

„Nous Croates nous prenons acte de cette exclamation!"

„Čitam takogjer u novinam, da se je grof Raday

prigodom protestantske bakljade izrazio: da se ufa vidjeti Magjarsku proširenu megju **dva mora**. — U Döbling s njim! Luda ta izreka znači: da će podli Magjar zavladati sa 5 milijuna Bugara, $2\frac{1}{2}$ milijuna Srba, $5\frac{1}{2}$ milijuna Hrvata, 7—8 milijuna Rumunja, 3 mili- Slovaka, Njemcima i t. d., a Magjara svega $4\frac{1}{2}$ milijuna! Pa sami čame pod najgnjusnijim jarmom? Pa da nije dozrio za Döbling!"

30. srpnja. „Danas primih 4 pisma veoma važna. Jedno je od austrijskog poslaništva iz Berna. Tu mi se javlja, da je telegrafski iz Beča javljeno, da se moja „Eingabe" u načelu prima. Riješiti će se do konca kolovoza. Doznačuje se naknada za prebivanje u Beču. Suze obliše nas, narodne mučenike, od radosti nad tom viješti. — Drugi list bijaše od staroga **Ante**. Svi dobra sadržaja."

„Ako pomislim, da je 29. telegrafirano iz Beča, to znači, da je odluka pala poslije sastanka Töpliskog. Kako si dakle mogu tumačiti sastanak i njegov uspjeh? Hoće li Hrvat zasijecati u sudbinu carstva, kad se je sve iznevjerilo? Za što nije prije sastanka došao taj mali odgovor? — Baš u hipu, kada još uslijed sastanka zujiše hiljadu misli po glavi Rechbergu? Duša me moja ne vara. Da se današnjim danom začimlje ispunjavati proročanstvo Muževića Husara i mojih roditelja o meni."

„To potvrgjuje i nehotice pismo Starčevića. — Bože, bože! brani me milošću tvojom, da pošteno i sretno ustrajem na stazi, koju mi pravednost i preblagost tvoja po svoj prilici naznači."

2. kolovoza. „Odaslah pobri Starčeviću u Zagreb odgovor na posljednje njegovo, gdje mu javljam telegrafičnu obavijest glede **ugovaranja s Bečem**; izrazujem mu nadu, da ću mu prvo pismo napisati uz napjev:

„Oj rode moj!
Pjevaj oj!
Crvene si kape kroj,
Pjevaj oj!“

„Bože usliši moju molbu!“

„Radim na djelu moje narodne sreće. — Čitah u „Oest.-d-Post“ u uvodnom članku o Eötvösovu programu nove Austrije na temelju magjarstva. Dopisnik iz Pešte kaže glede izražene u tom programu želje Magjara, da se prije svega sve nekadašnje s njima spojene zemlje opet utjelove Magjarskoj. Megju ostalima ima: „... die Zurückführung der Vojvodine und des **Königreichs Croatien** in sein früheres Verhältnis zum ung. Landtag hier sind die Schwierigkeiten doppelter und **dreifacher** Natur, wovon ich ein anderes mal Ihnen schreiben werde.“

„Neue preuss. Zeitung“ imade u br. 178. dopis iz Beča o magjarizmu: „... Für jetzt bitte ich nur den Gerüchten über eine Intimität zwischen Magyaren und Croaten oder gar an eine Verbrüderung der Rumänen mit den Magyaren nicht zu viel zu glauben. Auf die Ruthenen und Slovaken scheinen selbst die Magyaren nicht zu rechnen.“

„Tako valja.“

3. kolovoza u Zürichu. „Čitah u „Patrie“ od 1. kolovoza 1860. „Bulletin“ Une lettere de Vienne, que nous trouvons dans la Gazette prussienne conferme, de son côtè que les Hongrois ne sont nullement satisfaits par les concessions insuffisantes du gouvernement autrichien. Ils demandent aujourd 'hui le retablissement complet de leur ancienne constitution et la reunion à la Hongrie des provincies qui en ont etè violenment detachèes en 1848.“

„Dakle pokret Hrvata, tamo od skupštine dvoranske do bitaka kod Velence i Švehata puste

su violences autrichies? Ej, jesu, jesu, podlo pleme azijatsko, violences hrvatska junaštva napram podlosti magjarskoj."

„Kada palismo zapovjedi i slike vladara tog podlog plemena javno na trgovima u Zagrebu, tada ne htješe svoju podlost, kojom mirno gledahu to paljenje, priopćivati svijetu. Danas, kad znadu da im je Napoleon za legjima i nekoliko hrvatskih izdajica na ruku, snivaju već o gospodovanju. Ah, neka vas svih skupa... Bog će braniti pravdu i istinu!"

„To priopćih i Starčeviću".

„Čitam takodjer u „Preuss. (neue) Zeitung", da je izašla Horn-ova nova brošura u Parizu pod naslovom „Liberté-nationalité", koja ima „vorzüglich zum zweck dass Einverständniss der Croaten, der Serben usw. mit den Magjaren festzustellen. „Preuss. Ztg." kliče na to: hura!"

„Čitam u „Patrie" od 2. srpnja 1860. Bulletin: L'avis n'est pas inutile, car l'agitation en Hongrie et dans les anciennes dependances de se royam augmente chaque jour. Les correspondances de Vienne mentionnent les petitions que les populations Serbes et Croates adressent au gouvernement autrichien afin d'être reunies à la Hongrie. Suivant les Gazettes allemandes de Berlin, le gouvernement aurait prohibè la publication de ces petitions. Certe ce n'est pas là un bon moyen de couper court an mouvement hongrois". Dakle, lopove franceski, to je samo mouvement hongrois, a junaštvo drugih naroda da progutne podli Azijat? Dakle da opet mi gradimo historiju za te podljake!"

„Čitam u „Ost. D. Post", da je Rechberg 29. srpnja na večer došao u Beč, a ipak još taj dan mi je brzojavio. Dakle znak je, da mu je moj predlog na srcu, kad se tako požurio."

4. kolovoza. „Čitah u „Le Nordu". 2. kolovoza 1860. Autriche, Vienne. „Un projet de Constitution generale pour l'Autriche, elaborè par des conseillers Magyars de l'Empire, et que nous avons en ce moment sous les yeux, ne satisferait pas même les pessimistes qui forment maintenant la majoritè en Autriche. Le projet developpe l'idée, che l'Autriche ne peut être regenerée que reconstituée sur les bases de la constitution hongroise. Il existe aussi un contre projet croate. Izvadio iz „Gaz. all. de Sud."

„Bože moj, ne bi li to bio moj contre projet? Danas u Hrvatskoj nije druge stranke, no magjaronska, a ova toga nije učinila proti magjaronstvu; drugi naši podljaci plaše se i usta otvoriti. Megjutim, daj Bože, da bude još poštenih, dobar bi to bio znak."

„Čitam danas, da je Kulmer imenovan grofom. Znak je to, da je taj naš!"

„Piše „Köln. Zeit.": „Die Berichte, welche Ban Šokčević über die in Croatien herrschende Stimmung nach Wien gesendet, lauten im hohen Grade unbefriedigend. Es ist eine Thatsache, das eine Verständigung zwischen dem croatischen u. ungarischen Adel stattgefunden. Die Besorgnisse, die hier (Wien) in dieser Richtung laut werden, sind um so gegründeter, da die orientalische Frage immer näher tritt". „Köln. Z." ima ovu vijest u „Übersichtu" pod rubrikom: „Ungarn und Croatien"."

„Dakle ipak imadu Hrvati europejsku važnost, kad se svaki vrag o njih bori, te oni odlučuju u sudbu svieta! — Na tom temelju mogao bi se napisati govor ili članak od prilike ovako: Kuda god se obrnemo, na koji god politički list pogled bacimo, drugo ne pada u oči, nego nastojanje Magjara, da nas sebi sprijatelje. Dočim se privatno i osobno ližu i gmižu pred nama, u

javnosti — misleći, da nas imadu u džepu — u dopisima, brošurama itd. spremaju nam ropstvo. Oholiji su nego ikoji Azijati. — A što to znači? Njihovu slabost, da ne rečem podlost, za tim našu političku važnost, koja se mimoići ne može, od tud bi se izvući mogla naša podlost i vječno ropstvo, ako tu lukavu mrežu za dobe ne uvidimo. Što dakle valja Hrvatima učiniti? Uvaživ našu historičku cijenu, kojom kroz 13 vjekova na jugu Europe prednjačismo u politici, tu slavu ćemo sebi pričuvati i vindicirati, a ne da se drugi kiti našim perjem. Mi ćemo i želimo u Magjara imati dobra susjeda, a ne gospodara, što bi slobodu jedan drugomu jamčili, a dalje ništa."

5. *kolovoza u Zürichu.* „Čitah u „Pressi" od 7./9. 1860. o energičnom postupku hrvatsko-slavon. gospodarskog društva prama ministarstvu poljodjelstva. „Es sei durchaus nicht angezeigt an einem Kőrper, das im ganzen leidend ist, einzelne Organe einer Theilung unterziehen . . ." Tako govoraše Kukuljević, pa nadoda: Theilweise, scheinbare Kuren helfen nichts. Die landwirtschaftlichen Interessen lägen nicht etwa in Croatien oder vielmehr in ganz Oesterreich darnieder, weil kein Ackerbauministerium besteht, nein, gewiss nicht. „Nastavlja: Oživotvoriti taj ministerium značilo bi pomnožiti piskaranje, pa zaključuje: „Die Bedürfnisse des Landes zu erkennen und die Gebrechen nach Mőglichkeit zu heilen, dazu sein nur die Landesvertretungen berufen. Die kroatisch-slavonische landwirt. Gesellschaft sucht Heilung der Gebrechen und Besserung der Agrikulturzustände in lebendigen Institutionen in erhőhter Thätigkeit und freien Bewegung des Gemeindewesens in einer politischen Existenz."

Živio! Tako valja!

„Ali to se „Ost. D. P." ni malo ne dopada. To su za nju „Separat. Tendenzen."

8. kolovoza. „Čitam u „J o u r. d e s D e b." od 7./8. 1860. Vienne 5/8. „A côtè des Hongrois et de Bohémes, les Croates, sans oublier les Slaves pures se dont aussi beaucoup de mouvement pour faire decreter par le gouvernement une Constitution que ils ont elaborè et tout naturellment favorables à leurs intéres nationales." Živili!

„Čitam u „N a t i o n a l Z e i t u n g" iz Berlina br. 360. Wien 1./8.: „So wenig wie die katolische Kirche ist die Nationalität zu einer Vermitlung geeignet. Die Magyaren, C r o a t e n, Polen, Čehen, Italiener bestehen auf ein v o l l e s, u n g e t h e i l t e s R e c h t, obwohl es Jeder in anderer Weise beansprucht. Koncessionen machen die Nationalitäten bloss, wenn sie sich allein etwas zu schwach fühlen, wie z. B. die Magyaren. Allein selbst das kleinste Natiönchen wie die Rumänen hat den Hintergedanken dem Lande und Stamme die Autonomie zu erringen, und wenigstens als eine Potenz im poliglotten Reiche zur Geltung zu kommen".

„Hamburger Nachrichten" pišući o nastojanju austrijske vlade izrabiti narodnosti proti Magjarima, kaže: . . . „Weniger sei dies bei den Croaten der Fall, auf welche alle Versicherungen und selbst klingende Beweisgründe keinen Eindruck mehr machen. Unter den Serben hingegen, und ganz besonders unter den Slovaken im nördlichen Ungarn bestehe das Misstrauen gegen magyarische Tendenzen ungeschwächt fort... Es gelte nur die Misstimmung gegen die Magyaren durch kluge Gewährungen wach zu erhalten, und man werde seine helle Wunden sehen".

„Le Nord" br. 216 imade jedan članak proti Hrvatima, a u korist Magyara. Tu se govori o kruni sv. Stjepana i njezinu pravu na kraljevinu Hrvatsku".

„Isti list imade iz Vidina u Bugarskoj dopis, kako od god. 1849. Slaves-Croates igraju veliku rolu u slavjanskoj propagandi."

9. kolovoza. „Danas poslije podne odaslah u ime božje uredništvu „Oest. deut.-Post“ moj članak proti historičkom pravu ugarske krune na kraljevinu Hrvatsku uz popratno pismo. Da vidimo i uspjeh toga koraka.“

„Pod večer vratim se sa suprugom sa šetnje, te mi kažu domaći, da me „ein deutscher Herr“ čeka. Ja u hodnik, te opazim zbilja tog gospodina s očali, koji me odmah nagovori i stane pitati o telegramu primljenu iz Beča kroz Bern na moje ponude. Ja potvrdim, te ga upitah, s kim imadem sreću govoriti? On mi kaza da je Sections-Rath iz Beča, imena mi ne kaza, te da je on „ein lebender Anhang“ rečene depeše.“

„Tada se stadosmo razgovarati o mojim ponudama. On kaže da sam stavio 3 točke za knjigu.[1] Za dvije prve: povratak u domovinu i povratak prava advokature nije podvrženo nikakvim poteškoćama. Glede treće točke izrazi se ponešto spleteno, ali da i tu nisu poteškoće nesavladive. Kaže mi, bi li mu mogao dati kakav izvadak, da se znade, što je u toj knjizi. Tad mu rekoh da učinih za kardinala potpuni izvadak, i da ga priopćih Bachu. Ljuti se na Bacha, da nije ništa poslao iz Rima. Ja ga ispričah, da nije valjda htio sam proti sebi svjedočiti.“

„Dadoh mu i predgovor složen za djelo. Tada stadosmo govoriti o politici, te opazih, da mu je do toga još više stalo. Ja mu razložih neke stvari. Zamoli me, da mu sastavim kakav program rada, jer da se bez toga ne može vratiti. Ja mu obećah, da ću to učiniti, ma i cijelu noć radio. Dogovorismo, da ću mu donijeti sutra u 10 sati. Tu se prijatno rastadosmo.“

[1] „Prva točka: dopust, da se može ne smetano vratiti u domovinu; druga: da mu se povrati pravo odvjetništva nepravom oduzeto; treća: da mu se dade odšteta u iznosu od 200.000 forinti za štetu pretrpljenu uslijed te nepravde i za tajnu rusku knjigu.“ „Hrvatska“ 1880.

„Bože! kako se ta drama razvija i kako će se dovršiti!? Radih do 2 sata noću na programu rada za moj narod.“

10. kolovoza. „Danas prepisav jedan dio noćnog sastavka uputim se u Hotel Bauer No. 60. k svome Sections-Rathu. On me nestrpljivo očekivaše, jer bijaše, na moje veliko čudo, na odlasku, radi česa se živahno spričavaše. Dadoh mu, što učinih, ali mu i kazah, da sve nije prepisano. On kaže, neka mu samo dadem. Er wird schon entschiffern. Zamoli me za predgovor za tajno djelo. Ja mu kazah, da bi mu ga mogao ustupiti za kratko vrijeme, jer ga sam trebam. Kaže mi: Das ist sehr interesant. Ja mu ga dadem, te mi reče, da će mi ga poslati. Za tim mu naglasih, da mi se dade kakav odlučan odgovor, jer i u Hrvatsku pisah, da se strpe do konca ovoga mjeseca. Na to će mi on: Ich versichere Sie, dass Sie in etlichen Tagen eine schriftliche Antwort bekommen werden.“

„Upozorim ga na dan 20 Augusta i na eventualne demostracije Hrvata na taj dan. Neka bude na oprezu. On to odobri.“

„Uz to se s tim posjetom oprostim. On se Milki ne dopade, nu ja, ufajuć se u dobrog Boga, svemu se dobru nadam. Prst Božji je tu, naročito glede dozvoljene advokature. Još jučer mi je kazao, da se mogu, kad hoću, vratiti u Beč, da tu nema zapreke, ali ja na to prosto kazanje ne pristadoh.“

11. kolovoza. Čitam danas u „Triester Zeitung“, broj 180. izvadak iz „Hamb. Nachrichten“, gdje megju ostalim piše: „Die sogenannte croatische Partei hat ebenfalls ein Verfassungsentwurf ausgearbeitet und gelegentlich einer in den letzten Tagen stattgehabten Besprechung zur Discussion gebracht.“

„Istina, kaže isti dopis, da se glasa, da je ta partaja već taj program nazad povukla, „und soll ebenfalls

geneigt sein, sich dem Ötvös-schen Programm anzuschliessen." Nu taj „soll" je tim većma neistinit, jer isti dopisnik kaže, da su Hrvati in den letzten Tagen noch stattgehabten Besprechung u diskusiju uzeli. Ono što se poslije d o g o v o r a ustanovi ne može se odmah opozvati, to bi bila presilna slabost; dakle da bi i istina bila, to još nije moglo u svijet prodrijeti."

„Ova vijest o hrvatskom p r o g r a m u već u četiri ili pet novina izašla, koliko ja znam. Daj Bože! Hrvati osvjetlali lice."

„Čitam takogjer u „Ostd. Post-u", kako se u Pešti nije još dogodilo, da bi tko slovački branio, jer ne ima advokata, koji taj jezik pozna. Otud zaključuje dopisnik, da treba uvesti za sve m a g j a r s k i jezik. A ja kažem, da treba Austriju razdijeliti na narode u posebna politička tijela, u kojima će samo po jedan jezik vladati ne gledeć na koju hiljadu inoplemenog pučanstva, koje je kasnije nadošlo, te onda ne htjede znati jezika. Van s njim iz zemlje, il će mu se advokatura uzeti. R u m u n i i R u š n j a c i marmaroške županije, u adresi potpisanoj sa 16.500 i više potpisa, traže od ministra pravosugja za gruntovne knjige svoj jezik. Isto tako zahtijevaju Novi Sad i Zombor jezik srpski i hrvatski. To je poraz za Magjare."

12. kolovoza. „Danas radih na članku za „Ostd. Post." Na jedanput oko podne donese Milka preporučeno pismo. Od koga Bože moj? Na pismu stoji B r e g e n z? Kad pročitam, to ti je od onoga Švabe, koji me posjeti sa strane ministarstva. Traži od mene j a m s t v o p o v j e r e n j a; da mu dadem izvještaj o mojoj djelatnosti u Rusiji, Franceskoj, Rimu, o uplivu u Hrvatskoj, da se vidi, jesam li kadar izvesti „das kühne Programm". Potpisan je Konrad Artois. Ja mu odgovorih odmah u Bregenz „poste restante", što i koliko mogah i mišljah, da mu se mogu povjeriti."

„Megju ostalim upozorih ga, da nastoji, neka „Oest. P.“ publicira oko 20. o. m.* moje članke, to bi bila popara za Magjare pred licem svijeta i ustuk njihovoj stjepanskoj svečanosti. Stavih mu odlučno energično termin za odgovor do 31. o. m. Ako do tada glede politike ne dobijem odgovora, ja odustajem od moje političke ponude, te samo molim za odgovor: d a ili n e glede tajne knjige. Ja bi se s ovim svinjama mogô mjesece potucati i natezati. Ako što mislim učiniti za Habzburge, ne smijem se kompromitirati napram našim.“

13. kolovoza. „Allg. A. Zeit.“ od 7. svibnja piše pod 11. kolovoza iz Beča: „Die Entwickelung der Revolution in S ü d-I t a l i e n fängt bereits an im croatischen Küstenlande Symptome einer ungewöhnlichen Bewegung zu zeigen.“ Kaže, da su radi toga obale strogo nadzirane, jer Garibaldovi se emisari uvukoše već u Magjarsku, da podžižu Magjare, obećaju, da će se Garibaldi skoro iskrcati njima u pomoć. Uhvatili su u Magjarskoj 4 takva emisara.“

„Čitam, da je A p p o n y a ne S e c h e n y auktor onoga rugla proti našoj narodnoj suverenosti.“

14. kolovoza. „Čitam u „National-Zeitung“ br. 374. „Oest. Kaiserreich“ Wien 10. August. Uebrigens herrscht die Meinung, dass die Majorität für die national ungarische Partei d u r c h a u s n i c h t a l s g e s i c h e r t betrachtet werden könne; da mehrere slavischen Provinzen angehörende Repräsentanten eine vermittelnde Haltung anzunehmen Willens sind. Das Kompromiss dürfte dahin ausfallen: dass allen Kronländern und Nationalitäten gleichmässig, ohne eine Sonderbevorzugung Ungarns, statutarische Rechte eingeräumt werden sollen. Ueberhaupt lassen mehrfache Symptome erkennen, dass das Slaventhum sich neuerlich in allen ihren eigentlichen Provinzen wieder lebhaft regt, und jeder österr. Politiker und Staatsmann m u s s diese P o t e n z nothwendig in den Kreis seiner Erwägungen ziehen.“

„Moskva prije požara imadjaše 40.000 zidanih kuća a 8000 drvenih. Prvih ostade 200, posljednih 500; od 1600 crkava 800 sasvim izgoriše, druge bijahu veoma oštećene. Napoleon je ponio sobom u Rusiji 670.000 čile, zdrave i junačke vojske sa 1372 topa. Izveo iz nje 400 pješaka i 600 konjanika bez konja i 9 topova. — Kada danas ovo čitah u „Wiener Zeitungu", obliše me suze blagodarnosti prema Bogu uvidiv jasno, kako njegova silna desnica uništuje milijune silnika, koji razbojnički tugje otimaju, te se nadam, da će on premilostivo obraniti moj tužni hrvatski narod proti italo-magjarskog Napoleona i srbizma Rusije i visoko ga dići nad dušmane."

15. kolovoza. „Čitah slijedeće vijesti: Veliki Bečkerek je uzeo srpski jezik za službeni. — Hrvati dobiše hipotekarni kreditni zavod za Hrvatsku."

„A Magjari ne mogu to isto da postignu. — Tako valja. Neka zločinci osjete posljedice njihove proždrljivosti."

„Srbi se i Magjari potukoše kod Mohača."

16 kolovoza. „Popitah se danas u Hotel Bauer, kako se moj bečki anonymus zove, te saznadoh, da je upisan kao „Particulier aus Wien, Hirsch", dakle ime javljeno iz Bregenz-a je krivo.

17. kolovoza. „Čitah danas u „N. Zür. Ztg." broj 229. u feuilletonu pod naslovom: „Venedig". Megju ostalim slijedeći svršetak: „ .. Wenn Franz Joseph klug wäre, er würde Venedig verkaufen, heilsame Reformen in Oesterreich einführen und die Hand der Versöhnung jenen Ungarn bieten, die ihn jetzt noch als Souverain anerkennen wollen, die aber bereits einen anderen in Aussicht und sogar Geld mit dessen Bildniss darauf geschlagen haben!" Miserables Volk!"

„Dakle već ove svinje pogane i najsvetiju stvar historije, kuju novce kao slobodan narod, a čame pod jarmom! Hoće li odsele numizmatika biti pomoćnica

historije! — Nadalje: kako si ova budala protuslovi! Kaže, da ga Magjari žele imati za svog vladara, a pak da već imadu drugoga in Aussicht i da su već i novce skovali. — Toliko je dakle istina: ako im Austrija danas dade slobodu, dala bi im slobodu, da detroniziraju dinastiju!"

19. kolovoza. „Bund" od 19. kolovoza ima vijest da je iz Trsta telegrafirano agenciji Reuter, da Garibaldi misli najprije navaliti na hrvatsko Primorje."

„Dem Angriff auf Venetien soll die Revolution in Ungarn und Croatien vorausgehen."

„Le Nord imade znamenit članak pod rubrikom „Varietés" s naslovom: „L' Austriche et les populations slave", pisan sasvim u slavjanskom duhu, imenito se prikazuju kao lažljivi magjarski dopisi i dopisnici, jer su pisani samo u magjarskom duhu, a to ne odgovara stanju Austrije. Slavjani su 1848. malgré eux oslobodili Austriju, a sad, kad ona ima propasti, još će važniju ulogu igrati. Na jednom mjestu kaže: „La noblesse de la Pologne, de la Hongrie et de la Croatie est sans doute bien civilisée", ali puk nije. Navaljuje na Magjare, ali umjereno"

„Čitam u „Köln. Ztg." br. 226. o programu Magjara Secheny-a slijedeće: Man sympathisirt mit den Ungarn nicht etwa, weil man mit ihren Vorschlägen einverstanden, was nicht der Fall ist, als vielmehr aus Opposition gegen das jetzige System."

„Nat. Ztg." imade takogjer žestok članak proti sadašnjem magjarskom liberalizmu."

20. kolovoza. „Čitam danas prevažnu vijest u „Ost. D. P." od subote o dalmatinskim Hrvatima: „Ein dalmatinisches Memorandum an die croatisch-slavonischen Reichsräthe ist erschienen, worin für die Nichteinführung der italienischen als der Geschäftssprache in Dalmatien das Wort gesprochen wird."

„Živili i Bogom bili blagoslovljeni tim više, jer memorandum nije podastrt dalmatinskom drž. vijećniku, nego h r v a t s k i m! Smiluj se Bože mojemu narodu!"

„U istom listu čitam kritiku naimenovanja novog knjaza Crnegore N i k i c e, o kojem govori: „Was er jedenfalls sein wird, das ist ein Werkzeug Napoleons in jenen Gegenden, welche der Fregaten-Capitān Julien de la Graviere vor 2 Jahrer gründlich studirt hat."

„Za Austriju je s toga tim nužnije, da podupire hrvatstvo u ovim krajevima, jer će početi i Franceska da diže srpstvo u svoje svrhe."

„Allg. A. Ztg." br. 232. pod naslovom: „Sein oder nicht sein" zagovara federativni ustav u Austriji. Isti list piše u dopisu iz Zagreba o agitacijama hrvatsko-magjarskim u Hrvatskoj. Većina je plemstva magjaronska, da uzmogne utvrditi svoja stara prava. Agitacija je i proti nadbiskupu Hauliku. Imade u Zagrebu 60 djaka iz Ugarske i Srbije, koji rade za bratimstvo Ugarske, Hrvatske i Srbije." –

„Pseta! Kad im voda dogje do grla, onda sve leti u Hrvatsku!"

21. kolovoza. „Čitam u „Triester Zeitungu" važnu vijest, da su u Poli uhvatili jedan trabakul sa „mehrere Kisten aufreizender Proclamationen und Flugschriften."

„Iz drž. vijeća javlja „Nat. Ztg." od 19. kolovoza, da se je grof Maylath pokeckao sa ministrom unutar. djela. „Appony habe einige Schritte gemacht, um eine Vermittlung zwischen Ungarn und Oesterreich in seiner Weise herbeizuführen. Dieselbe sollte bisher nicht von Erfolg gewesen sein, und ich glaube nicht zu irren, wenn ich sage, dass die Regierung jetzt weniger als je sich geneigt zeige, den Ungarn Sondergewährungen zu bieten."

„Zaključuje za nas Hrvate:

„Gegenüber diesen bemerkenswerthen Strebungen müsse jedoch die Thatsache festgehalten werden, dass

es ungeachtet diesfälliger Fraternisirungsversuchen der ungarischen Regierungspartei nicht gelungen ist, eine Verbindung mit den Korifeen des Slaventhums abzuschliessen."

„Hvala Bogu!"

„Važno je, što čitam u „Weser-Ztg-u" od 19. kolovoza Morgen-Ausgabe. L o n d o n. Izvagjeno iz „Timesa" o Magjarima."

„Die Ungarn sind nämlich vollkommen bereit, diesem (mladom Napoleonu) die Krone ihres Landes anzubieten, wenn sie dadurch zu ihrem Ziele gelangen können."

„Dakle ipak Bog htjede, da i tu novost uzmognem čitati."

22. kolovoza. „Köln. Ztg." od 21. kolovoza ima o Magjarima slijedeće: „Die Losreissungsgelüste der Magjaren haben wir nie gebilligt", toga radi se ne slaže s Hornovom brošurom."

„O dalmatinskom memorandumu imade danas već „Le Nord" i „Allg. A. Ztg.", po „Pester Lloydu" „Tr. Ztg." savjetuje Austriji ništa manje nego zauzeti Montenegro. Bi išla baba u Rim . . .!"

„Pruski poslanik kazao je Farini-u u Turinu o talijanskim škandalima: „Sachez, bien M, que l' Europe a montré assez de longanimité et de patience. Cet état de chose ne peut durer davantage." Polag njega se ima sazvati kongres, koji će suditi o aneksijama, te Piemont ne će dobiti ni Sicilije."

„Danas sam se s mojom Milkom rastužio radi neizvjesnosti, u kojoj čamimo Ufanjem u Boga utješih ju, da će dobro i vrlo dobro biti. Svi razlozi govore sada više za dobar uspjeh kroz Beč. A što me vrhu svega tješi, jest: sve, što se je do sad dogodilo, bilo je vogjeno božjom rukom. Bože, smiluj se narodu mome, meni i Milki mojoj! Skrajnje je vrijeme."

23. kolovoza. „Allg. A. Zeitg." nagovara Tršćane, da se okane talijanskih težnja, jer zwischen Fiume, welches das Emporium von Grossungarn[1] werden würde, und Venedig müsste Triest bald einem gänzlichen Verfalle entgegen gehen."

„To sam i ja kazao još lani Talijanima u Milanu tom razlikom, da je Rijeka grad hrvatske, a ne magjarske budućnosti."

24. kolovoza. „Znamenit je članak „Oest. Zeitg.", gdje se bavi Magjarima, te ih pita: da li imade ona stranka izgleda za uspjeh. — „Findet der Kampf gegen die Dynastie (oho, to daleko p...!) wovon die Männer träumen, welche im Auslande sich den stolzen Titel „honvedelmi bifotmany" beilegten, bei uns nur einigermassen Anhänger?"

„Prama rezultatu proslave od 20. kolovoza (Stjepanj-dan) odgovara odlučno: „entschieden: nein".

„Nord" br. 236 u članku „Varietés" „L'Autriche et les population Slaves" nabraja etnografična plemena austr. Slavjana, pa nam Hrvatima ne dade ni egzistenciju! Sve su na jugu: Bugari, Srbi i Slovenci, ali Hrvata nema! Valja mu pamet!"

25. kolovoza. „Čitam znamenit već telegrafirani članak „Constitutionala" o dobrim odnošajima Austrije i Franceske. Ovdje su Magjari med batom i nakovalom. Službeno taj list opominje Magjare, neka se okane revolucijonarnih sredstava i težnja. Samo kroz austrijske reforme mogu štogod očekivati. Počimlje ovako: „Nous respectons les douleurs de l'exil", ali, ali i t. d. To vam je, budale magjarske, franceska pomoć!"

„Journal des Debats" ironički kritizuje taj članak, te kaže o töpličkom sastanku, da su s njim

---

[1] Ovdje Kvaternik imade ljutu riječ.

ranceska i Rusija zadovoljne. Sad samo neka se Pie-ıont s njim zadovolji, pak će biti Europa umirena."

„A odkud to prijateljstvo Franceske prama Au-triji? Evo odkud:

„Na god austrijskog cara morao je austrijski po-anik u Petrogradu otkazati već najavljeni diplomatski iner, jer si je ruski car pridržao sam proslaviti ij dan. — Pri objedu je bio u austrijskoj niformi, napio je osobito ljubezno „seinen lieben ruder" na vječnu uspomenu sv. alliance i obj eda, koje ova nekoč izvojšti, sjedinio je regi-ıente „Car austrijski" i „kralj pruski" u jednu brigadu, odlučio, da se nikada više rastaviti ne imadu! To podjarilo „Constitutionala", da piše Magjarima."

„Starčević će se sjetiti moga pisma."

26. kolovoza. „Allg. A. Zeitg." imade znamenit i rešan uvodnik. Pozivlje Austr. da čim prije podijeli kon-esije. Medju ostalima imade: br. 238. „Nur ein Prin-ip, nicht ein Minister kann Parteien gewinnen; nur urch Principien kann mann gestaltend durchdringen, ann mann Energie und Selbstvertrauen haben, Ge-orsam und Zutrauen finden."

„Na drugom mjestu ovako se izrazuje o magjarskim ežnjama i zahtjevima:

„... wogegen ein ungarischer Landtag nach dem chnitt von 1848 nur zu einem Debreczin und Kossuth on 1860 führen."

„Veli da će se samo slobodnom Austrijom moći llianca očekivati, te dovršuje:

„Nur indem man mehr und allgemeiner gewährt ls irgend eine Partei für sich gewähren kann, wird nan über allen Parteien sich stellen, und den Sieg über ie haben."

„Isti list piše, da se već govori i o carskom runisanju, nu da je ta vijest prerana, jer tekar

poslije podjeljenja koncesija i konstitucija moći će se sastaviti dotična tijela, koja će prisustvovati takovoj narodnoj svečanosti. Daj, dobri Bože!"

27. kolovoza. „Čitam danas u „Oest. d. P." kako bijaše na Stjepanje u Temišvaru magjarska demonstracija Da je bilo u crkvi do 200 magnata i plemića, predvodjenih od grofa Cernoevića (lijepog srpskog sina!) Da su išli u vlašku crkvu svi magjarski obučeni itd.'

„Tako valja, Srbi!"

„Allg. A. Ztg." br. 237. Beilage imade dopis iz Trsta proti Talijanima i njihovoj navali na germanizaciju, te piše: da bi Slavjani, ne Talijani imali pravo tužiti se, da im je narodnost ugnjetena. Tako je! Kad se Švaba ne može sam obraniti, onda zove napred Slavjana."

„Isti list br. 238. imade vijest, da je učinjena koncesija Jezuitim u Zagrebu, da otvore konvikt, te je prouzrokovala neugodnosti."

„Iz „Ost. D. Post" doznah za žalosnu vijest, da infamne izdajice naroda u hrvatske vijećnike u smislu programa „drängten". — A iz „Oest. Ztg." razumjeh, da su i hrvatski plemići prisustvovali pri svečanosti 20. augusta. O, moj Bože, sudi ti zlobnicima!"

28. kolovoza. „Odpremih danas u Beč pismo biskupu Strossmayer-u ujedno sa člankom „Das Verhältniss des Königreich Croatien zu der ungar. St. Stephans-Krone."

„Pozvah jedinog tog čestitog našeg zastupnika, prestaviv mu svu groznu nesreću, u kojoj se narod sad nalazi, gledom na nutrnje neprijatelje i izdajice domovine, kao i na vanjske: ruske, srpske, talijanske, njemačke, magjarske i franceske, da brani samostalnost kraljevine napram nasrtanju Magjara. Nabacih riječ o našem primatu i patriarkatu srpskom itd."

„Dok ovo pišem, Bog znade, kakova čustva pro-

ɔijaju moju dušu, očekivajuć bečko riješenje. Jošte tri łana, te će se riješiti sudba cijelog mog života. Ufam ıe još uvijek u Boga svemogućega i u pravednost stvari."

„Još noćas snivah, da sam bio u Zagrebu, da se svi diviše, kako bez ispita opet nastavih odvjetništvo, ːe da mi je opredijeljena veća sudbina"

„Čitam danas, kako „Oest. Ztg" i „Presse" šibaju magjarske vijećnike, što su ispos'ovali zabranu, da se ɔe publiciraju vijesti iz sjednica vijeća. Lijepi slobodnjaci! — Nadalje čitam, da je Sečen predložio, da se svim krunovinama podijeli jednaka autonomija, te da je većina komisije odobrila taj program. Magjarima da vlada ne kani dati nikakovu ekstra pogaču. Benedek se tuži na ponašanje Primasa, da mu otegoćuje zvanje. — I „Kőln. Ztg" kaže za Magjare, da im ne misle u najvišim krugovima ispeći ekstra pogaču."

Tonu nade u Austriju.

31. kolovoza. „Danas je izišao rok od 30 dana, postavljen Rechbergu za odgovor na moje ponude. Koliko gorkosti i prevarenih nada za ovih 30 dana! Gorak nauk, da se ne valja radovati prije vremena. Na 30. srpnja, kada primih depešu iz Brna, kolika radost! Danas — kolika žalost. Nikad nisam mogao ni pomisliti, da mi infamni Švaba ne će dati ni odgovora. Pravo reče moja Milka, ali to ona izvagjaše iz naše urogjene nesreće, ne iz osvjedočenja" . . .

„Pisao sam danas Rechbergu, da mi odgovori sa da ili ne najdulje do 4. septembra uključivo makar telegrafički i to na oba pitanja: i glede hrvatske politike, i tajne knjige"

„Ja sam kao katolik i domorodac učinio sve, prije nego se upustim u materijalizam. Al od sada s načelima za peć, uz nje čovjek štap u ruke, te prosjači. Ni-

kome ne pomaže, a sebe upropašćuje. Drugo je to onoga, koji je bogat, pa imade siguran dohodak, može izdržati."

„Ako na 4. na večer ne primim odgovor, ja se tad pomoću Boga obratiti na Rusiju i njoj vrat što ne će Bog da drugima dogje u ruke."

„Danas čitam prevažnu vijest u „Ost. d. Post" „Agram. Ztg.", gdje se već govori izvjesno o dozv za jezuitski konvikat. Članak je napisan, da umiri „c grossen Theil der Bevölkerung!" Iz svega se vidi, vlada stavlja takove uvjete, da Jezuiti ne će moći primiti dozvolu."

„Magjarski emigranti dadoše „Memorandu na rusku i francesku vladu, da ih upozore na njema intrige. Samo je to još falilo, da ove budale Nijen učine sebi dušmanima."

„Rusija ih je g. 1848. uništila, a danas je pa proti njima protestirala kod franceskog dvora."

1. rujna. „Sam Bog znade, kakovim srcem či danas Wortlaut programa većine državnoga vij za buduće ustrojstvo Austrije, one magjarofilske veći za kojom se bezuvjetno povedoše i naši vijećni Kako mi duša bijaše laka, kada pročitah taj progr i uvidih, da se radi o načelima, a ne samo o kovu detailnom uregjenju zemlje. Sad će Strossmaye dobro doći moj članak, jer ako Magjari mišljahu u i povjesti navesti nas na tanak led, sami će se u vo strmoglaviti, jer će Hrvati dokazati samostalnost i ne visnost našu napram Magjarskoj historijom i diplomatičk aktima u ruci. O nastojanju našega Strossmayera čil danas u „Hamburger Nachrichten" br. 203. slijede „. . . (Reichsräthe) welche im laufe der letzten Tage v dem Kaiser empfangen wurden, haben sich sehr of ausgesprochen, und der Bischof von Djakovo Stro mayer soll sich namentlich mit besonderem Nachdru

ı Gunsten der Promulgierung einer Reichsverfassung ısgesprochen haben.“ Živio! To mi je magjarstvo.“

„Pungolo“ u br. 238. pod rubrikom „Cronaca ilanese“ ovako se lijepo izrazuje: „La scorsa settiana l'atmosfera fu eminente croata (t. j. na carev ın). Ciò è naturale. Finchè il quadrilatero starà in ani dei cani noi saremo esposti di spesso a queste nprovise variazioni di temperatura.“ Dakle Croati i ıni spadaju u jednu kategoriju!“

„Morning Post“ zboreći o talijanskoj budućosti napram Austriji ovako govori o „quadrilateru“ i nama Hrvatima: „... si les bastions son defendues ar des Hongrois fremissants, par des Galliciens indiıées, par des Croates mecontents la possession eut à l'heure des epreuves n'être qu'une source de ıiblesse et non de force. Evo je Englez ipak pošteniji ego infamni Francez. Bit će to pak trn u oku Magjama, što engleska politika spominje i nas kao glavni ıktor. Sve strane novine reproduciraju ovaj članak.“

2. rujna. „Čitam u „Triester Zeitung“ izvadak iz Wanderera“: „Durch Ministerialerlass ist die von Ban ioronini aufgelöste čitaonica rehabilitirt“, te da su se lanovi sakupili dne 21./8. u sjednicu pod predsjedištvom grofa Erdödy-a i odlučili proslaviti taj dogogjaj anketom. Na tom banketu bilo je preko 60 osoba aznih stranaka. „Herrschte eine gehobene Stimmung, vozu das meiste die von dem vaterländischen Dichter I. Bogović ausgesprochenen Toasts beitrugen.“

„To mi je još jedina utjeha.“

3. rujna. „Noćas, na raskrižju budućnosti moje moga naroda kroz habzburški dom, ukaza mi se po treći put moj mili pokojni otac. Ugodni njegov boravak a mnom pokazuje, da odobrava taj moj postupak.“

„Snivah, da sam se s ocem dugo vremena zabavljao. Potankosti zaboravih, samo se dobro sjećam,

da sam bio s njim u sobi. U to se začu kucanje, a u sobu udje neki starac kao s nekakovom molbom u ruci. S njim podje otac u drugu sobu, nu do skora se vrate, a otac očito nezadovoljan rad te vizite, kao da mu je taj čovjek neprilično došao. Na to mu ovaj reče: Nema ništa, ako se danas odma ne ispuni; ja znam, da je danas i sutra veliki blagdan."

4. rujna. Utorak. „Kad ove retke pišem, zraka se nade pojavi, nu bijah cijeli dan neizrecivo turoban. Danas bo je odlučan dan za moj život. Danas pada rok stavljen Rechbergu. Prekjučer je već prošla kriza moje duše. Ja sam sasvim rezigniran; izgubih svaku nadu.'

„Ostavih moju sirotu bolesnu u krevetu, a ja odoh u 1 sat u muzej. Oh, srce mi ne bijaše do sada tako tužno!"

„Danas prije podne počeh pisati Novoseljskom, da bar nešto započmem."

„Gorčina dopre na vrhunac, kad se popeh iz grada u 4 sata u Flunteru. Oh, moj Isuse, i prama tebi gorko sagriješih u čemernoj mojoj tuzi."

„Došav kući, nagjoh si milu u krevetu. Vruće poljubih tu moju mučenicu, a ona me radosno pogleda, pa će: Ja imadem nešto lijepog, jako lijepog! — Ah, upitam, valjda pismo? Nu ona izvadi ispod popluna telegrafičnu depešu, odaslanu danas po podne u 2½ sata iz Beča sa glasom: „Heute geht der Brief ab.'

„Bog znade, kako mi bijaše pri duši. Sada mi je barem čast oprana. Što dobri Bog sa mnom odredi, to neka bude. Opet radosno zagrlih Milku. Zraka nade opet je tu. Jer čemu bi mi telegrafirao danas, ako nije stvar povoljna, jer će list i onako sutra doći. Nu treba mi salvum conductum, taj može samo pismo donijeti. Imadem dakle ufanje u Boga, da ću kroz habzburški dom naći pomoći momu narodu, što bih volio, no sve ruske krune! Bože smiluj se poduzeću!"

5. *rujna.* „Čitam u „D. A. Ztg.“ od 2./9. 1860.: „Bekanntlich hat die Nachricht, dass das Gymnasium der Stadt Agram den Jesuiten übergeben werden soll, dort eine solche Aufregung hervorgerufen, dass sich die Regierung veranlasst gesehen hat einen beschwichtigenden Artikel in dem offizielen „Agramer Blatt“ erscheinen zu lassen.“

„Isti list u istom broju piše: „Po vijestima iz Karlovca nastali su veliki neredi prigodom ulaza u posjed jedne crkve sa strane Jezuita. U cijeloj kraljevini vlada veliko neraspoloženje prama ovomu redu“.

„Isti list kaže; buduć da biva sve to veći probabilitet, da bi se Garibaldi mogao iskrcati na hrvatskom Primorju, „sind, wie der Wiener Korrespondent der Hamburger Börsenhalle meldet, in der letzten Woche vorzugsweise die kroatischen Küstenländer (u pluralu!) Gegenstand der besonderen Sorgfalt von seite der Regierung gewesen“. Od Pole do Kotora sve se nadzire. Dakle to su sve „die kroatischen Küstenländer.“

„O istom predmetu imade „N. Frankfurt. Ztng.“ dopis iz Pariza: „Die Rolle Garibaldis in Italien sei zu Ende. Jetzt beginne Victor Emanuel. Garibaldi werde dieser Tage in Dalmatien landen, Croatien insurgieren (?), und sich einer ungarischen Revolution anschliessen. Diese Diversion soll den Erfolg der Expedition gegen Wenedig sichern, der Krieg zwischen Oesterreich und Piemont sei gewiss.“

„Constitutional„ br. 249. imade članak o predstojećoj koaliciji, koja se spravlja „dans les tenebres de la diplomatic allemande“, koju on u ostalom drži za nemoguće i absurdum. Najznamenitija je u tom članku ispovjed, da imade u Franceskoj partaja, koje žele tu koaliciju, zapostavljajuć čast svojega naroda i sreću domovine griješnim svojim težnjama. Ova je ispovjed za nas Hrvate tim znamenitija, što možemo

podlome ovome plemenu predbaciti tu sramotu za onu infamiju, koju je napram nas počinilo, kada „Patrie“ i „Op. Nat.“ pisaše: da Hrvati tako daleko tjeraju patriotizam, da već prose i magjarski jezik. Eh bien, vitezi? A je li to patriotizam željti tugju silu na svoj rodni kraj? Evo, kako božja ruka te zlobnike kazni i za barbarstvo i za taj patriotizam.“

7. *rujna.* „D. All. Ztg.“ br. 208. im vijest, da je „Nationalversammlung“ u Bukareštu i Jassy-u votirala za prvi mah 500 dukata svaka za rumunjsku crkvu i školu u Kronstadtu u Erdelju. Ovu vijest list ovako popraćuje: „Das Gravitieren der österr. Rumänen nach den Donaufürstenthümern muss durch solche Vorgänge nur noch gesteigert werden“. Živili Rumunji! Austrija će ipak morat slijediti moju politiku, ako ne će, da joj ovi ispuznu iz ruke.“

„O istom predmetu imade danas i „Hamburger Nachrichten“ br. 210. važnu vijest, da je naime Austrija konfiscirala jedan list, „dass den Beschwerden der Rumänen gegen die Magyaren zum Worte verholfen hatte. Lijep znak vremena.“

„Oester. Ztg.“ imade takogjer prevažan članak pod naslovom „Französische Pläne“, iz kojeg se vidi, da je Türr ponudio krunu mladom Napoleonu, a ovaj da se je na to ljutio, a sada još većma, jer se zauzimlje der Sache der Nationalitäten, te zaključuje, da će: „ehe zwei Jahre vergehen“, ako se tim franceskom trvenju ne učini konac, „in Neapel die Dynastie Murat, in Wenedig einen Dictator oder Prodictator, und in Ungarn einen Prinzen Napoleon mit der Krone des heil Stephan auf dem Kopfe haben“. Za tim dodaje, da će sirijska ekspedicija uništiti engleske namjere glede Suez-kanala.“

„U Hrvatskoj se do sada nije moglo izručiti zagrebačkog konvikta Jezuitima, a kako piše „Ostd. P.“

polag „Pester Lloyda“ kaločka gimnazija već im je izručena.“

„Nation Suisse“ jučer piše, da se magjarski emigranti jako kreću. Da bi se ti junaci bili već i digli, da se ne boje ruske intervencije.“

8. rujna. „Evo već četvrti dan, od kad su mi Nijemci brzojavili, da su poslali pismo, a do danas ga neima te neima! Mnogo se hoće, da čovjek u takovim okolnostima ne zdvoji. Toli nečasno postupanje ljudi na vladi! Ali ipak je bolje, da su se sada, prije početka djelovanja, ukazali lašcima, nego kasnije. Ja sam odlučio i život žrtvovati za habzburški dom, a oni tako nepošteno postupaju! O Napulj, Napulj! I tamo je više poštenja. Magna Diana Ephesiorum.“

„Ali ipak ne ću klonuti duhom. Uvijek se još ufam u Boga i u majku Spasitelja, čije rogjenje danas slavimo.“

9. rujna „Danas je opet jedan prokleti dan u mome životu. Švapski list, javljen po žici 4-ga, odviše je dugo putovao. Mislio sam, da će biti dobro urgirati riješenje. Jučer na večer sastavih, prepisah i otpremih pismo na Rechberga, u kojem mu predbacih postupanje bečke vlade „Audessout du zero, même de Naples“. Upozorih ga na koncesije, učinjene sa strane Magjara Hrvatima, neka dakle nešto odluči: da ili ne.“

„To pismo ponesoh danas prije 8 sati na poštu, za tim pogjem u crkvu Bogu se pomoliti, da blagoslovi ovaj korak. Iz crkve odem u muzeum, a ne znadoh jadan, što me kod kuće čeka“.

„Došav kući, nagjem ženu gdje plače. Došao je napokon list od bečkih hajduka, u kojem se medenim švapskim riječima sasvim odbija moja ponuda tajne knjige, a o političkoj stvari po infamnoj švapskoj metodi šaraju; moji im se uvjeti čine nemogući za „anknüpfen“. Žale, ako se ne nagje neki modus, da se

izravnaju toli oprečna načela". Prokletim Švabima bit će najbolji odgovor moje pismo, odaslano danas."

„Dakle poslje tolikog očekivanja, radosti i nade sve ode u dim! Nikada se ničemu ne ću radovati. Samo mi je milo tužnu moju suprugu, kako je gorko plakala.'

„Dà, da sam htio nepošten biti kod Talijana, Magjara, Franceza te Engleza, danas bi pjevao. Da hoću, još danas mogu kod Švabe, ali ne ću; idem nazad k Slavjanu, kakav je da je!"

10. rujna. „Čitam telegr. vijest „N. Z. Ztg." po „Morning Cronicle", da je u Bugarskoj živa agitacija, da Slavjanski narodi Austrije i Turske očekivaju samo uspjeh Garibaldijevih poduzeća, da se dignu. „Die Wallachen, Croaten, Ungaren und Serben seien einverstanden." Dao Bog, istina bila, da se prokleti švaba sruši."

„Oester. Ztg." je zbilja poludila. Federaliste i feudalce zovu i prispodabljaju sa „Kettenhund"-om i „Buldogom" neben den einen geht man höhnisch vorüber (t. j. pod Kettenhund-Magjarom) dem anderen versetzt einen Knittelschlag" (t. j. feudalistima)."

„Isti list imade važnu vijest, kako Danielik u ime katoličanstva protestira proti mnijenju, da samo protestantizam ide slava, da se je probudila magjarska narodnost i samosvijest. Švaba se tomu raduje i pravo ima. Parba teče pred „Pesti Naplo"-om".

„Ruski petrogradski list „Vjedomosti" tuži se na ono, što biva u Crnojgori „Die Wahl des neuen Fürsten sei übereilte gewesen (Aha!) und keineswegs von dem ganzen Volke verfolgt, könne daher wohl angefochten werden."

„Znamenito je dakle, da Rusi strahom i nemirom gledaju narivavanje franceske politike u Crnojgori. — „Kurz es neigt eine eine politische Frage auf, und zwar eine Frage der Russland gewiss nicht mindere Auf-

merksamkeit schenken wird als den bereits schwebenden!"
Daj Bože!"

„Biskup Šaguna je „ein Grundsatz aufgestellt, der würdig des allgemeinen Interesses ist", da će se o njemu raspravljati u državnom vijeću. Tako „Ost D. P."

„Rumuni misle intervenirati u Bugarskoj. Živili!"

11. rujna. „Čitam u „Hamburger Nachrichten" br. 213. da nemiri u Magjarskoj sveudilj rastu i da bi vlada morala činiti velike koncesije Ugrima, da ih zadovolji. „Dessenungeachtet zögert sie damit hauptsächlich wohl aus Rücksicht für die übrigen Nationalitäten, deren Unzufriedenheit sie steigen fürchtet, wenn sie den Ungarn besondere Concession bewilligt! Dobar je strah!"

„Danas i „Patrie" u bullettinu od 9. rujna imade vijest „Cronica" glede Hrvata. „Son triomphe (de Garibaldi) definitiv serait le signal d'une insurrection sur toutes les côtes de la Dalmatie, se combinant avec un mouvement general de la Croatie." S ovima bi se i Bosna i Hercegovina podigla."

„Čitam u „Times" prevažnu vijest, koju isti dove: „Eine ausserordentliche wichtige Depesche." Ta je došla u Beč a glasi: „Der Kaiser Alexander und seine Regierung wünschen vom Herzen eine vollkommene Aussöhnung mit Oesterreich (Tak! Starčeviću!) das gute Einverständnis hätte nie unterbrochen werden sollen." Za tim kaže, da će poduzeti mjere „um den gegenwärtigen Zustand der Dinge, der nicht länger geduldet werden kann, ein Ende zu machen."

„Za to Švabi tako odgovoriše. Ali neka! Tko zadnji pjeva . . ."

„Čitam danas interesantnu vijest u „Le Nordu" da Novoseljskovo društvo pravi dobre poslove iz sirijske okupacije. A i pravo je."

„Jučer počeh raditi na posljednjem važnom koraku života moga, t. j. na pismu Novoseljskom o

tajnom djelu. Stavljam njemu ponudu, kad ju je Austrija odbila. Dakle valjda Novoseljskomu novacá treba. — Začudo je, da ono, što sam morao najprije poduzeti, zadnje poduzimljem. A ipak još u Petrogradu sastavih prenotaciju da ću pisati Novoseljskomu iz inostranstva."

12. rujna. Evo danas opet jedan važan dan. Sada kad već propade nada u Englesku, u Talijansku, u Rusku te napokon i u Austriju, vraćam se opet Slavjanu. Kakav je da je, bolji je nego se je i jedan inostranac pokazao. Danas dogotovih pismo za Novoseljskog, te ga u ime božje i majke njegove i odaslah u Petrograd."

„U pismu mu razložih infamni postupak Rusije sa mnom, te mu kazah moje sadanje stanje, koje me sili iz najljepših ideala pasti u čisti materijalizam."

„Toga radi u prevažnom predmetu obraćam se prije svega na Rusiju, nudeći joj tajno djelo uz neke uvjete za svotu od 200.000 srebrnih rubalja. Do 15. oktobra mora sve biti gotovo."

„Razložih mu današnju politiku, te mu se ponudih za ruskog konzula u Sisku. Upozorim ga na Magjare i na agitaciju franko-srpsku."

„Čitam danas u „Hamb. Nachr." da Rijeku utvrgjuju sa dva forta. Valja vam pamet."

„Times" već danas imade članak proti allianci Austro-Ruskoj, koja da je kao intervencija u Ugarskoj. Boji se taj list, da se Napoleon ne stavi na čelo liberalizma evropskog. Hinc illae lacrimae!"

Strossmayer zagovara Kvaternika u Beču.

21. rujna. „Opet jedan lijep dan moga života. Danas pod večer došav s Milkom kući, nagjoh dva pisma. Kolika radost! a koliko veća, kad vidih u pismu

pisanu od Praussa u prvim recima, da je govor o Strossmayeru, po čijem nalogu i piše!"

„U pismu me dakle pozivlje — uz prijateljski pozdrav biskupa — da nastavim spis, te da ga čim prije pošaljem u Beč. Suze me obliše, videći da i veliki muževi cijene moje nastojanje i brige i rad za moj tužni rod."

„Dalje evo još veće radosti, jer mi se javlja preugodna vijest, da se je Rechberg veoma zadovoljio sa prijatnim očitovanjem biskupa o meni, pa će uslijed toga poduzeti mjere, da se odstrane zaprijeke mom povratku u domovinu i mom namještenju. Evo kako se dobri Bog premilostivo brine za mene. Oh! sad će mi biti duša mirnija, gdje znam, da Strossmayer ima moj spis. A sada na djelo!"

„Prauss mi piše od svoje strane, da bi i on želio, da se vratim u domovinu, da moje sile s njihovimi složim na čisto domaćem polju rada."

„Ah, tko radiji nego ja! Bog se dobri smilovao meni i mojoj Milki, te rodu mome!"

25 rujna. „Danas ističe rok postavljen Novoseljskomu.. Nikakova glasa. Čudim se. Mora da je odsutan."

„Megjutim, sad mi je duša mirnija; Bog se vidljivo za mene skrbi, pa mogu laglje čekati poslije Strossmayerova pisma."

28. rujna. „Danas u jutro u 8 sati otpremih pismo biskupu Strossmayeru s mojim dogotovljenim djelom o pravima hrvatske krune naprama magjarskoj. Dao Bog te prispjelo dobro i sretno! U listu mu zahvalih za veliku njegovu dobrotu, koju mi iskaza, što je o meni dobro govorio Rechbergu. Razložih mu sadržaj i zamašaj djela."

„Odaslah poslije podne pismo Praussu za odgovor na njegovo. Tu mu natuknuh i nabacih nekoliko političkih ideja. Za „Pozor" ga upitah, kojom će stazom stupati."

„Sečen, predlažuć u državnom vijeću i braneć predlog većine, megju ostalim, govoreći o pitanju narodnosti i njegovoj škakljivosti, o političkoj i historičnoj važnosti Hrvatske reče: „... Von jenem glücklichen Zusammentreffen einer kompakten Nationalität mit anerkannter historischer Geltung wie sie in Croatien existierte, bis zu jener eigentlichen ...“ kao što je u Erdelju, gdje tri narodnosti jednako pravo imadijahu... da će se ipak naći modus, da se to pitanje riješi. — Živio, za to, moj Sečen!“

„Dočim se Sečen tako moderatno i lijepo o Hrvatskoj izjavio, Apponyi zahtijeva, da se Hrvatska i Erdelj moraju opet s Magjarskom sdružiti! Ej! neka, neka!

„Maširević svečano protestira proti sjedinjenju Vojvodine s Magjarskom.“

29. rujna. „Danas poslah pismo na upravu ruskog „Parobrodarstva i trgovine“ u Petrograd, da reklamiram pismo poslano Novoseljskom o tajnom djelu. Ako njega nije tamo, neka se pismo dade Kovalevskomu, da ga riješi; ako je prispjelo ili je za njim odaslano, da mi se to javi.“

„Danas čitah u raspravi državnog vijeća vijest, kako u poslu „Real. Credit. Instita“, koji se imaju uvoditi u Austriju, Magjari interpeliraše ministra unutarnjih poslova. Ovaj megju ostalim reče, da je već u Hrvatskoj takav institut uveden; no da ona gospoda. koja su glede toga prve korake poduzela, sad se više i ne daju vigjeti.“

„To je zaista tužno i sramotno očitovanje za Hrvate. Pisati ću našima, da je sramota, da uzmiču baš ondje, gdje bi trebalo raditi za blagostanje naroda. A za infamne agitacije za Magjarstvo sigurno imadu vremena i brige. Ti tobožnji usrećitelji puka da skrbe za ono, što im je pod nosom, da rade za dobro svoga naroda, ne bi nijedan ni vremena imao na magjarstvo

misliti. Dakako da je za ovakove glupane jaram najpovoljniji. Misle, da će tad ptice pečene u žvale im letiti. Neka onda Magjar skrbi! Skrbit će vam on do zla Boga!"

„Isto tako s neizrecivom radosti čitah danas, kako je Strossmayer šiknuo Borellia, jer je ovaj protestirao za Dalmaciju. Strossmayer je govorio za našu nezavisnu legislativu. Ni Magjari ni Borelli nisu mu odgovorili."

„Vranicani zahtijeva utjelovljenje Dalmacije Hrvatskoj. — Živio! — Mogao je Vranicani šiknuti Borellia argumento ad hominem. Kazao mu je, da je i njegov djed i pleme iz Dalmacije, ili bolje iz prve Hrvatske, zato je on Hrvat, niti može biti što drugo."

2. listopada. „Grof Maylath predbacio je Močonju, jer je ovaj protestirao proti tome, da Vojvodina bude utjelovljena Ugarskoj, da se je postavio na Garibaldovo stanovište, braneći pravo Vojvodine proti historičkim pravima Ugarske."

„Na to mu Močonji odvrati, da se je Car Franjo Iosip već odavna postavio na to Garibaldovo stanovište i to od onda, od kad on svečano naglasi jednakopravnost svih naroda. Valja mu pamet!"

„Glede Hrvata se taj isti Maylath lijepo izrazio, govoreći o posljedicama nasilnog germaniziranja prvih 12 godina."

„I on kao i Sečen priznaje narodno politički život Hrvata. Lukavi su oni, jer znadu, da imadu crva u srcu. Tad su i Hrvati dobri!"

„Apponyi, za kojeg „Ost D. P." reče, da je u svom govoru izjavio, da se Hrvatska **mora** Ugarskoj opet pridružiti, lukavo je to rekao govoreći: Ungarn und zur Krone Ungarns gehörige Länder."

„On je samo indirectno na jednom mjestu spomenuo Hrvatsku pod tim naslovom: „Können sie, meine Herren, sich ein starkes, einiges Oesterreich denken,

wenn Ungarn, Croatien, Siebenbürgen durch widerstrebende Gefühle von der Gemeinschaft dieses staatlichen Lebens fern gehalten werden?"

3. listopada. „All. A. Ztg." imade vijest iz Beča od 2. listopada, da su Slaveni došli 1. listopada pozdraviti Strossmayera i zahvaliti mu za hrabro branjenje Slavjanstva."

„Tom prigodom izrazio se je naš slavjanski mecena, da će sada utemeljiti jugoslavensku akademiju znanosti. — Bog ga živio!"

4 listopada. „U Sv. Martinu u Slovačkoj bijaše obdržavana velika religijozna slavjanska svečanost prigodom instalacije superintendenta u smislu patenta od 1. septembra o uregjenju evangelista "

„Hodža držaše prekrasan govor pun antimagjarskog duha. Bijaše sakupljeno sveštenstvo iz mnogih županija. Živili! — Hej Magjari, hoće li vam se hrvatske krune?"

„Drugu važnu vijest ima „Ost. D. P.", da je dne 4. rujna 53.030 Rumunja poslalo sa potpisima zahvalnicu na cara, da mu zahvali radi jednakopravnosti njihova jezika. Na ministarstvo pravosugja dadoše pako molbenicu, da se rumunjski jezik odmah upotrebi u gruntovnim knjigama. — Živili, stoput Živili!"

10. listopada. „Ostd. P." br. 280. imade iz Zagreba 7. listopada slijedeći dopis: Wie fast alle Blätter der Monarchie, hat auch ihr Journal vor einigen Wochen von dem hier bevorstehenden Erscheinen eines neuen polit. Blattes in kroatischer Sprache, des „Pozor", Notiz genommen. Die am 1. dieses ausgegebene erste Nummer des „Pozor" hat hier durch den leitenden Artikel ein ganz ungewöhnliches Aufsehen gemacht. Der Artikel bespricht das Verhältniss Croatiens zu Ungarn und sagt ungefähr Folgendes:

„Kroatien war bis zum J. 1848 mit Ungarn in einer Weise verbunden, welche sowohl den Croaten als

en Ungarn seine verschiedenartige Auffassung des be-
tandenen staatlichen Verhältnisses gestattete. Wir wollen
icht die eben durch diese verschiedenartige Auffassung
en beiden Nationen geschlagenen und wieder geheilten (?)
Vunden jetzt aufreissen; aber soviel müssen wir sagen,
ass die kroatische Nation stets das Recht hatte, soviel
taatliche Unabhängigkeit zu fordern als nöthig war,
amit das eigene nationale Leben keinen Nachteil er-
eide. Das fordern wir auch heute, und das ist unser
eiliges und unverletzbares Recht. Jene Nation, welche
iesem Rechte freiwillig entsagt, ist nicht werth als Na-
on zu leben. (Živio!)

Das alte Verhältniss mit Ungarn können wir im
orbestandenen Sinne nicht erneuern, weil durch ein
olches früher oder später der Faden unseres nationalen
ebens zerreissen würde.

Hoffen wir, dass diese Frage ohne eine Repräsen-
ation Croatiens nicht entschieden werde, und wenn
ieser Repräsentationskörper zusammen berufen und
venn bezüglich dieser Frage auch die anderen Natio-
alitäten in Ungarn (Živio!) sich erklären werden, dann
agen auch wir unsere offene Meinung, wie es ehrlichen
Menschen zukommt. Uebrigens, mag man diese Angele-
enheit wie immer beendigen, soviel sagen wir in voraus,
lass wir die treuen Bundesgenossen der Nationen Un-
arns sind in jenem Interesse, welchem zufolge sie eine
chönere und bessere Zukunft anstreben und wie einst
emeinschaftlich unsere Helden zur Vertheidigung des
emeinschaftlichen Vaterlandes ihr Blut vergossen, so
verden auch wir in der Zukunft unsere Rechte auf dem
Felde der Oeffentlichkeit (Tako! i nigdje drugdje!) ge-
neinschaftlich vertheidigen gegen jedes fremde Element!"

11. listopada. „Vijesti iz Hermannstadta od 5.
istopada javljaju demonstracije u slavu Š a g u n e i
M a a g e r a. Mladež rumunjska i seljaci sudjelovali su

kod tih demonstracija. Bila je bakljada. Nijemci su dali svečani diner Maageru. — Valja!"

„Danas čitah znamenit Handbillet na Rajačića o synodama grčke crkve, isto tako o „ilirskom nacijonalnom kongresu".

„To je važna demonstracija proti magjarstvu, te za nas dobra; ako vlada diže u Magjarskoj ne-magjarske elemente, tim će većma dići nas."

„Drugo: Rajačić je molio ukinuće imena ilirskog, pa da se zamijeni sa srpskim. To mu nije dozvoljeno. Evala! — Treće: I Rumunji bit će u buduće zastupani na tom kongresu. Iza synoda ili poslije istog ima se Rajačić dogovoriti glede toga kongresa sa biskupima (bez dalmatinskog) i predloge caru podnijeti. Ban će biti kr. komisar."

„Rumunji bit će jači nego Srbi i k tomu prosvjed Šokčevića u ime pravoslavnih Hrvata ubit će Srbež."

12. listopada. „Otpremio sam pismo Vrbančiću, da mu čestitam za sretnu misao izraženu u programu i put kojim je udario. Razlažem mu moje mnijenje, kako može mudro vremenom proći sasvim na protu magjarsko polje na temelju njegova programa. Spomenuh četiri glavne točke buduće naše politike: jedinstvo naroda hrvatskoga, samostalnu politiku i nezavisnu od svakog političkog veza. Budućnost naša materijalna može cvasti samo u samostalnosti; napokon rad za podignuće seljačkog puka."

„U „Ostd. P." br. 281. čitam, da je Eötvös obјelodanio u Lipskom anonimnu brošuru, u kojoj hoće da Hrvatska spada pod ugarsku krunu. U ostalom trsi se dokazati, da historičko pravo Ugarske ne kompromitira opstanak Austrije."

„To bi bilo dobro javiti Vrbančiću. No u budućem listu sve ću mu javiti, što budu tugje novine proti njemu javljale u magjarskom smislu."

„Magjari uzeše za parolu ili geslo u buduće ne više nationalität, nego magjarsku krunu. Lopovi, kakovim se to infamnim sredstvima služe, da nas mogu prevariti i podjarmiti."

„Journal des Debats" u broju od 18. oktobra imade dopis iz Napulja, u kom kaže, da se Magjari i ostali puntari, skupljeni oko Garibaldia, ne tuku radi „beaux yeux de l'Italie", no radi svojih svrha."

19. listopada. „Danas pod večer primih odgovor od Naceka na posljednje moje pismo. Glavno, što se politike tiče, jest: da moju politiku mudrijaši Zagrebčani nipošto ne odobravaju, jer se ludjaci nešto od nekoga nadaju! Da mi zamjeravaju, što sam se sa Rechbergom pustio u dogovore, te moj zdravog uma šogor misli, da će tu biti ponešto i hrvatske kreposti — jala. Nadalje: moja politika da je i banova, t. j. bit će to moja ista u Beč dostavljena. Da ista vlada ne će združenja Hrvata s Magjarima, da će jedna brošura izaći, ko što je ona koju i ja pišem."

„Nu bilo što mu drago, ja kažem: na kraju je bat nasadjen! Vidjet ćemo, čija će politika imati budućnost za sebe, komu će vrijeme pravo dati. — U Hrvatskoj sva ljetina jako dobro stoji. — Hvala Ti, Višnji s neba!"

„Čitam u „Köln. Ztg." br. 291. o ponašanju Magjara na drž. vijeću proti Nadasdy-u. — „Die Magyaren haben durch die Ausfälle und Verdächtigungen ihres Landsmannes weder in der Gunst des Publikums noch in der Ansicht der Politiker gewonnen, denn sie haben dabei es an Entstellungen der Thatsachen und an plebeischen Wendungen nicht fehlen lassen."

20 listopada „Ono, što već držah kao sasvim propalo, danas se pokaza da nije. Danas mi prispije odgovor iz Petrograda na pismo parobrodar. društvu,

gdje reklamiram pisma Novoseljskog. Tu mi se javlja važna vijest, da se Novoseljski nalazi već duljs vremena oko Astrahana i Kavkaza u poslu, te da mu je onamo poslano pismo kroz Nižni Novgorod."

„Iz toga pisma slijedi za mene: da nada nije izgubljena, ako u Austriji ne prodrem. Osim toga mogu postupati u Beču postojanije i krepče."

„Danas čitah u „Ostd. Post" od 18./10. vijest, da će Austrija biti ustrojena u pet grupa, od kojih će Ugarska sa nekim aneksijama sačinjavati dvije grupe tako da će kraljevina Hrvatska sačinjavati nezavisnu grupu, a to tim većma, što će i Dalmacija spadati u magjarsku grupu. Svaka grupa imati će svoga hofkanclera u Beču" . . .

U „Indep. Belge" čitam danas, da će Hrvatska, Vojvodina i Erdelj biti pitani kroz svoje sabore, hoće li se s Magjarima spojiti. Bože smiluj se hrvatskom mom narodu!"

Proglašenje listopadske diplome.

21. listopada. „Bože veliki! Evo od ovo nekoliko dana ili sati zavisi budućnost hrvatskog naroda. Dapače moguće da sada, kada to pišem (na večer u $^1/_4$9) već je riješena sudbina moga naroda."

„Čitam danas u „Ost. d. Post" od 19. studenoga da polag „W. Ztg." Thun ne odstupa i to bi značilo promjenu u „Entschliessungu", nastalom jučer t. j. 17. o. mj. u ministarskom vijeću."

„I u istinu isti časopis kaže, da se je opet preko noći odustalo od razdiobe carstva na pet grupa, da će biti raspušteno ministarstvo pravde, a njegove funkcije će biti sad prenešene dijelom na buduće kancelarije, a dijelom na kasacijoni sud. Osim Ugarske i Erdelja da će sve krunovine ostati pri starom. Dakle Hrvatska bi bila spašena. Slijedeća načela da su ustanovljena:

„Jedinstvo carstva da će biti garantirano kroz rž. vijeće, koje će se sa saborskim izaslanicima po- ostručiti. Sabori će biti sazvani na načelu sta- škom, obzirom na gragjanski i seljački stališ i na oderne potrebe. Ugarska i Erdelj će imati svoje kan- lare uz ministra nutarnjih poslova. Što se „Neben- ndera“ tiče, „werden Vereinbarungen getroffen“. Za to e ipak „Ost. d. Post“ ne garantira, osim za nekoje vari samo.“

„U Indipend. Belge“ br. 294. imade naročitu ra- snu vijest, da će petu grupu sačinjavati Hrvatska, almacija i Litoral, te da će svaka grupa imati og kancelara. I „All. A. Ztg.“ kaže, da će Croatia i avonija biti nezavisne i „in Agram tagen“. Ako je ko, lijepo je za nas odlučeno.“

„Bože, brani nedužne Hrvate napram gnjusobi Ma- arskoj! — Sutrašnji će dan odlučiti. Bog sam znade, ko mi je pri duši.“

22. listopada. „Svanuo je jučer veliki dan pre- orogjenja austrijskih naroda. Ne mogu još raza- ati iz telegrafičkih vijesti sudbinu, hoće li biti zado- ljan hrvatski narod. Javlja se, da je u Pešti i Beču svjeta; da će krunovine imati pokrajinske sabore; garska i Erdelj da će se na starom ustavu pripojiti, agjarski jezik da će biti službeni u Ugarskoj, nu glede rvatske ništa se ne kaže. Isto tako i pariški listovi š su lakoničniji. Jedina „All. A. Zeitung“ kaže, da nacrt ustava ustanovljen poslije zabačenih pet rupa. Iz toga se u kratko vidi, da je Hrvatska od garske nezavisna, jer kaže: „Das Banat und slavische änder, welche vordem zur ungarischen Krone (??!) ge- örten, dürften jedoch eine von der ungarischen ver- chiedene Verwaltung bekommen.“

„Bilo što mu drago, sutra ću opširnije o tom sa- iati. Sada u pamet! Alea jacta est!“

„Čitao sam danas u „Siecle-u" od 22./10. u dopisu iz Pešte gnjusnu i lukavu laž na hrvatski narod, da nas ponize. Tu se kaže za zagrebačku trg. komoru: . . . „Cette Corporation . . . proclamait autement que sans les secours en argent que la Coatie depuis un an a obtenu de la Hongrie, grace aux souscriptions qui partout se sont faites spontanement et **avec succes, la moitié peut-être de la populations croate serait morte de faim** en 1856 et 1860. — Il est vrai qui elle aurait eté enterrée par le soins du gouvernement des Rechberg-Thyrry."

„Ovako vrhu svega toga bijah u večer turoban, kad mi dogje od Praussa iz Beča ljubljeno pismo od 20./10. iz kojeg razabrah, da je Strossmajer dobrohotno primio moje djelo, koje će se tiskati, da će se za mene zauzeti glede povratka u domovinu; da će „Pozor" bit narodno vogjen, da ga novi domorodci radi toga ispod oka gledaju (lopovi!) itd. Bog mi htjede osladiti večer Hvala mu!"

24. listopada. „Dakle koprena neizvjesnosti je dignuta! Sva mi glava još šumi od pretrganih, smućena smisla, telegrafičnih vijesti."

„Dakle samo od tumačenja carskog diploma od 20. listopada, te od časti narodnje zavisit će, hoćemo li bit nezavisni ili ne. Nije moguće, da bi Hrvati bili tako podli, kad vide kroz infamne intrige i tajne spletke Magjara Slovake i Rusine lišene i sjene egzistencije, a opstanak Rumuna i Srba zavisit će prosto od dobre volje nekih osoba, koje se imaju još sazvati."

„Gledeć pako na Erdelj, nezavisan prema kruni magjarskoj, nije moguće da bi se oni gragjani nezavisne zemlje stavljali u kakova udruženja s Magjarima."

„Köln Ztg." br. 295. javlja, da je bečka „Presse" imala članak, u kojem „mit wüthender Verblendung

Ungarn und die ganze ungarische Nation auf heftigste beleidigen musste", te da su ustali proti tome članku „Wanderer", „Vaterland" itd., no da su bili zabranjeni po policiji. Reprodukcija toga članka da je brzojavno zabranjena po cijelom carstvu."

„Danas otpremih pismo biskupu Strossmayer-u glede mog povratka u domovinu i glede službe. Razložih mu moje mnijenje o manifestu i carskoj diplomi od 20. listopada. — U rieči i tumačenju valjanu se nalazi ključ naše budućnosti."

27. listopada. „Telegrafičke vijesti iz Zagreba javljaju, da je svečano i sjajno primljen manifest i diploma od 20./10. — Banu je priregjena baklјada itd. Kaže „Agramer Zeitung": „... so wie auch diesmal die Loyalität der croatischen Nation auf das glänzendste sich bethätigte."

„Dakako. da je razlika med Peštom i Zagrebom. — U Pešti je na 21., 23. i 24. krv obilno tekla! Benedek se je zagrozio sa „alten Soldaten des Kaisers und Königs", ako se ne umire."

28. listopada „Poslije četiri dnevne neumorne radnje dovrših pismo za Rechberga o veoma znamenitim spisima od 20. listopada, diplomi i manifestu. Pisah u istom smislu kao i Strossmayeru, samo opširnije i točnije. Zadržao sam koncept. Na koncu ga zamolih, na temelju Strossmayerove preporuke, za povratak u domovinu i za namještenje, prikladno mojoj naobrazbi, značaju i iskustvu u svijetu."

„Pod naslovom „Partes adnexae" „Oesterr. Zeitg." br. 253. piše u uvodnom članku, da utješi Magjare, dokazujući da se iz zaključaka od 20 listopada može dokazati. — Dobri ste."

„Volksztg." br. 249. piše u uvodnom članku o koncesijama Magjarima učinjenim: „Dies, und der Umstand dass Rechberg bleibt, drückt dass ganze Ma-

nifest und die Diplomsverleihung in die Reihe der Massregeln, welche die Noth erzeugt um mit der Noth zu verschwinden, und die auf nichts hinaus laufen als auf das bekannte Lied: Geld, Geld, Geld!"

„N. Pr. Ztg." br. 250. piše životopis novih muževa. Za Sechenya kaže: „Graf Anton Secheny aus einer ursprünglich croatischen Familie stammt." To isto imade i glasilo Sečenove stranke „A. A. Ztg." Nous prenons acte de cet aveu!"

„Ista „N. P. Ztg." br. 251. pišući o manifestacijama po krunovinama radi dogogjaja od 29. listopada kaže: „In den nicht ungarischen Kronländern scheint die unmittelbare Freude über des k. Manifest grösser gewesen zu sein, namentlich in Croatien." Živio ga Bog, koji to pisa. To je prvi list u zadnje vrijeme, koji ne broji Hrvatsku u ugarske pokrajine."

29. listopada. Za danas K. piše samo svoje noćno vigjenje: prikazuje mu se otac, te ga opominje, da se okani Starčevića i njegove politike, da se čuva fratara.

Iz toga se vidi prevelika uzrujanost s duševnoga nemira.

30. listopada. „Danas sam opremio pismo i mojemu Praussu. I njemu sam razvio moje shvaćanje carskih odluka od 20. listopada. Iznijeh mu razloge, za što se Hrvati ne smiju sjediniti s Magjarima. Mi smo sva najviša suverenska prava i onako žrtvovali austrijanskomu Beču, kakovim ćemo obrazom pred potomstvom usuditi se žrtvovati onaj kukavni preostatak te ga još s Magjarima dijeliti! Robovali bi kroz Budim Beču! — Obećajem mu, da ću napisati djelo ili barem članak; „Državno pravo krune i kraljevine Hrvatske."

„Le Nord" imade dopis iz Pešte, u kojem je govora i o Hrvatskoj:

„La Croatie elle même persiste à vouloir rester dans la Confederation hongroise (??). Elle ne veut pas

se departir de la Constitution (Ne treba joj se departir, jer ima svoju i ljepšu nego je magjarska) et des pactes (to je dakle suverenstvo, to će prije Hrvat razumjeti), elle veut l' union et l' autonomie nationale garantie (Magjari i garancija! vuk i janje!) comme precedemment (krvava ironija!), elle desire seulement voir rayer des nos lois les termes d' annexes (Ne treba, jer nikad na nas spadalo nije!) et ramener les rapports avec le Royame de Hongrie à l' etat ou ils etaient lors l' union de 1091. (Ludo! 1102 brate!) La Croatie domande a prendre le titre de „Royame-uni" et non de „Royame-annexe" Regnum socium! (Laž je da annexe znači socium. Lopovska interpretacija!). Or sous ce rapport il n' y-a aucune difficulté (Osel! i ja mislim!) de la parte de l' Hongrie, il y a unaniminité aussi bien en Croatie qu' en Hongrie, mais c' est une question qui dois être reglée par la diete (Bluna! u višebroju: par les dietes, ako Hrvati budu ludi te se složili!).

3. studenoga. „Hamburger Nachrichten" br. 259. pišu o diplomi i manifestu od 20. listopada u istom duhu kao što i ja Rechbergu u pismu od 12. srpnja 1860. Za sadanji sistem kaže: „Oeffnet es selber dem auflösenden Dualismus die Bahnen." A za današnji ustroj Ugarske kaže: . . . und dieses (Ungarn) macht, während die Regierung ihm machtloser denn je gegenüber steht, kein Hehl daraus, dem es die erlangten Gewährungen nur als eine rasche betrachtet, dem Gesammtstaate sein volles Sonderrecht abzureissen."

„Kao da je čitao iz moga pisma!"

„Horn u ime Kossutha prosvjeduje kroz „Courrier du Dimanche" proti izjavi Szemerovoj o austrijskim koncesijama. — Klapka sa svoje strane oprovrgava u „Pressi" Szemera i patentu. Napokon neki Puky u „La nation Suisse" ustaje u smislu prvih. Nu nijedan od njih ne zahtijeva Hrvatske."

„Oesterr Ztg." br. 254. piše: „Die Partei der ungarischen Sonderbestrebungen betrachtet nur als einen Sieg das Gegebene, nicht als Rechnung zum Frieden, sondern als einen Aneifer in ihren Bestrebungen fortzufahren und weiteres an sich zu schliessen."

4. studenoga. „Bečka „Presse" a po njoj svi znamenitiji svjetski listovi pišu, kako Magjari pod imenom „partes adnexae" zahtijevaju Hrvatsku zaboravivši na god. 1848. i njezine posljedice. Neka sada Hrvati još snivaju o uniji!"

„Tobožnji liberalac Deak pozvan da sudjeluje na temelju odluke od 20. listopada reče, da dok ne bude spojena kruna sv. Stjepana, on ne će sudjelovati!"

„Napokon čitam u „Eco di Fiume", da Riječani zahtijevaju autonomiju. Infamne izdajice talijanske! Ne ćete da znate, da je vaša autonomija kupljena najinfamnijom povredom prisege i prava naše kraljevine, kad otrgoše od našega tijela taj komad zemlje; ali mi god. 1848. oružjem u ruci uzesmo si natrag. što je naše."

„Triester Ztg." od 7. studenoga piše: „Ein Fiumaner Patrizier vertheidigt im „Eco di Fiume" das Recht der slavischen Nationalität in Fiume." — Imade još poštenih glava! Borba! Borba!"

5. studenog. „Ostd. P." imade izvadak članka nekog izraelićanina, gdje se kaže, kako hrvatski osjećaj lijepo megju njima napreduje. Uveli su u škole hrvatski jezik, čitaju hrvatske knjige i časopise, sudjeluju u svim narodnim manifestacijama i pokretu. Ako ih hrvatski narod primi u svoje kolo, oni će služiti na korist i slavu buduće domovine i kraljevine naše."

„Ovdje opažam. Ako bi se to pleme priljubilo od srca i osvjedočenja u narodno kolo svojim pronicavim i poduzetnim duhom, moglo bi potaknuti naše indolentne poduzetnike, da rade na polju narodnoga gospodarstva."

„Za Sečena je u Beču bon mot, da je „das fünfte Rad“, jer Magjari za njega ne će da znadu nego za V a y a. Ne bi li se taj inače sposoban čovjek uslijed toga ponašanja Magjara mogao predobiti za vlastiti (hrvatski) narod?“

„Nat. Ztg.“ br. 516. piše: „Stündlich mehr gewinnt man die Ueberzeugung, dass Oesterreichs Gegenwart den Magyaren geopfert wird, vor der Zukunft hängt ein blutrother Vorhang.“

„To i ja već odavna kazah.“

6. studenoga. „A. Allg. Ztg.“ br. 310 po dopisu „Presse“ iz Pešte govoreći o pretenzijama Magjara na Hrvatsku: „Was die „Partes adnexae“ anbelangt, so meint man (in Ungarn) die Regierung sowie Ungarn selber müssen sich dem Willen der betreffenden Bevölkerung fügen, und hat auch von 1848 her so viel gelernt, um zu erkennen, mit welcher äusserster Zartheit dieses Thema erfasst werden muss, wenn nicht Croaten und Serben aufs neue in einen Gegensatz zum Magyarismus gebracht werden sollen, der für den letzteren leicht wieder verhängnissvoll werden könnte.“

„Dakle uvidjeli! Živila „Presse“!

„Ostd. P.“ od 4. stud. u dopisu iz Pešte pripovijeda, „das mit Begeisterung ergriffene erste Unternehmen der neuen ungar. Hofkanzlei hat vorläufig fehlgeschlagen“, jer se je zahvalilo 16 novoimenovanih velikih župana.“

„O tomu imade isti list uvodni članak veoma oštar naperen proti Magjarima. Za T i s z u, koji se je prvi zahvalio, kaže, da je time mislio postati ugarski B r u t u s „das war brutal von einem Brutus“. Za tim priča, kako su se S e č e n i i V a y prevarili u svojim zemljacima. „Aber das kann nunmehr keinem Zweifel unterzogen werden, dass sie ihren Landsleuten mehr Neigung für eine Verständigung mit Oesterreich zugeschrieben, als sie wirklich gefunden haben.“

„Neka sada Austrija dade iste koncesije nemagjarskim zemljama, one će biti s time zadovoljne. „Dann würden dort (in Ungarn) die Regungen der Opposition auf das entsprechende Gegengewicht in den vereinten deutschen Ländern stossen, und die Gefahren werden geringer sein, welche wir von derselben befürchten.“

„Samo ne od Švabe, nego od Hrvata i Rumunja.“

7. studenoga. „Čitam u „Ostd. P.“ od 4. stud., da je magjarski primas poslao proglas na Ugre u magjarskom, njemačkom i slavenskim jezicima o koncesijama i o povratku ustava. Tu govori o uspjesima i sreći postignutoj, da će moći svoje tužbe, želje i prigovore „in der süssen Muttersprache seinem Könige unterbreiten“. — Nije li gorka ironija, što taj pop piše! On šalje proglas na njemačkom i slovačkom jeziku i javlja, da će Nijemci i Slovaci moći kralju govoriti u „slatkom magjarskom materinskom jeziku“, koga i oni znadu!“

8. studenoga. „U „Wandereru“ piše **Z a y**, za što Magjari nisu zadovoljni sa koncesijama. „Weil gar viele erwarteten, die Wojwodschaft und das Banat würde sogleich Ungarn factisch einverleibt, und dabei unbedingt anerkannt werden, dass Croatien und Slavonien der Krone Ungarns untersteht.“ Hajdučino! Ipak priznaje, da odluka od 20. listopada ne stavlja Hrvatsku pod krunu Ugarske.“

Kvaternik se vraća u domovinu.

9. studenoga. „Danas je preradostan dan moga života, poslije toliko gorkih i čemernih. Još jučer zdvajah skupa sa mojom suprugom nad mojom gorkom sudbinom“.

„Jučer čitah za duševnu utjehu **H u r t e r o v o** djelo „Geburt und Wiedergeburt“. Koliko meleme nagjoh za izranjeno moje srce!“

„Noćas sanjah o dobrom Strossmayeru, kako njime organiziram domovinu."

„Jutros sjedijah uz Milku, oba smo šutili. Ja sam nislio, što mi valja poduzeti, da živim. Eto ti iznenada ospodična mi donese pismo. Na njemu je pečat iz 'ešte. Gledam ga, rukopis nepoznat. Milka se zaleti na ›otpis: Mlinarić rimski! Odmah pomislih na Strossnayera. Sbilja to pismo bijaše od toga preljubeznoga nuža i velikog Hrvata."

„Tu mi piše taj veliki muž, da su moja načela i ijegova načela. Sad je sve spašeno. Neka se požurim, ı Zagreb, jer je moja prisutnost tamo od velike koristi. 'a prvi mah da će se on za mene pobrinuti, a da će e i za konačno opskrbljenje postarati."

„O čestita duša! Glede moga djela čudi se, da ga ›rauss nije još dao tiskati, jer ga je predao njemu u uke. Za „Raskrižje" kaže mi, da ga dadem odmah iskati na njegov trošak. (Moji javni „Glasovi" za koje ›otroših 100 fr. dobro će doći za ovo djelo.) Poslati u za uporabu Rubidu u Zagreb polovicu mog poljednjeg lista."

„Još mi piše, da mu priredim skiciranu spomeıicu za odbor. (Moj list Rechbergu, knjiga koja se tiska javno pravo dobro će za tu svrhu poslužiti.) Ban i rado pomogao narodu, nu ne zna ni sam kako. Javlja „Pozoru" dobru vijest. I za to Bog blagoslovi Strossıayera. Za 26. mi se nadaju u Zagrebu. Tad će se tvoriti banska konferencija. Biskup me toplo preporučio anu i odmah pisa grofu za mene. Kaže da se i Srblji njemu približuju. Piše mi da o tome sastavim spis."

„To je najodlučniji dan života moga. Prekosutra a put!"

Na 11. studenoga Kvaternik krene iz Švicarske reko Monakova i Beča u Zagreb, da nakon 2 godine 10 mjeseci progonstva vidi svoju milu otadžbinu i za

nju stade raditi dušom i tijelom, da bude cjelokupna i slobodna.

Beč 13. studenoga 1860. „Danas prispjeh u Beč i odsjeh kod „Vandala". Promijenih ruske novce uz dobar agio. Bijah se pomoliti u katedrali i Bogu se zahvaliti, što sretno dočekah i ovaj dan."

*

Što je Kvaternik radio u Beču i kako je dugo ostao, ne spominje njegov dnevnik. Iz svega se čini, da je on otišao u Zagreb, da radi u duhu listopadske diplome, proti uniji sa Magjarskom, za autonomiju Hrvatske.

Još ćemo spomenuti ovu bilješku bez datuma: „Da me pozovu na kormilo naroda, evo što bi poduzeo, da spasim vladajući dom i narod."

„Šokčevića bih promovirao na FZM. i tom zgodom poslao u Italiju, kao zapovjednika. Izdao bih proglas na Hrvate u smislu proklamacije Napoleona prvoga, kada postade prvim konzulom i tu bih razložio svoju politiku."

„Sazvao bih bez oklijevanja sabor. Njemu bi dao vlast, da predloži ternu za bansku čast. Vlada bi morala potvrditi prvoga kandidata."

„Bujlera bi poslao u Galiciju, a Bertića bi stavio na njegovo mjesto tajnom punomoći."

„Saboru bih predložio najliberalnije ustanove. Osobito bih pazio na Gaja i na njegove infamije."

„Ustanovio bih svoju tajnu politiku."

Na 26. studenoga 1860. sastade se u Zagrebu glasovita banska konferencija, u koju sazva ban Šokčević najvigjenije ljude zemlje, da vijećaju, kako će se prokrčiti put ustavnom stanju, naročito sazivu i sastanku saboru. U toj konferenciji uz ostale muževe ističe se biskup Strossmayer.

Ta konferencija izradi predstavku na Njegovo Ve-

ličanstvo, molbom: „da se narodni jezik hrvatsko-slavonski uvede u sve javne urede, da se ustroji hrvatsko-slavonska dvorska kancelarija; da se odmah imenuju veliki župani; da se sa Hrvatskom i Slavonijom sjedini Dalmacija sa otocima Krkom, Cresom i Lošinjem te istarski kotari novigradski, volovski i labinski."

Na tu predstavku odgovori Njegovo Veličanstvo svečanim pismom upravljenim na bana Šokčevića, u kojem privoljuje, da se ustroji hrvatsko-slavonski dvorski dikasterij, kojeg će djelovanje obuhvaćati tri grane državne uprave, naime unutarnje, pravosudne i bogoštovno-nastavne poslove. Tu je bačen temelj današnjoj autonomiji Hrvatske.

Obzirom na sjedinjenje Dalmacije pripravan je kralj pristati na želje, koje su došle do Njegova znanja, te odregjuje, da se izaslanici iz Dalmacije pozovu u bansku konferenciju.

Dne 1. siječnja osvanu „Narodne Novine" u svečanom ruhu bez dvoglavoga orla, sa grbom trojedne kraljevine, a Lj. Gaj pjeva himnu slozi Hrvata, Srba, Slovenaca i Bugara.

Na 2. siječnja izagje poziv konferencije na Dalmatince, da dogju u bansku konferenciju. Dalmatinci poduprti od bečke kancelarije, a osobito uslijed agitacije talijanaša sa Tommaseom na čelu ne dogjoše usprkos kraljeva poziva. Tako sjedinjenje do danas zabašurivano sve se više oteščava i udaljuje.

Na 5. siječnja izabrani su veliki župani. To je prvi čin za povratak starog ustava u zemlji. Ivan Kukuljević je župan zagrebački, Ivan Nep Erdödy varaždinski, Farkaš Vukotinović križevački, Julijo grof Janković požeški, Strossmayer virovitički, Petar grof Pejačević srijemski, a Bartul Zmajić riječki.

Na Rijeci počinju iskazi proti Hrvatima i hrvat-

skoj vlasti, zahtijevajući neposredno sjedinjenje s Ugarskom.

Megjumurje je *via facti* otrgnuto od Hrvatske i pripojeno magjarskoj zaladskoj županiji.

Zadnja sjednica banske konferencije ostavlja budućemu saboru brigu, da riješi pitanje medjumursko, stvori zaključak, da se bezodvlačno sastane sabor, koji se ima birati na temelju izbornoga reda od god. 1848. Nekoji pak predlažu, „neka bi Njeg. Veličanstvo blagoizvoljelo uzeti u obzir državno pravo ovih kraljevina u pogledu Dalmacije, pa ju s mjesta s njima sjediniti."

Ovaj je predlog poticao od Kvaternika preko prijatelja. No Ivan Kukuljević se tomu opre, jer da nemaju Hrvatska i Slavonija nego kruna hrvatsko-slavonsko-ugarska pravo na Dalmaciju. „Veće bi pravo pripadalo Dalmaciji kao kolijevci samostalne kraljevine Hrvatske na Hrvatsku i Slavoniju, nego obratno."

U veljači izagje veljački patenat, kojim se uregjuje zastupanje austrijskih kraljevina i zemalja u državnom ili carevinskom vijeću, te proglašuje zemaljsku uredbu za te zemlje, izuzimajuć Dalmaciju, za koju još nije ništa definitivno odlučeno. Istodobno izagje previšnji otpis na predsjednika hrv.-slavonskog dvorskog dikasterija, kojemu se naregjuje, da odmah odredi nužno, kako da Hrvatska i Slavonija bude zastupana na carevinskom vijeću.

Odmah se sazivlju županijske skupštine za instalaciju novih velikih župana, za izbor činovništva i za raspravljanje životnih pitanja.

Kvaternik je član zagrebačke županijske skupštine.

Dr. A. Starčević je izabran velikim bilježnikom županije riječke, koja nije uslijed nemira mogla vijećati na Rijeci, nego se preseli u Bakar.

Čim se je Kvaternik povratio u domovinu ugje u dodir sa A. Starčevićem, s kojim je i do sada dopi-

vao. To drugovanje doprinijelo je, da je Kvaternik resao sa sebe ono austrijanštine, što mu se je bilo ·ilijepilo u progonstvu, kao što se plijesan prilijepi vu organizmu, kada dugo stoji u vlazi. Odpade sav .nos za listopadsku diplomu, i za zajedničke interese.

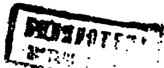
Dok je A. Starčević izragjivao svoje predstavke . riječku županiju, dotle je E. Kvaternik pisao: „Po-.ička razmatranja na raskršću hrvatskoga naroda" i)as historisch-diplomatische Verhältniss des Königreichs roatien zu der ungarischen St. Stephans-Krone."

Oba ova djela izagjoše troškom biskupa Strossayer-a.

Uz to županije šalju predstavke kralju. Pod dojmom :arčevićevih predstavaka i Kvaternikova političkog pi-.nja zagrebačka županija prosvjeduje, što Krajina i almacija nisu pozvane na sabor. „Moli Njegovo Veli-ınstvo, da glavom otvori sabor, te da se dade okruti kao kralj trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i almacije. Ugarska neka prizna suverenitet trojedne ·aljevine i cjelokupnost hrvatskih zemalja". Dragutin ·lačić predlaže još, „da se hrvatska kruna, koja se, kao o se čuje, nalazi pohranjena u dvorskoj riznici u Beču, ›premi u Hrvatsku i pohrani". — Taj je predlog bio ›vojen.

Napokon dne 15. travnja 1861. sastade se hrvatski .bor. Kvaternik ugje kao zastupnik Fužina, Liča, Loıva, Vinodola i Ribnika. On pridrža ovaj zadnji mandat.

Njegov saborski rad i iz toga uslijedilo drugo pro-›nstvo bit će predmetom drugog dijela.

Sadržaj.

